T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

SULTAN ABDÜLMECİD'İN KIZI MEDİHA SULTAN'IN HAYATI (1856-1928)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖZGE KAHYA

İSTANBUL 2012

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

SULTAN ABDÜLMECİD'İN KIZI MEDİHA SULTAN'IN HAYATI

(1856-1928)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Özge KAHYA

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. UFUK GÜLSOY

İSTANBUL 2012

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans öğrencisi Özge Kahya'nın "Sultan Abdülmecid'in Kızı Mediha Sultan'ın Hayatı (1856-1928)" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Tarihi Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı yüksek lisans tezi olarak oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

		İmza
Tez Danışmanı Üniversitesi	: Prof.Dr. Ufuk Gülsoy Marmara	.....
Üye Üniversitesi	: Prof.Dr. Vahdettin Engin Marmara	.....
Üye Üniversitesi	: Prof.Dr. Sebahat Deniz Marmara	.....

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu' nun 16/01/ 2012 tarih ve 2012/2-3 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof.Dr. Emel KEFELİ
Müdür

İÇİNDEKİLER

İçindekiler…….. I
Önsöz …… II
Özet…… V
Abstract……..…….... VI
Kısaltmalar……..…….....VII
Giriş…….. 1

BİRİNCİ BÖLÜM
MEDİHA SULTAN'IN DOĞUMU, EĞİTİMİ VE GELİRLERİ

1. Sultan'ın Doğumu……..4
2. Mediha Sultan'ın Çocukluğu ve Eğitimi……... 8
3.Mediha Sultan'ın Gelirleri, Maaşı ve Tayinatları…….. 9
3.1.Gelirleri ve Maaşı……...……9
3.2.Tayinat ve Tahsisatı……..……..……..14

İKİNCİ BÖLÜM
MEDİHA SULTAN'IN EVLİLİKLERİ

1. Damat Necib Paşa İle Evliliği……. 18
1.1.Mediha Sultan'ın Nişanlanması……. 18
1.2.Mediha Sultan'ın Necib Bey'e Olan Hissiyatı, Çaresizliğinden Dolayı Annesiyle Mektuplaşması ve Nikâhı……22
1.3. Mediha Sultan'ın Çeyizi……. 29
1.4. Düğünü……. 33
1.5. Eşi Ahmed Necib Paşa……37
1.6. Mediha Sultan ve Necib Paşanın Oğlu Abdurrahman Sami Necib Bey……. 40
1.7. Mediha Sultan'ın Damat Ferid Paşa ile Evliliği……43
1.8. Nikâhı…… 46
1.9.Damat Mehmed Ferid Paşa……. 47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
MEDİHA SULTAN'IN SARAYLARI

1.Tarlabaşı Sarayı…….…….…..53
2.Baltalimanı Sahilsarayı……..……...56
3.Erenköyü Köşkü Ve Edhem Paşa Yalısı……...63

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
MEDİHA SULTAN'IN YURTTAN AYRILIŞI VE YURTDIŞINDAKİ YAŞAMI

1.1.Milli Mücadele'nin Başarıya Ulaşması ve Damat Ferid Paşa ve Mediha Sultan'ın Ülkeyi Terk Etmeleri……..... 67
1.2.Mediha Sultan ve Ailesinin Yurt Dışındaki Yılları……70
1.3. Mediha Sultan'ın Vefatı……77

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ…….. 79
EKLER…….. 82
KAYNAKÇA……126

ÖNSÖZ

Bu çalışmamızda Sultan Abdülmecid'in kızı Mediha Sultan'ın biyografisi ele alınmıştır. Genel olarak padişah kızlarının yaşamlarını değerlendirmek ve Osmanlı modernleşmesinin hanım sultanlar üzerindeki etkisini anlayabilmek için sultan monografilerinin çalışılması gerektiği kanısındayız. Mediha Sultan'ın tez konusu olarak tercih edilmesinin aydınlatılması gerekir. Mediha Sultan'ı diğerlerinden farklı kılan en önemli husus, eş seçiminde Osmanlı geleneklerine uygun davranmayıp, Padişahların siyasi konjonktür göz önüne alarak yaptıkları eş seçimin dışına çıkmış olmasıdır. Hayatı boyunca iki kez evlenen Mediha Sultan iki eşini de kendisi seçmiştir. İlk eşi Necip Paşa'ya olan hissiyatı, dönemin Padişahı Sultan Abdülhamid tarafından hoş karşılanmayınca çektiği ızdıraba dayanamayarak, annesinden yardım istemiş, annesi kızının gözleri önünde erimesine dayanamayarak, II. Abdülhamid'in validesine mektup yazarak yardım istemişti. Bu mektuplaşma neticesinde Sultan Abdülhamid, kardeşinin seçtiği damat adayını kabul etmiş ve böylece çiftin nikâhları kıyılmıştı. Bu hadise bize Saray kadınlarının bazı konularda, Padişahların kararlarını etkileyebildiklerini göstermesi bakımından mühimdir.

Mediha Sultan'ı çalışma konusu olarak seçmemizin diğer bir sebebi ise 1856 senesinde doğup 1928 senesinde vefat eden Sultan'ın, Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme çabalarından başlayarak yıkılma sürecine kadar olan safhalara tanıklık etmiş olmasıdır. Mediha Sultan'ın ilk eşinin ardından yine kendi isteği ile evlendiği Ferid Paşa, ileride Damâd-ı Şehriyarî vasfını kullanarak, devletin en kritik dönemlerinde toplam beş kez sadaret gibi önemli bir makama getirilmiş ve vermiş olduğu kararlar neticesinde, imparatorluğun sonunu hazırlayanlar arasına ismini yazdırmıştı. İstanbul'da tehlikede olduğunu düşünüp yurdu terk eden Damat Ferid Paşa ile birlikte memleketini bırakıp yabancı bir ülkeye gitmek zorunda kalan Mediha Sultan bir daha vatanına geri dönememiş ve vatanından uzakta akli dengesi yerinde olmayan bir vaziyette vefat etmiştir. Mediha Sultan'ın biraz da kendi seçimleriyle hazırladığı hazin hayat hikâyesini tarihin derinliklerinden çıkarmak amacıyla bu çalışma kaleme alınmıştır.

Araştırmamızda dönemin hatıratları, Osmanlı saray hayatına dair araştırma eserler ve dönemin gazeteleriyle birlikte ağırlıklı olarak Osmanlı arşiv belgeleri kullanıldı. Topkapı Sarayı Müzesi ve Dolmabahçe Sarayı Arşivindeki birçok belgenin aynı zamanda Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde araştırmaya açılmış olması bu durumda

etkili oldu. Sultan'ın tahsisatı, düğünü, çeyizi, sarayı gibi bazı konular bütünüyle arşiv belgelerine dayanılarak kaleme alındı. Mediha Sultan hakkındaki mevcut literatür sınırlıdır. Mevcut sınırlı bilgiler de sağlıklı değildir. Sultan'ın hayatı hakkındaki en geniş bilgiyi, M. Çağatay Uluçay vermektedir.[1] Aynı yazar ayrıca Sultan'ın bir kaç mektubunu da yayınlamıştır.[2] Yılmaz Öztuna[3] ve Mehmed Süreyya[4] da Sultan'ın hayatı hakkında bilgiler vermektedir. Bunun yanı sıra tezin bazı kısımları ise hatıralarda verilen bilgiler sayesinde ele alınabildi. Ayşe Osmanoğlu, Şadiye Osmanoğlu, Şehzade Ali Vasıb Efendi gibi hanedana mensup şahısların hatıralarıyla birlikte, Şair Leyla Saz, Safiye Ünüvar, Nahid Sırrı Örik, Süleyman Kâni İrtem, Tarık Mümtaz Göztepe, Rumeysa Aredba gibi Sarayı yakından tanıyan ve çeşitli memuriyetlerde görev almış şahıslara ait hatıralar hem 19. yüzyıl saray yaşantısı ve gelenekleri hakkında bilgi sahibi olmamızı hem de Mediha Sultan hakkında bilgilere ulaşmamızı sağladı. Bunların yanı sıra Mediha Sultan'ın yurt dışında hayatını nasıl idame ettirdikleri hususunda Metin Hülagü[5] ve Kerime Şenyücel[6]'in çalışmaları tezimizin bu kısmına ışık tutmuştur.

Yukarıda ana hatlarıyla verdiğimiz kaynaklar sayesinde Mediha Sultan ve ailesine dair pek çok ve mühim bilgiye ulaşılmış olmasına rağmen, Sultan'ın kişiliğini ve özelini yansıtacak bilgilerimiz sınırlı kalmıştır. Bu eksikliği gidermek adına Sultan'ın yurt dışında bulunan torunları ile iletişim kurma çabamız başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Sultan'ın torunlarına ulaşabilseydik tezimiz görsel açıdan da daha doyurucu olabilecekti.

Çalışmamız giriş, dört bölüm ve eklerden oluşmaktadır. Birinci bölümde Mediha Sultan'ın çocukluk yılları, eğitimi ve gelirleri; ikinci bölümde gerçekleştirmiş olduğu evlilikleri; üçüncü bölümde sarayları; dördüncü bölümde Sultan'ın yurttan ayrılması, yurt dışındaki hayatı ve vefatı ele alındı. Ekler kısmında ise Sultan'ın çeyiz defterlerinde bulunan eşyaların listelerine ve döneme ışık tutacak belgelere yer verilmiştir. Söz konusu listeler, bir Sultan'ın çeyizinde ne gibi eşyalar bulunduğunu göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Mediha Sultan vatandan ayrılıp, yurt dışında vefat ettiği için, Sultan'ın tereke defterine ulaşılamadı.

---

[1] M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1980, s. 160-162.
[2] M.Çağatay Uluçay, *Haremden Mektuplar,* Ötüken Yayınları, İstanbul 1956, s. 196-203.
[3] Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar, Türkiye(1074-1990*), Ankara 1996, c.II. s. 2711-2712.
[4] Mehmed Süreyya, *Osmanlı Devletinde Kim kimdi?,*C.I, s. 209, yay. haz. Gültekin Oransay, Küğ Yayın, Ankara 1969.
[5] Metin Hülagü, *Yurtsuz İmparator Vahdeddin, İngiliz Gizli Belgelerinde Vahdeddin ve Osmanlı Hanedanı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.
[6] Kerime Şenyücel, *Hanedan'ın Sürgün Öyküsü, Başucumda Bir Avuç Vatan Toprağı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009.

Bu çalışma sürecinde büyük bir nezaketle danışmanlığımı kabul edip, yürüten değerli hocam Prof. Dr. Ufuk Gülsoy'a, tez konumu seçmemde tavsiyede bulunan ve çalışma esnasında karşılaştığım sorunların çözümünde kıymetli vaktini, tavsiyelerini ve yardımlarını esirgemeyen kıymetli hocam Prof. Dr. Ali Akyıldız'a, yine çalışmalarım esnasında karşılaştığım sorunların çözümünde yardım ve teşviklerini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Zekeriya Kurşun'a, her zorda kaldığımda desteğini esirgemeyen tezimi okuyup tavsiyelerini sunan değerli hocam Doç. Dr. Yüksel Çelik'e ve çalışma esnasında Dolmabahçe Arşivinin taranmasında yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Ömer Faruk Bölükbaşı'ya şükran ve minnet borçluyum. Arşiv çalışmalarımız esnasında değerli görüşlerini esirgemeyen, konuyla alakalı belgelerden haberdar eden, Hocalarım ve arkadaşlarım; Filiz Dığıroğlu, Yrd. Doç. Dr. Cengiz Fedakar, Yrd. Doç. Dr. Raif İvecan, Levent Düzcü, Cabir Duysak, Önder Çulhacı, Mustafa Yeni, Erman Basar, Neval Milanlıoğlu, Mustafa Sevimlier'e teşekkür'ü borç bilirim. Başbakanlık Osmanlı Arşivi çalışanları, İsam Kütüphanesi çalışanları, Marmara Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Kitaplığı, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Beyazıt Devlet Kütüphanesi ve Atatürk Kitaplığı çalışanlarına da teşekkür ederim. Hayatım boyunca arkamda olduklarını bildiğim aileme, özellikle her zaman beni destekleyen babam Sabri Kâhya'ya saygı ve minnetle teşekkür ederim.

Özge Kahya

İstanbul 2012

ÖZET

Sultan Abdülmecid'in kızı olan Mediha Sultan 1856 senesinde dünyaya geldi. Hanedana mensup diğer sultanlar gibi iyi bir eğitim alan Mediha Sultan babası Sultan Abdülmecid ve Annesi Gülistû Kadın'ın ölümünün ardından, Saray geleneklerine göre Sultan Abdülmecid'in üçüncü kadını, Verdicenan kadına verilmiştir. Sultan Abdülmecid döneminden itibaren Saray hayatında başlayan batılılaşma ortamında büyüyen Mediha Sultan, 19 yaşına geldiğinde Sami Paşazade Necib Bey'i görüp beğenmişti. Padişah kızlarının siyasi çıkarlar göz önüne alınarak gerçekleştirilen evlilikleri, dışında olan bu durum Mediha Sultan'ın evliliğini güçleştirmişti. Sultan Abdülaziz'in şüpheli ölümünün ardından tahta geçen Sultan II. Abdülhamid, Mediha Sultan'ın evlenmek üzere seçmiş olduğu Necib Bey'i damatlığa kabul etmemişti. Bunun üzerine, Mediha Sultan derdini analığı Verdicenan Kadın'a bir mektup vasıtasıyla anlatmıştı. Verdicenan Kadın kızının derdini Sultan II. Abdülhamid'in analığına anlatmış ve neticede Padişah Mediha Sultan ve Necip Bey'in evliliğini kabul etmişti. 4 yıl kadar evli kalan çiftin birlikteliği, Necib Paşa'nın ani hastalığı neticesinde vefatıyla sonuçlanmıştı. Mediha Sultan ve Necip Paşa'nın Abdurrahman Sami Bey adında bir çocukları dünyaya gelmişti.

Mediha Sultan ilk eşi Necip Paşa'nın vefatının ardından büyük bir üzüntü yaşamıştı. Sultan II. Abdülhamid kardeşi Mediha Sultan'ın dul kalmasını uygun görmeyip, Sultan'ın yeniden evlenmesini istemişti. Mediha Sultan ilk eşinde olduğu gibi ikinci eşini de yine kendisi seçerek Seyyid Molla İzzet Efendi'nin oğlu Mehmet Ferid Bey'i kendine eş olarak seçmişti. Siyasi tecrübesizliğinden dolayı Sultan II. Abdülhamid döneminde önemli vazifelere getirilmeyen Damat Ferid Paşa, Mediha Sultan'ın öz kardeşi Sultan Vahdeddin döneminde sadrazamlık gibi önemli bir göreve getirilmiştir. Damat Ferid Paşa'nın devlet kademesinde böylesine yükselmesinin en önemli sebebi Mediha Sultan'ın eşi olmasıydı. Kurtuluş Savaş'ının zafere ulaşması neticesinde, yurtta barınamayacağını anlayan, Ferid Paşa Avrupa'ya kaçtı. Mediha Sultan ve torunları da Avrupa'ya gitmek zorunda kalarak, Fransa'nın Nice şehrine yerleştiler.1923 senesinde Damat Ferid'in vefatı ve ardından Hanedan'ın sürgün edilecek olması Mediha Sultan'ın zor zamanlar geçirmesine neden olacaktı. 1928 senesinde dûçar olduğu hastalık neticesinde akli muvazenesini yitirmiş bir vaziyette hayata gözlerini kapatmıştı.

ABSTRACT

Mediha Sultan, child of Sultan Abdülmecid was born in 1856. After she who received a good education like other Sultans of the dynasty lost her parents at a young age, according to the traditions of the palace she was adopted Verdicenan Kadın who was third women of Sultan Abdülmecid. At the age of 19, Mediha Sultan growing up in a modern environment, which emerged during the reign of Sultan Abdülmecid fell in love with Necip Bey who was son of Abdurrahman Sami Paşa and unlike the other Sultans, she chose her future spouse herself. However, Sultan Abdulhamid II who ascended the throne after suspicious death of Sultan Abdülaziz did not accept Necip Bey as a groom. On this situation, Mediha Sultan wanted to help Verdicenan Kadın and Verdicenan Kadın send a letter to stepmather of Sultan Abdülhamit II to convince her her son to approve this marriage. As a result, Mediha Sultan and Necip Bey got married which lasted four years until Necip Bey's death. Mediha Sultan and Necip Bey had a child who name was Abdurrahman Sami Bey.

Having lost her husband, Mediha Sultan experienced a great sarrow. Because of pressure of Sultan Abdülhamit II, she had her the second marriage to Ferit Bey who was son of Seyyid Molla İzzet Efendi, as the same of the first marriage she chose her spouse again. Ferit Bey was lack of political experince; therefore, he was not assigned to important post for along time but in term of Sultan Vahdeddin who was brother of Mediha Sultan, he rose rapidly and became grand vizier. The reason why Damat Ferit Paşa got very important position in the government was his wife, Mediha Sultan. Gained a victory in the War of Independence, Ferit Paşa escaped from the country to Europa because he saw that he could not live in there any more. Mediha Sultan and her grand children fallowed him and then they lived together in Nice, France. Due to Damat Ferit Paşa's death and the decision of exile of the dynasty, Mediha Sultan eperienced difficult times. Therefore, in 1928, she fell ill which caused her not to perceive things and died.

KISALTMALAR

A.MKT.MHM. Sadaret Mektubî Kalemi, Mühimme

a.g.e. adı geçen eser

a.g.m. adı geçen makale

a.g.t. adı geçen tez

bkz. bakınız

BOA Başbakanlık Osmanlı Arşivi

C. Cilt

C Cemaziyelâhir

Ca. Cemaziyelevvel

C.SM. Cevdet Saray

çev. Çeviren

D Defterler

DH.MKT. Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi

DİA Diyanet İslam Ansiklopedisi

E. Evrak

Ed. Editör

HH. Hatt-ı Hümayun

haz. Hazırlayan

HH.d. Hazine-i Hassa Defterleri

HH.DPO Hazine-i Hassa Depo Müdürlüğü

HH.İ. Hazine-i Hassa İradeler

HH.MFŞ. Hazine-i Hassa Mefruşat Müdürlüğü

İ.AS.	İrade Askeri
İ.DH.	İrade Dahiliye
İ.HAR.	İrade Hariciye
İ. HUS.	İrade Hususi
İ. MBH.	İrade Mabeyn-i Humayun
İ.ML	İrade Maliye
İ.MMS	İrade Meclis-i Mahsusa
İ.MTZ	İrade Eyalet-i Mümtaze
İ.TAL	İrade Taltifat
L	Şevval
M	Muharrem
MAD.	Maliyeden Müdevver Defterler
MB.	
MB.İ	Mabeyn İrade
ML.MSF	Maliye Nezareti Masarıfat Defterleri
MLd.	Mali Nezareti Defteri
MV	Meclis-i Vükela
N	Ramazan
nr.	Numara
R	Rebiülâhır
Ra.	Rebiülevvel
s.	Sayfa
S.	Sayı

TDV.	Türkiye Diyanet Vakfı
TS.MA.d.	Topkapı Sarayı Müze Arşivi Defterleri
vd.	ve diğerleri
YA.HUS.	Yıldız Sadaret Hususi Maruzat
Y.EE	Yıldız Esas Evrakı
Y.EE.d.	Yıldız Esas Evrakı Defterleri
Y.EE.KP	Yıldız Kamil Paşa Evrakı
Y.MTV.	Yıldız Mütenevvi Maruzat
Y.PRK.AZJ	Yıldız Perakende, Arzuhal Jurnal
Y.PRK.ASK	Yıldız Perakende, Askeri Maruzat
Y.PRK.BŞK	Yıldız Perakende, Mabeyn Başkitabeti
Y.PRK.EV	Yıldız Perakende, Evkaf Nezareti Maruzatı
Y.PRK.HH	Yıldız Perakende, Hazine-i Hassa
Y.PRK.HR	Yıldız Perakende , Hariciye Nezareti Maruzatı
Y.PRK.ML	Yıldız Perakende, Maliye Nezareti Maruzatı
Y.PRK.MM	Yıldız Perakende, Mabeyn Müşiriyeti
Y.PRK.MYD	Yıldız Perakende, Yaveran ve Maiyet-i Seniyye Erkan-ı Harbiye Dairesi
Y.PRK.SGE	Yıldız Perakende, Saray Görevlileri
Y.PRK.TŞF	Yıldız Perakende, Teşrifat-ı Umumiye Dairesi
Y.PRK.UM	Yıldız Perakende, Umum Vilayetler Tahriratı
Y.PRK.ZB	Yıldız Perakende, Zaptiye

nr.	numara
vd.	ve devamı
yay.	Yayınlayan
Z	Zilhicce
Za.	Zilkade

GİRİŞ

1.Mediha Sultan'ın Babası Sultan Abdülmecid Dönemi Saray Hayatının Değişimi

Osmanlı İmparatorluğu'nun 31. padişahı Sultan Abdülmecid, 25 Nisan 1823'te İstanbul'da doğdu. Babası II. Mahmud, annesi Bezmiâlem Valide Sultan'dır. Tahsil ve terbiyesine itina edilerek zamanın icaplarına göre tıpkı Avrupalı bir prens gibi yetiştirildi. 1 Temmuz 1839'da babasının ölümü üzerine on altı yaşında iken tahta geçti. Konuşacak ve okuduğunu anlayacak kadar iyi Fransızca öğrendi. Avrupa neşriyatını yakından takip edip, temas ettiği yabancılarla çeşitli konuları tartışırdı. Batı musikisine ve yaşayış tarzına hayrandı.[7] Sultan Abdülmecid'in Saltanat yıllarına baktığımızda, bir şehzadenin yetiştirilme tarzının, devleti yönetmesinde bir hayli etkili bir unsur olduğunu görüyoruz. Sultan Abdülmecid, Osmanoğulları'nın diğer Padişahlarından farklı olarak, memleketi çeşitli yönlere düzenlediği altı seyahatle dolaşmıştı. Bunun yanı sıra Sultan Abdülmecid döneminde, kapalı kapılar ardında hayatlarını devam ettiren harem kadınlarının yaşayış tarzlarında önemli değişiklikler meydana geldi.

Osmanlı padişahlarının, eşleri, çocukları, hizmetlileri ve cariyeleriyle birlikte belirli bir düzen ve teşkilat halinde yaşadıkları haremde kapalı bir hayat tarzı benimsenmişti. Haremde yaşayanların dışarı ile münasebeti yok denecek kadar azdı. Burada yaşayan kadınlar hayatlarını gündelik işler, eğitim, müzik ve edebiyatla geçirirlerdi. İlk zamanlarda harem kadınlarının tek eğlenceleri düğünler ve zaman zaman düzenlenen halvetler ve mesire alanı olan Sâdâbâd'a yapılan beylik gezilerdi.[8] Harem kadınları bu düzende II. Mahmud devrine kadar yaşamışlar, bu devrin sonlarına doğru Harem dışa açılmaya ve saray kadınları ferace ve çarşaf giyerek padişahın müsaadesi dahilinde kendileri için belirlenen mesire yerlerine gitmeye başlamışlardı. Sultan Abdülmecid dönemine gelindiğinde ise saray kadınları şehirlerde arabalarla dolaşıp, aşırı derecede alış veriş yapmaya başlamışlardı. Saray hayatındaki bu değişime hem halkın hem de saray kadınlarının hazır olmamasından kaynaklanan bir takım dedikoduların yayılmasına sebep olmuştu. Bu dedikodular arasında en dikkat çekici hadise ise Sultan Abdülmecid'in ikballerinden Serfirâz Hanım'ın hikâyesidir. Serfirâz Hanım Abdülmecid'in en sevdiği ikballeri arasında yer alırdı. Saray kadınlarının mesire yerlerinde görülmeye başlamasıyla birlikte, Serfirâz Hanım'ın adı Tarabyalı bir Ermeni genciyle anılır oldu. İlerleyen zamanlarda, bu genç bir gün kahvehanede otururken

[7] Cevdet Küçük, "Abdülmecid", *DİA,* C.I, İstanbul, 1988, s.259.
[8] Çağatay Uluçay, *Harem,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1971, s. 14.

Hırvat kökenli bir kişinin silahlı saldırısına uğramıştı. Bu olayın ardından ailesiyle birlikte adalara kaçan gencin bu kaçışı fayda etmemiş ve genç bir gün Beşiktaş'tan evine giderken, iki kişi tarafından kamayla yaralanmış ve bir kaç gün sonra vefat etmişti. Ölmeden önce kendisini Serfirâz Hanım'ın adamlarının yaraladığını belirtmesi üzerine ailesi İstanbul'daki yabancı sefaretlere müracaat etmiş ancak bir sonuç alamamışlardı.[9] Serfirâz Hanım diğer Saray kadınlarından farklı olarak daha özgür yaşamış, istediği yere gidip istediğini alan bir şahıs olarak anılmıştır. Serfirâz Hanım'ın bu özgür yaşantısı Saraydaki diğer kadınların ve Sultanların da dikkatini çekmiş, diğer Kadın'lar ve Sultanlar da seyir yerlerinde ve dönemin alışveriş merkezi Beyoğlu'nda dolaşmaya başlamışlardır. Saray kadınlarının lükse düşkün hal ve hareketleri, zaman geçtikçe diğer vükela ve memurların hanımlarını da etkisi altına almıştır.

Hayat tarzlarındaki bu değişiklik beraberinde başka sorunları da getirmiş, maliye hazinesi iflas etmiştir. Saray kadınlarının gelirlerine göre değil de piyasaya borçlanarak yaptıkları gereksiz harcamaları hazineye büyük bir yük bindirmişti. Daha önce de bahsettiğimiz, Abdülmecid'in meftun olduğu Serfirâz Hanım bir sene içerisinde Sarayın bir aylık masrafının yedi katından daha fazla masraf yapmış, bu durum diğer kadınlara örnek teşkil ederek, devleti içinden çıkılamaz bir dış borca sürüklemişti.[10] Bu döneme kadar, Hazine-i Hassa'nın sıkıntıları ve mali problemler dışarıya yansıtılmadan Saray içinde çözülüyordu. Ancak hazinenin borçlarının günden güne artması sonucu hazine gelirleri bu borçları karşılayamaz hale gelmişti. Bu sebeple çeşitli çözüm arayışlarına gidilmişti. İlk olarak Hazine-i Hassa'nın maliye hazinesi tarafından desteklenmesi düşünülmüştü.[11] Bu çözüm yoluna gidilmesiyle birlikte, problem hükümete yansımış oldu.[12] Hazinedeki açığı kapatmak için Galata bankerlerinden %45 gibi fahiş bir faizle borç alınmıştı. Bu çözüm arayışları devam ederken aynı şekilde israf devam etmiş, dışarıya olan borç giderek artmıştı.[13] Bu olaylar yaşanmakta iken Sultan Abdülmecid sıkıntıya düşüp hasta olmuş bir süre sonra vefat etmişti.[14]

Sultan Abdülmecid'den sonra tahta, Sultan Abdülaziz (1861-1875) geçti. Bu dönemde saray kadınlarının müsriflikleri devam ettiği gibi artık onların devlet idaresine

[9] Ali Akyıldız *Mümin ve Müsrif Bir Padişah Kızı Refia Sultan,* Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003,s.1-2.
[10] Cevdet Paşa, *Tezâkir 13-20,* yay. Cavid Baysun, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1986, s. 65. ; Akyıldız, *Refia Sultan,* s. 1.
[11] Hazine-i Hassa'nın borcunun giderilmesi için aranan diğer çözümlerin ayrıntılı tasviri için bkz. Cevdet Paşa, *a.g.e,* s. 22-56.
[12] Cevdet Paşa, *a.g.e*, s.100, Akyıldız, *Refia Sultan*, s. 4.
[13] Akyıldız, *Refia Sultan,* s. 5.
[14] Cevdet Paşa, *a.g.e,* s. 136.

de etkili bir konuma geldikleri de görülmektedir.[15] Bu dönemde Hıdiv ailesine mensup Mısırlı kadınlarla olan irtibatının sebep olduğu aşırı harcamalar da zaten Sultan Abdülmecid devrinde batağa saplanmış olan devlet hazinesini daha da zor duruma düşürdü.[16] II. Abdülhamid (1876-1909) döneminde ise, Padişah Saray kadınlarına mesafeli yaklaşmıştır. Onların yönetimde etkin olmalarına izin vermediği gibi sultanlar da dâhil olmak üzere saray kadınlarının önceki dönemlerde olduğu kadar serbest hareket etmesine müsaade etmedi. Sultan II. Abdülhamid, tahta çıkışının üzerinden henüz altı ay geçmemişken, 27 Eylül 1876 tarihinde, Harem'in mahremiyetinin korunması üzerinde durulan bir tembihnâme yayınlamıştır. Bu tembihnâmenin ikinci maddesi, Hanedan'a mensup kadınlara yönelikti. Bu maddede hanımların kılık kıyafetlerinde uyuma ve tesettüre özen göstermeleri, saltanatın vakar ve heybetine halel getirmeyecek surette giyinmeleri ve davranışlarına da dikkat etmelerini hususları yer almaktaydı.[17] Sultan Abdülhamid saray kadınlarına karşı takındığı bu katı tavrını sultanların evlenmeleri hususunda da sürdürmüştür. Ancak ileride Mediha Sultan'ın evlilikleri kısmında da anlatacağımız üzere Sultan'ın kendi seçtiği eş adayıyla nikâhlanmasına izin vermiştir. Sultanlar'ın kendi istedikleri kişilerle nikâhlanabilmeleri Sultan V. Mehmed Reşat (1909-1919) devrinde de devam etmişti.

Saray hayatında yaşanan bu köklü değişimlerin müsebbibi olan Sultan Abdülmecid, Osmanlı Devlet'inin gidişatına büyük ölçüde yön vermişti. Sultan Abdülmecid'in kızı Mediha Sultan, böyle bir israf ortamında ve Batı hayranlığında büyümüş, ileride ayrıntılı olarak anlatacağımız üzere giyimi, hayat tarzı ve en önemlisi seçmiş olduğu eşlerinin ortak özelliklerinden de anlaşılacağı üzere, Batıya dönük bir yaşayış sergilemiştir.

[15] Bu dönemde etkili olan kişi Sultan Abdülaziz'in annesi Pertevniyal Vâlide Sultandır. Pertevniyal Vâlide Sultan'ın oğlu üzerinde baskı kurarak yönetime dahil olması, devlet adamlarının iltimas ve rüşvetle makam sahibi olma yollarına sapmaları gibi kötü bir sonuç doğurmuştu. (Pertevniyal Vâlide Sultan hakkında geniş bilgi için bkz. Ali Akyıldız, "Pertevniyal Vâlide Sultan", *DİA*, C.XXXIV,s.239.

[16] Akyıldız, *a.g.m,* s.239.

[17] Cengiz Göncü, " II. Abdülhamid'den Saray-ı Hümayun'a Tenbihler", *Milli Saraylar Kültür Sanat Tarih Dergisi*,S.6 (2010), s. 182.

BİRİNCİ BÖLÜM
MEDİHA SULTAN'IN DOĞUMU, EĞİTİMİ VE GELİRLERİ

1.Sultan'ın Doğumu

Sultan Abdülmecid'in kızı olan Mediha Sultan, 30 Temmuz 1856[18] (28 Zilkade 1272) Çarşamba günü sabah sekizde doğdu.[19] Annesi Abdülmecid'in dördüncü ikbali Gülistû Kadın'dır.[20] Sultan Abdülmecid'in dördüncü ikbali olan Gülistû Kadın, Beşinci ikbal iken 1271/1855 senesinde ikiz olarak Zekiye ve Fehime Sultanları dünyaya getirmiştir. Bu sultanlar ne yazık ki uzun ömürlü olamamışlar ve Zekiye Sultan doğumundan bir sene kadar sonra, Fehime Sultan da Zekiye Sultan'dan bir yıl sonra vefat etmişlerdi.[21] Gülistû Kadın'ın Mediha Sultan'dan sonra bir çocuğu daha olmuştur. İleride Osmanlı padişahı olacak olan Vahdeddin Efendi'yi 1277/ 1861 senesinde dünyaya getirdi.[22] Vahdeddin Efendi'yi dünyaya getirdiği yıl vefat etti. Gülistû Kadın dönemin canlı tanıklarının anlattıklarına göre, Abhaz kökenlidir[23]. Uzun boylu, ela gözlü kumral saçlı, beyaz tenli güzel bir kadın olan Gülistû Kadın Mediha Sultan beş altı yaşlarındayken verem hastalığına yakalanmış ve vefat etmiştir. Fatih'teki Gülistû Valide Sultan Türbesi'ne gömülmüştür.[24] Annesinin ölümünün ardından Mediha Sultan, Sultan Abdülmecid'in üçüncü kadını olan Verdicenan Kadın'a verilmiştir. [25] Verdicenan Kadın 9 Ocak 1844 yılında Münire Sultan'ı doğurmuş, kızı 1862 yılında vefat edince saray gelenekleri gereği, vefat eden Gülistû Kadın'ın kızı Mediha Sultan, evlatlık olarak kendisine verilmiştir. Verdicenan Kadın, Sultan Abdülmecid'den kalan son yadigârı Mediha Sultan'a kendi kızı gibi bakıp büyütmüştür. Küçük yaşta annesini kaybeden Mediha Sultan Verdicenan Kadın'ı kendi annesi gibi benimsemiştir. İleride ayrıntılı olarak bahsedeceğimiz üzere Mediha Sultan'ın Necib Paşa ile evlenmesinde büyük bir

---

[18] Tarih çevirmede Başbakanlık Osmanlı Arşivi internet sitesindeki (www.devletarsivleri.gov.tr) tarih çevirme kılavuzundan yararlanılmıştır.

[19]BOA.TSMA.d.. 00274/0001; Hanedan Defteri I ; HH.d.. nr.19446; MB.İ. 14/48; DUİT. 5/149.

[20] M.Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1980, s. 149.

[21] HH.d. nr,.19446, Zekiye Sultan'ın ölüm tarihi, 11 Cemaziyülahır 1272/ 18 Şubat 1856, Fehime Sultan'ın ölüm tarihi 12 Rebiyülahir 1272/10 Aralık 1856'dır. İkisi de Fatih'te annesinin türbelerine gömülmüştür. (M.Çağatay Uluçay, *a.g.*e, s. 160).

[22] M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 149.

[23] Leyla Açba, *Bir Çerkez Prensesin Hatıraları*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s.379. Leyla Açba, Gülistû Kadın'ın abhazların Şervaşizade Hanedan'ına mensup olduğunu ve babasının Prens Tahir bey Şervaşizade olduğunu belirtmektedir. Bunun yanı sıra sarayda görevlendirilmiş olan Rumeysa Aredba'nın anlattıkların göre ise Gülistû Kadın Abhaz'lardan Çaçba hanedanına mensup olarak anlatılmıştır.(Rumeysa Aredba, Sultan *Vahdettin'in Sanremo Günleri,* Timaş Yayınları, İstanbul 2009, s. 73).

[24] Gülistû Valide Sultan'ın Fatih Camisinin mihrap önünde bulunan türbesinin içerisinde V.Mehmed Reşat'ın eşi Dürrüaden Kadın, Fatma Sultan, Sultan Abdülmecid'in Verdicenan Kadın'dan doğan kızı Münire Sultan, Şehime Sultan, Sultan Abdülmecid'in İkinci Kadın'ı Şerefnaz Hanım, Sultan Abdülmecid'in İkbali Ceylanyar Hanım, Sultan Abdülmecid'in üçüncü ikbali Nesrin Hanım'dan Doğan kızı Behice Sultan gömülüdür.

[25] Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları,* s. 149.

rol üstlenmişti.[26] Verdicenan Kadın 1889 (1307) senesinde yetmiş yaşında vefat etmiş cenazesi Yeni Cami haziresine defnedilmiştir.[27]

Osmanlı Hanedanında Padişah çocuklarının dünyaya gelmesi Hanedan'ın nüfusunu arttırmaları bakımından önemsenir ve bebek doğduktan sonra, Topkapı Sarayı'nda muhteşem törenler ve alaylar düzenlenirdi. İlk zamanlarda Padişah'ın kadınlarında doğum emarelerinin belirmeye başladığı ilk Cuma günü Padişah'ın gittiği camide nöbetçi bulunan bir imam tarafından " doğum duası" yapılır, duadan sonra imama; mevsimine göre samur kürk veya "kakum hilat" giydirilirdi.[28] Yaklaşan doğum sebebiyle hükümdar anneleri ve haremin hâkimi, doğum için elbise, alınacak mücevherat, vesaire ile doğrudan doğruya meşgul olurlardı. Valide Sultan'ın istekleri doğrultusunda, doğum yapacak anne için eşyalar ve bebek takımları Hazine Kethüdası veya vekili tarafından hazırlanırdı.[29] Bu gelenekler ilerleyen zamanlarda da devam etmişti.

Gülistû Kadın Mediha Sultan'a hamile kaldığında da bunun gibi hazırlıklar yapılmıştır. Doğum gerçekleşmeden önce, Mediha Sultan'ın doğumu için Harem-i Hümayun'da bir oda tahsis edilmiş ve bu odaya, pırlanta elmasla müzeyyen maşallah (1 adet), yine pırlanta elmasla süslü mahdud zümrüt avize (1 adet), pırlanta elması ve yakut ve zümrüt ve firuze ile müzeyyen horos[30] mahmuzu nazar takımı (1 adet), sîm hamam takımı (1 adet), sîm kaplı bağa (1 adet)[31] yaldızlı sîm sübek, yaldızlı pirinç leğen (1adet), yaldızlı pirinç ibrik (1 adet) gibi eşyalar tahsis edilmiştir. Pırlanta elmas ile süslü maşallah takımı için toplamda 114.853 kuruş, pırlanta elmas ile müzeyyen zümrüt avize için 25.485 kuruş, pırlanta elmas ile müzeyyen nazar takımı için 21.475 kuruş, yaldız sîm sübek ve hamam tası ve baga için toplamda 2.916 kuruş, diğer eşyalar için toplam 7.202 kuruş, hepsinin toplamı olarak da 171.931 kuruş Hazine-i Hassa'dan alınmıştır.[32] Bu harcamaların yanı sıra, çocuk doğuran Kadın Efendi'ye, hasekiye

---

[26] Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları,* s. 146.
[27] Mehmed Süreyya*, Osmanlı Devletinde Kim Kimdi:Osmanoğulları ,* Küğ Yayınları, Ankara 1969, C.I, s. 288; Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları,* s. 146.
[28] İ. Atis, *"*Osmanlı Sarayında Lahusa Şenlikleri ve Beşik Alayları*", Tarih Hazinesi*, C. III, s.149-152.
[29] Çağatay Uluçay, *" İstanbul'da XVIII. Ve XIX. Asırlarda Sultanların Doğumlarında Yapılan Törenler ve Şenliklere Dair*", *İstanbul Enstitüsü Mecmuası,c.* IV, s.1358.
[30] Horos: kapı zembereğinin mandalı. Şemseddin Sami, *Kamûs-i Türkî*, C. I-II, s.546.
[31] Bağa: kaplumbağaların üstünü örten ve üzerinde tabiî şekiller bulunan kabuğun adıdır. Bu kabuklar sıcak suya konulunca yumuşar ve istenilen şekli kolaylıkla verilebilir. On sekizinci asırdan sonra mobilyaları süslemekte çok kullanılmıştır. Bağadan gayet güzel konsol, duvar saatleri yapılmıştır. Ondan başka tarak, tabaka, enfiye kutusu, kaşık, baston başı ve tespih gibi şeyler de imal olunmuştur. Yalnız olarak kullanıldığı gibi sedef ve fildişi gibi şeylerle beraber de kullanılır. (Mehmet Zeki Pakalın,*Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I. Fasikül, s. 146).
[32]BOA. TSMA.D. 00.274.0001.00, s. 2.

veyahut müstefrişeye sarayda ihtişamlı bir yatak yapılır, üstüne Oğuz Türkleri'nin mukaddes saydıkları al renkli, iri incilerle zümrüt ve yakutlarla süslenmiş bir cibinlik kurulurdu.[33] Çocuk doğuracak kadın için hazırlatılan bu ihtişamlı yatağın dışında ayrıca çeşitli eşyalar da hazırlatılırdı.

Mediha Sultan'ın annesi Gülistû Kadın için hazırlatılan eşyalar; sırma sırçalı ve sırma ve pullu ve tırtıl işlemeli entari, telli kumaşı sırçalı ve telli yorgan al entari (1adet), Beyaz kumaşa sırçalı telli beyaz entari (1 adet), telli kumaşa sırmalı telli mai entari(1 adet), telli kumaşa sırmalı tabla, lacivert entari (1 adet), kılabdan dallı nazarlık bohça (1 adet)' dır. Bu eşyalar için 90.045 kuruş harcanmıştır. Bu eşyaların dışında yine doğum odası için hazırlatılmış eşyalar da mevcuttu. Fermayîş telli yorgan (2 adet), dökme yorgan çarşafı (2 adet), yaldız mumlu dökme ve dibest beşik şiltesi (1adet), yaldız mumlu al atlas beşik şiltesi (1 adet), yaldızlı dökme dibest entari (24 adet), yaldızlı dökme ve dibest etek bezi (30 adet), yaldızlı düz ve yaldızlı etek bezliği (20 adet), telaki don (3 adet), telli bardak (2aded), yaldızlı ağaç yatak (1aded), gibi eşyalar doğum odası için özel olarak tedarik edilmişti[34]. Bunlardan başka 10.000 kuruş ve ayrıca Mediha Sultan'ın dünyaya gelmesine vesile olan ebe kadın ve cariyelerine verilmek üzere padişah tarafından 5000 kuruş daha ihsan edilmiştir.[35] Mediha Sultan'ın doğumu için hazırlatılan doğum odası ve bu odaya alınan eşyalara[36] baktığımızda miktarları ve maddi değerleri göz önünde tutulursa hiç bir harcamadan kaçılmamış, Sultan kıymetli kumaşlar, inciler, altınlar, seraserler içerisinde dünyaya gözlerini açmıştır.

Padişah çocukları dünyaya geldikten sonra esas ihtişamlı kutlamalara başlanırdı. Sultan doğar doğmaz ilk olarak Darüssaade ağasına duyurulur. Ağa, oda lalası vasıtasıyla Silahtar Ağaya haberi gönderir. Silahtar Ağa sarayda, Padişahın bir çocuğu olduğunu ilan eder bunun üzerine doğumun şerefine erkek ise beş, kız ise üç kurban kesilerek gerçekleşen doğumu kutlanırdı. Topkapı Sarayı sahilinde bulunan toplar, eğer doğan şehzade ise yedi, Sultan ise üç defa atış yaparlar, top atışı günde beş defa tekrarlanmak suretiyle bu mesut doğum halka ve devlet ricaline duyururdu. Aynı zamanda, İstanbul sokak ve çarşılarında hükümdarın bir çocuğu olduğu halka ilan

[33] Atis, *a.g.m*, s.150.
[34] BOA. TSMA.d. nr. 00.274.0001.00, s.2.
[35] BOA. TSMA.d. nr. 00.274.0001.00, s. 2.
[36] BOA. HH.d. nr.24599, Seniha Sultan ile Nurettin Efendi'nin doğumu için hazırlatılan eşyanın listesi, bu listedeki eşyalar ile Mediha Sultan için hazırlatılan eşyalar benzerlik göstermektedir.

edilirdi. Diğer taraftan da musahiplerden veya cücelerden birisi vezir-i azama gönderilir, doğum müjdesi verilirdi.

Doğum haberi İstanbul halkına duyurulduğu gibi İmparatorluk halkına da ilan edilirdi. Sultanlar'ın doğumları XVIII.yy. dan itibaren Anadolu ve Rumeli halkına da duyurulmaya başlandı.[37] Fermanlar, Anadolu ve Rumeli'ye gönderildikten sonra, eyalet, sancak ve kazaların mahkeme siciline kaydolunur, dellâllar vasıtasıyla halka ilân olunurdu. Çoğu zaman birçok kasabanın camilerinde dualar edilir, Padişah ve yeni doğan çocuğunun uzun ömürlü olması Tanrı'dan niyâz edilirdi.

Ayrıca haremde ve İstanbul sokaklarında eğlenceler gerçekleştirilir, Valide Sultan ve Sadrazam tarafından ayrı ayrı beşik alayı düzenlenirdi. Valide Sultan çocuk için beşik, beşikörtüsü ve değerli taşlarla bezeli yorgan yaptırarak Bayezid'deki Eski Saray'a gönderirdi. Çocuk doğduğunda beşik, alay eşliğinde Topkapı Saray'ına getirilirdi. Valide Sultan'ın Kahvecibasısı tarafından getirilen beşik, Darüssaade Ağasına teslim edilir, törene katılanlara Padişah adına ihsanlarda bulunulurdu. Sadrazam'ın beşik alayı ise daha kalabalık ve debdebeli olurdu. Sadrazam beşik alayı doğumun altıncı günü yapılırdı. Hükümet erkânının aileleri de lohusayı görmek için hareme çağırılırdı. Sadrazam, Sultan doğar doğmaz bir beşik ve beşikörtüsü yaptırır bunları da kıymetli taşlarla donatırdı. Doğumun beşinci günü Sadaret Kethüdası tarafından merasime iştirak edeceklere davetiyeler yollanır, altıncı gün davetliler geldikten sonra muayyen saatte merasime başlanırdı. Merasim Beşiğin Paşa Kapı'sından alay eşliğiyle alınmasıyla başlar, Darüssaade Ağasına teslimi ile sona ererdi. Davetli bulunan kadınlar, çocuğa ve annesine, kocalarının mevkiine göre hediyeler verirlerdi. Kadınlar haremde üç gün misafir edilirler, gece gündüz cariyelerin çaldıkları sazlar, çengilerin oynadıkları oyunlarla eğlenirlerdi. Şenlik ve eğlenceler sona erince haremde, sarayda ve İstanbul'da herkes eski hayatına döner ve yeni bir sultanın doğmasını dört gözle beklerlerdi.[38]

Padişah çocukların doğumlarında gerçekleştirilen bir diğer âdet de, doğumu tebrik için gelen devlet adamları ve bürokratlara Padişah adına şerbet sunulmasıydı. Sadrazam ve Şeyhülislam'ın şerbeti gümüş maşrapa ile ikram edilirdi. Ayrıca devrin

[37] Örneğin 1224/ 1809 yılında dünyaya gelen Ayşe Sultan'ın doğumu münasebetiyle Rodos, Resmo, Kandiye, İstanköy ve Yunda adalarında üç gün şenlik yapılarak toplar atılmıştır (BOA. C.SM. nr.113/5699), başka bir örnek vermek gerekirse 1240/ 1824 yılında dünyaya gelen Münire Sultan'ın tevellüdünü tebşir eden ferman gelince üç gün toplar atılıp şenlik yapıldığına dair Cezayir valiliğinden sadarete bildirilmiştir. (BOA. HAT. nr. 672/ 3290/A.).
[38] Uluçay, *a.g.m*, s.213.

âlim, şair ve tarihçileri tarafından doğum olayına ebcet hesabıyla tarih düşülürdü.[39] Tarih düşenler şiirlerini öncelikle Babıali'ye takdim ederler; burada Padişah'a sunulmaya layık olanlar belirlenerek saraya gönderilir, diğerleri ise alıkonulurdu. Padişah da buna karşılık olarak tarih düşen şairlere yüklü atiyeler verirdi.[40] Büyük ihtimalle bu usul Mediha Sultan'ın doğumunda da işletilmiştir ancak bütün araştırmalarımıza rağmen Sultan'ın doğumunda düşülen tarihlere rastlanılamamıştır.

2. Mediha Sultan'ın Çocukluğu ve Eğitimi

Sultanlar doğduklarında, annesiyle birlikte sarayda kendilerine tahsis edilen bir daireye yerleştirilir, emirlerine, sütnine (dâye), dadı ve kalfa verilirdi. [41] Sultanların annelerine destek amaçlı saraya çağırılan dâye'nin iyi bir aileden, genç ve bebekli birisi olmasına özen gösterilirdi. Sultanların her türlü ihtiyaçlarını karşılamak için görevlendirilen dadı ise, sarayda yetişmiş iyi huylu ve zeki cariyelerden seçilirdi[42]. Çocuğun eğitimiyle kendi anneleri ve kalfaları uğraşırdı. Mediha Sultan beş yaşına geldiğinde kendisine Şevketrâb ve Bezminigar adında iki cariye verilmiştir.[43] Yine bu tarihlerde, daha önce de belirttiğimiz gibi Mediha Sultan beş yaşında annesini kaybetmiş, kısa bir süre sonra da babası Sultan Abdülmecid'i kaybetmiştir. Saray geleneklerine göre Mediha Sultan, Padişah'ın üçüncü kadını olan Verdicenan Kadın' a evlatlık olarak verildi.[44] İlerleyen bölümlerde anlatacağımız gibi aralarındaki ilişki adeta öz anne ve kız ilişkisine dönüştü. Verdicenan Kadın kızı Mediha Sultan'ın bütün ihtiyaçlarını karşılamış, sıkıntılarına çözüm aramış, onu çok iyi yetiştirmişti.

Okuma çağına gelen sultan ve şehzadeler, bir irade ile derse başlarlar ve kendilerine atanan hocalar tarafından ders görürlerdi. Çoğu zaman padişahın da katıldığı törenlerle besmele-i şerifi çekerek derse başlanırdı. Bazen besmeleyi padişah çektirirdi.

---

[39] Akyıldız, *Refia Sultan*, s. 8-11, Verilen atiyye-i seniyyenin miktarı hakkında fikir oluşturması açısından (BOA. A.MKT.MHM. 249/11, *"Veladet-i hümayundan dolayı Mithat Efendi'nin yazmış olduğu tarih için hazine-i hümayundan iki bin beş yüz ve Bâb-ı Âli daîcisi Hayri Efendi'ye iki bin ve inayet-i eşreften Hatı- zade Mahmut Ağa'ya bin beş yüz ve diğer Hayri Efendi ile Faik Efendi'ye biner ve kethüdalar müfettişi Nehim Efendi ile meâarihden Kemal-zade Ahmed Efendi'ye beşer yüz vesaire tarihler ashabına dahi teşrifat-i marifetiyle ve menasibi vechle takdim olunmak üzere üç bin kuruş atiyye-i seniyye ita'sı hakkında bil-îstizân müsaade-i seniyye-i cenâb-ı padişâhî şayân buyurulmuş olmağla mebaliğ-i merkumenin mumaileyhe i'tası zımnında Bâb-ı Ali'ye îsrâsında hîmmet buyuruldu. 1279 C. 14/7 Kasım 1862".*

[40] Akyıldız, *Refia Sultan*, s.11.

[41] Uluçay, *Harem*, s,85.

[42] Osmanlılar' da kullanılan sütnine/ dâye terimiyle karıştırılmamalıdır. Sütnine, çocuğu emzirme süresi olan iki-i iki buçuk yıl kadar sarayda kalır, çocuk sütten kesilince ayrılırdı. Dadı ise saraya daha önce alınmış, saray terbiyesini öğrenmiş, iyi ahlaklı ve akıllı cariyelerden seçilirdi. Çocuğun süt verme dışındaki hizmetlerini dadı kalfa görürdü banyosunu yaptırmak, giydirmek, uyutmak, dolaştırmak dadının göreviydi. (Hülya Tezcan, *Saray Çocukları ve Kıyafetleri*, Aygaz Yayınları, Ankara 1991, s. 151).

[43] BOA.MB. 83/87, 1 Ca 1277/15 Aralık 1860.

[44] Verdicenan Kadın, 2 Temmuz 1862/ 4 Muharrem 1279'da kızı Münire Sultan'ı kaybetmişti, yine aynı tarihlerde annesini kaybeden Mediha Sultan Verdicenan Kadına evlatlık olarak verilmişti. (Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*. s, 146, 160).

Derse başlamadan önce gelenek olduğu üzere sultanların hocalık takımları hazırlanır ve dershane tahsis edilirdi. Hocalık takımlarının içinde genellikle bir cüz elifba, padişah tarafından verilmesi gelenek olan bir amme cüzü, kapakları yuğları inci ve sırma işlemeli üzeri pırlanta elmasla süslü kadife cüz kesesi, bir tane roje elmasla süslenmiş gümüşten yapılmış küre rahle, inci, sırma ve tırtıl işlemeli bir atlas minder, iki tane pırlanta elmaslı altın hilal, bir tane sırma işlemeli sırma saçaklı kadife kaplı yaldızlı ağaç rahle, kılaptan saçaklı, gümüş bürümcük telli rahle örtüsü, beş tane pırlanta elmaslı iğne, inci, sırma ve tırtıl işlemeli, harçlı mor atlas başlığı, bir tane fermayîş şal ve bir tane telli bohça bulunurdu.[45] Dersler Dolmabahçe ve Yıldız Sarayına geçilmeden önce, Topkapı Saray'ındaki Şehzadeler Dershanesi'nde yapılmaktaydı. Yıldız Sarayı'na geçildiğinde Sultanlar ve Şehzadelerin dershaneleri ayrılmıştır. Sultanlar Küçük Mabeyin odasında ders görmüşlerdir.[46] Okutulan dersler genellikle; Türkçe, Coğrafya, Hüsn-i hat, Kuran-ı Kerim, Fransızca, Fransızca hüsn-i hat gibi derslerdi.

Sultanlar'ın eğitimi çocukluk çağlarında gördükleri bu derslerle sınırlı kalmayıp, evlendikten sonra özel hocalarla özellikle müzik ve Fransızca eğitimlerine devam ederlerdi. [47] Mediha Sultan'ın eğitimiyle ilgili her ne kadar kayıt ve bilgilere sahip değilsek de elimizdeki mektuplarının yazısının okunaklı ve ifadelerinin düzgünlüğünden iyi bir eğitim aldığına hükmedilebilir.

3.Mediha Sultan'ın Gelirleri, Maaşı ve Tayinatları

3.1.Gelirleri ve Maaşı

Evlenmeden önce annesi veya annesi ölmüşse anneliğiyle birlikte haremdeki dairesinde yaşayan sultan ve şehzadelerin yaşları ve konumlarıyla orantılı olarak belli maaşları ve tahsisatları vardı. Bu maaş ve tahsisatlar sultanların, evlenmeleri ve kendi saraylarını açmalarıyla beraber arttırılırdı. [48] Mediha Sultan'ın elimizde bulunan ilk maaş rakamları henüz Sultan 10 yaşlarındayken verilen maaşıdır. Bundan hareketle Sultan'ın maaşının 1.500 kuruş olduğu anlaşılmaktadır.[49]

Devletin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar da sultanlara verilen maaşların miktarlarını ve düzenini etkiliyordu. Nitekim Osmanlı Devlet'inde etkili bir ekonomik sistemin kurulamaması yüzünden vergilerin iyi toplanamaması ve diğer yandan da

[45] Uluçay, *Harem,* s.86; Akyıldız, *Refia Sultan,* s.11.
[46] Uluçay,*Harem,* s.86; Akyıldız, *Refia Sultan,* s. 12; Ayşe Osmanoğlu, *Babam Abdülhamid*, Selçuk Yayınları, İstanbul 1994, s. 106.
[47] Osmanoğlu, *a.g.e,* s. 29.
[48] Akyıldız, *Refia Sultan*, s. 18 .
[49] BOA. HH.d. nr. 22117.

üretimin arttırılarak öz kaynaklardan gelen gelirlerin çoğaltılamamasından dolayı giderlerin karşılanabilmesi için 1854 ten itibaren dış borçlanma yoluna gidilmiş bunun yanında iç borçlarda artmaya devam edilmiştir. Ekonominin kötüye gidişi değişen hükümdarlar zamanında yapılmaya çalışılan ıslahatlara rağmen önlenememiş ve hazine açık vermeye devam etmiştir[50]. Bu yüzden zaman zaman devlet memurlarının maaşlarının ödenmesinde güçlük çekildiği görülmüştür. Devlet memurları gibi şehzadelerin ve sultanların da maaşlarının ödenmesinde güçlük çekilmiştir. Ekonomik sıkıntı dönemlerinde Sultan Efendilerin maaşlarından "istikrâz-ı mecburi" adı altında kesintiler yapıldığı olmuştur.[51] Şehzadelerin ve sultanların zamanında ödenemeyen maaşlarının kayıtları tutulur ve biriken maaşları daha sonra kendilerine verilirdi.[52] Diğer sultan ve şehzadelerin maaşlarının ödenmesinde görülen aksaklık, Mediha Sultan'ın maaşında da görülmüştür.[53] 1866 (1282) Haziran'ından 1868 (1284) Şubatına kadar Mediha Sultanın toplamda yirmi bir aylık maaşı Sultan'a verilememiştir. Sultanın biriken maaşı Haziran 1866 (1282) den Şubat 1867 (1283) e kadar 150.00 kuruştur. Şubat 1867 (1283) den Şubat 1868 (1284)'e kadar Sultan'ın maaşında bir düşüş yaşanmış ve 1.500 kuruş olan maaşı bu tarihte aylık 1.233 kuruş olarak belirlenmiş ve toplamda 372.329 kuruş hazinede birikmiştir.[54] Sultan'ın 1872/73 (1288) yılı maaşına baktığımızda bu yıl da maaşı yeniden 1500 kuruşa çıktığını görüyoruz. Bu yıl diğer sultanlara verilen maaş miktarına baktığımızda Refia Sultan'ın 125.000 kuruş, Behice Sultan'ın 15.000 kuruş ve Adile Sultan'ın aylık 200.000 kuruş maaşları olduğunu görmekteyiz.[55] Sultanların maaşlarındaki bu farklılığın daha önce de belirttiğimiz gibi evli olup olmama, padişahın en büyük kızı olma ve herhangi bir hastalığa dûçar olup olmama gibi nedenlerden ötürü olması muhtemeldir.

Sultanlara verilen maaş ve tahsisatlar evlenip kendi saraylarına taşınmalarıyla beraber arttırılırdı. Nitekim 1877 (1294) senesinde nikâhlanıp, 1881 (1298) senesinde düğünü yapılan Mediha Sultan'ın maaşında da artış olmuştur. Sultan'ın evlenmeden

[50]Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Akyıldız, *Para Pul Oldu*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s.60-161.

[51] BOA. İ.DH. 755-61670, 1877 (1294) senesinde Sultan efendilerin maaşlarından istikraz-i mecburi adı altında kesinti yapılmayacağı bildirilmiştir. Bilindiği üzere bu senelerde Osmanlı-Rus savaşı cereyan etmişti. Bu savaşın ekonomiye olumsuz etkisinden kaynaklanan bir kesinti olması kuvvetle muhtemeldir.

[52] Bu maaş; müterakim yani, teraküm etmiş, birikmiş, yığılmış olarak adlandırılırdı. Hazinede nakit sıkıntısı çekildiği dönemlerde bazı sultan ve şehzadelerin maaşlarının verilmediği ve hazinede biriktirildiği görülmektedir. Örneğin Adile Sultan'ın 1299 senesinde kendisine verilmemiş maaşının bu tarihten sonra Aydın vilayetinden kendisine ay ay düzenli olarak verildiğini görüyoruz.(BOA. MB.İ. 130/185,25 Ekim 1883 (23 Z. 1300)). Yine örnek oluşturması bakımından 1298 senesinde Selatin-i izâm'a maaşlarının bir kısmı verilememiş, bu miktarlar kesintiden iki sene sonra kendilerine verilebilmiştir.(BOA. MB.İ. 115/163).

[53] BOA. MB.İ. 88/93, Sultan Abdülmecid'in kızlarından Naile Sultan'ın iki aylık maaşının verilmediği hakkında irade.

[54] BOA. HH.d. nr. 22115, varak,2-5.

[55] BOA. MAD. nr. 11169.

önce elli dört bin kuruş olan maaşı düğün töreninden sonra yetmiş beş bin kuruşa çıkarılmıştır. [56] Bundan başka, Padişah'ın çocuklarından birinin ölümü üzerine hazineden boşalan maaş diğer çocuklarına tahsis edildiği durumlar oluyordu. Örneğin, 1297 (1880) yılında, Sultan Abdülmecid'in kızlarından olan Refia Sultan'ın ölümüyle kendisinden boşalan 125.000 kuruşluk maaşı Mediha ve Naile Sultanlara tahsis edilmişti. Naile ve Mediha Sultan'ların bu düzenlemeden önce 15.000 kuruş maaşları vardı. Bu meblağın üzerine Refia Sultan'ın maaşından 60.000'er kuruş ilave edilerek maaşları 75.000 kuruşa çıkarıldı. Refia Sultan'ın maaşından arta kalan 5.000 ve Abdülmecid'in vefat eden baş kadınının maaşından da 5.000 olmak üzere toplam 10.000 kuruş da Şehzade Reşat Efendi'nin maaşına ilave edilmiştir.[57] Bu tarihten iki yıl kadar sonra, önceleri Aydın vilayetinden maaşını alan Mediha Sultan'ın bu tarihten sonra başka bir vilayetten tahsisi sağlanmış ancak buradaki aksaklıklar sonucunda Sultan Maaşının yeniden Aydın vilayetinden tahsisini istemiştir.[58] 1884 (1300) yılında maaşın, Hüdavendigar livasından karşılanmaya başlanıldığını görmekteyiz. Bu dönemde yine Sultan'ın maaşını almasında aksaklıklar görülmüş ve Sultan maddi olarak sıkıntıya düşmüştür. Bunun üzerine Padişaha yazdığı mektubunda durumunu anlatmış ve gayet mütevazı ve çekinen bir dille yardım istemiştir;

"Atebe-i seniyye-i hazret-i veli nimetanelerine ma'rûz-i cereyân-i naçizeleridir

Cenab-ı feyyâz-kirâm umur u ikbal ve satvet iclâl-i hilâfet-penâhîlerini yevmen-fe-yevmen mütezâyid buyursun âmîn. Müceddeden bu cariyelerine lütf u ihsan cenab hilâfet-penâhîleri olmak üzere bin üç yüz sene-i maliyesi ibtidasından şimdiye değin maaş-ı cereyanemi Hüdavendigâr vilayeti mal sandığından almakda ve saye-i ihsanvâye-i cenab-ı mülûkânelerinde bu recalarımın te'diyesi ve tasviyesiyle uğraşmakda idim. Çıkan aylığı almak üzere gönderdiğim adam min-ba'd maaşın tedahülde kalacağını ve yeni bir irade-i seniyye şerefteallik etmeyince vermeyeceklerini bildirmişler ve atebe-i merahim ara yı hazret-i Zillullahîlerini tacizden ihtirâzî doğrudan doğruya maliye nezaretine müracaat olunarak oradan dahi şayân-ı i'timad cevab alınamadı. Vâcib-ül-vücûd daima daî ve niyazım budur ki cariyelerini şevketlû kudretlû veli-nimetim efendimiz hazretlerinden başka kimselere muhtaç etmesin. Ne yapabilmeğe bu maliyeye falan müracatı hiç sevmem her an ve zaman efendimize muhtacım Rabbim beni bu şerefli ihtiyaçdan kurtarmasun ve meşhûd u müslîm olan lûtf u şefkat Hazret-i şehinşâhileri bu cariye-i sadıkalarının yeniden zarurte giriftâr olmasına rıza göstermeyeceğine mebnî mukaddemce şerefvâkı olan emr-i fermân-ı mükerrem beyan hazret-i velinimetlerini te'kide müsaade-i merahim ida' zîllullahilerinin şayan buyurmasını Hak pâ yı âmil-vefâ-yı velînîmetlerinden niyâz ve istirhâm-ı cür'et-i cesaret eylerim.

[56] BOA. İ.DH., 826/66550, 13 Mayıs 1881 (13 C. 1298).
[57] BOA. İ.DH. 64639, Bu konuyla ilgili diğer bir belge de MB.İ. nr. 1382de bulunmaktadır bu belge de de Merhume Refia Sultan'ın münhal kalan 125.0000 kuruşluk miktarın Naile ve Mediha Sultanlara ve arta kalan kısmının ise Şehzade Reşat Efendi'nin maaşına eklendiğinden bahsetmektedir. 11 Ocak 1880, (28 M. 1297).
[58] BOA. MB.İ. nr.132, 12 Nisan 1882 (23 Ca. 1299).

katıbe-i ahvâlde emr-i ferman ve merahim-i ihsan şevketlü kudretlü Padişahım velinimet bî nimetim efendimiz hazretlerinindir.

6 Teşrinisani sene 1300

Cariyeleri Mediha"[59]

Daha önce de belirtildiği gibi devletin içinde bulunduğu mali sıkıntı sultan maaşları ödenirken de kendisini göstermekteydi. Mediha Sultan'ın bu isteğinin mektubu yolladığı ertesi günü cevabın geldiği görülmektedir. Buna göre, Sultan'ın maaşının, 1884 senesi başından itibaren Hüdavendigâr Vilayeti Mal Sandığından her ay düzgün olarak verilmesi kararı alınmıştır.[60] Ancak Sultan'ın maaşının her ay düzenli olarak verilmesi yönünde alınan bu karar düzgün bir şekilde uygulanamamış ve Hüdavendigar Mal sandığından verilen maaşta tekrar aksama olmuştur. Bunun üzerine merkezden Hüdavendigar Vilayet'ine ve Defterdarlığına bu durumun düzeltilmesi için telgraflar yollanmış ve Mediha Sultan'ın maaşının ödenmesinde gecikme olduğu ve Sultan'ın paraya ihtiyacı olduğundan dolayı bu durumun bir an evvel düzeltilmesi istenilmiştir.[61] Mart 1888 yılında Sultan'ın maaşının yıl boyunca düzenli olarak verildiğini görmekteyiz. Bu yıl Mediha Sultan'a 83.400 kuruş aylık maaş verilmiş, toplamda 1.000.800 kuruşa erişmiştir.[62] 1889/1305 yılında tekrar Sultan'ın maaşında gecikme olduğu görülmektedir.[63] Zaman zaman sultanların zaruri ihtiyaçları hâsıl olduğunda sultanlar bu ihtiyaçlarını bildirip maaş günleri gelmeden de maaşlarını alabiliyorlardı.[64] Örneğin Mediha Sultan'ın 1312 (1894) yılında yazlık evlerinden kışlık evlerine geçeceği için maliye hazinesinde birikmiş olan sekiz dokuz aylık maaşından uygun miktar belirlenip verilmesi için irade çıkmış ve bunun sonucunda 42.000 kuruş toplu olarak Mediha Sultan'a tahsis edilmiştir.[65]

Sultan'ın maaşındaki kesintilerin veya zamanında verilemeyen maaşlarının ömrünün ilerleyen zamanlarında da devam ettiği görülmektedir. Mediha Sultan Damat

[59] BOA. İ.DH. 933/73942.
[60] BOA. İ.DH. 933/ 73962. Lef 2, 19 Kasım 1884 (7 Teşrin i Sani 1300).
[61] BOA. Y.PRK.ML. 7/72. Mediha Sultan'ın maaşının bu yıl düzenli olarak ödenmesinin yanı sıra diğer sultanlar ve şehzadelerin maaşları da bu yıl düzenli olarak verilmiştir. MB.İ. 115/163.
[62] BOA. HH.d. nr. 935. Bu defterde diğer Sultanların 1888 (1304) yılı maaş kayıtları da bulunmaktadır. Bu sultanlardan birkaçının maaşlarına örnek vermek gerekirse; Adile Sultan yıl boyunca 180.000 kuruş, Münire Sultan 100.000 kuruş, Saliha Sultan 10.800 kuruş, Nazıme Sultan 72.000 kuruş, Emine Sultan 72.000 kuruş maaş almışlardır.
[63] BOA. HH.İ. 731/24.
[64]Örneğin 31 Temmuz 1881 (4 N. 1298) tarihli belgede Cemile ve Fatma Sultanlara acilen birer maaş verilmesi isteğinden bahsetmektedir.bkz. BOA. MB.İ. 79/155.
[65] BOA. Y.MTV. 108/89.

Ferid Paşa[66] ile evlendikten bir süre sonra, her ikisin maaşının ödenmesinde önemli aksamalar olmuş, Sultan ve eşi maddi olarak sıkıntılı bir duruma düşmüştür. Bu sıkıntılarını Padişah'a bildirmişler ve sonrasında çıkan irade ile Sultan ve eşi Damat Ferid'in maaşlarının zamanında ödenmesi ve onlara sıkıntı çektirilmemesi söylenmiştir.[67] Sultan'ın maaşı Temmuz 1900 yılında Cemile Sultan'la birlikte 100.000 bin kuruşa çıkartılmıştı.[68] Yine aynı yıl Sultan'ın maaşının düzenli olarak verilmesi için oluşturulan komisyonun aldığı karar, Sultan'ın maaş miktarını belirlemek için, bir tercüman tayin edilip bu kişinin tespit ettiği miktarın verilmesi kararlaştırılmıştır.[69] 1904 (1321) yılında Sultan'ın maaşının Defter-i Hakanî nezaretine havalesi gerçekleşmiştir.[70] Defter-i Hakanî gelirleri Sultan'ın maaşını karşılamakta güçlük çekmiş ve buna rağmen maaşa bir milyon iki yüz kuruş daha ilave istenince, Defter-i Hakanî geliri bu ilaveyi karşılayamayacağı hiç değilse Defter-i Hakanî 'ce kabul olacak raddeye indirilmesi istenmiştir.[71]

1 Ağustos 1914 (9 N 1332) yılında Hanedan-ı Saltanat-ı Seniyye aylıkları hakkında yayınlanan kanunname[72] ile sultanların maaşları hakkında yeni düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre; yirmi birinci yaşının ilk ayını idrak eden Sultanlara yirmi bin, otuz birinci yaşının ilk ayını idrak eden sultanlara yirmi beş bin, kırk beşinci yaşının ilk ayını idrak eden sultanlara aylık otuz bin kuruş maaş verilecekti. Ancak Kanunname'nin on birinci maddesinde;

"Şehzadegân Vahideddin, Selahaddin ve Abdülmecid Efendi'ler hazerâtının her birine itâ kılınmakta bulunan şehrî atmış bin ve Cemile ve Seniha ve Mediha Sultanlar hazerâtının her birine verilen şehri otuz beş bin ve Feride hanım sultana verilmekte olan şehrî yirmi bin guruşun itasına devam olunacaktır"

ifadesinden, Mediha Sultan'ın maaşının bu kanunname düzenlenmeden önce de 35.000 kuruş olduğunu, yapılan düzenlemeyle 5.000 kuruş kesinti yapılması gereken maaşından bu kesintinin yapılmadığını anlamaktayız. Bu kanunname ile yapılan değişikliklerden diğeri ise sekizinci maddedir;

---

[66] Sultanlarla evlenen damatlara, hanedanla kurmuş oldukları sıhriyet için maaş bağlanırdı. Bu maaşa sıhriyet maaşı adı verilirdi. Ayrıntılı bilgi için bkz.Akyıldız, *Refia Sultan*, s.19.
[67] BOA. İ.HUS. nr. 45, 6 Mart 1896 (1313 N. 21).
[68] BOA. İ.ML. nr. 31.
[69] BOA. Y.PRK.ML. 20/87.
[70] BOA. İ.HUS. nr.128/ 1323. s. 160.
[71] BOA. İ.HUS. nr. 128/ 1323. s. 160, lef 2.
[72] BOA. HH.d.. nr. 5636; Ayrıca, BOA. DUİT. 3/ 19 da da bu kanunnamenin toplam on altı maddesi vardır. Diğer defterde ayrıntılı olarak isim maaş tutarları verilmiştir.

"Damatlara maaş verilmez. Ancak hal-i hazırda maaş almakta olan damatların maaşları tesviye kılınacaktır. Şu kadar ki: her ne nam ile olursa olsun başkaca maaş ahz edecek olanların iki cihetten birini ihtiyar etmeleri lazımdır"

Maddesine göre Damat Ferid, bu madde düzenlenmeden maaşa tâbi olduğu için Mediha Sultan ailesi bu kesintiden etkilenmemişlerdir. 13 Ocak 1916 (7 Ra 1334) yılına gelindiğinde tekrar, şehzade ve sultanların maaşlarını düzenleyen bir kanunname hazırlanmıştı. [73] Bu kanunnamede 1914 yılında hazırlanan kanunnamenin birinci maddesi düzenlenmiştir. Yapılan değişikliğe göre daha önce Mediha, Seniha ve Cemile sultanların otuz bin kuruş olması gereken maaşları, daha önce devam ettiği üzere otuz beş bin kuruş olarak verilmişti. 1916 yılında yapılan düzenlemeyle yaşları kırk beşin üzerinde olan sultanların maaşlarının da otuz beş bin kuruş olarak verildiğini görmekteyiz.[74]

3.2. Tayinat ve Tahsisatı

Sultanların maaşları dışında ayni, yani mal olarak verilen günlük ve aylık tayinatları da vardı. Verilen maddeler ve miktarları Sultanların yaşına, evli olup olmadığına ve zaman göre değişiklik göstermekteydi. Sultanlara kışlık olarak odun ve kömür tayinatları verilmekteydi. Bunların yanı sıra et, balmumu, soğan, tuz, sadeyağ, zeytinyağı, pirinç, kar ve buz, Kurban Bayramında kurbanlık koç, Ramazan ayında iftariye tahsis edilirdi. [75] Tayinatlar, 1847'de Hazine-i Hassa Nezaretinin kuruluşunun akabinde bu nezarete bağlı birimler[76] tarafından günlük, aylık ve yıllık olarak dağıtılmıştır.

Sultanlar yukarıda bahsi geçen tayinatlardan Mediha Sultan'a tahsis edilmiştir. Ulaşabildiğimiz tayinat defterleri neticesinde, Mediha Sultan'a tahsis edilen 1883-1907 (1301-1324) yılları arasındaki verileri bir tablo haline getirerek verilen ürünlerin miktarlarında yıllara göre görülen değişiklikleri belirtmeye çalıştık.

[73] BOA. DUİT. 3/ 21.
[74]Saliha, Nazıme, Hadice, Zekiye, Emine, Fehime, Naime, Fatma, Naile sultanların maaşları da 35.000 kuruş olarak düzenlenmiştir.
[75] Akyıldız, *Refia Sultan*, s.23-24.
[76]Bahsi geçen Hazine-i Hassa Nezareti birimleri; Erzak Ambarı, Hatab Ambarı, Hubûbat Ambarı, Istabl-ı Âmire ve Karhane İdaresi'dir.

Tablo 1.1. Mediha Sultan'a Tahsisatının Yıllara Göre Dağılımı

Ürünler	1880-1881[77]	1883-1884[78]	1885-1886[79]	1887-1888[80]	1888-1889[81]	1889-1890[82]	1890-1891[83]	1895-1896[84]	1903-1904[85]	1906-1907[86]	Tarihi belirsiz[87]
Mısır pirinci (kıyye) [88]	102	52	52	52	52	52	52	164			124
Buğday (kıyye)		324	324	324	324	324	324				252
Sadeyağ (kıyye)	150	150	150	150	150	150	150	410	121	121	410
Zeytinyağı (kıyye)	60	40	40	40	40	40	40	205	42	42	
Toz şeker (kıyye)	170	160	150	150	150	150	150	410	121	243	420
Kahve (kıyye)	20	25	20	20	20	20	20	21	16	12	21
Soğan (kıyye)	30						2500	615			615
Tuz (kıyye)							300				123
Balmumu (kıyye)	33	44	44	44	44	44	44	83	26	26	82
Un (kıyye)	154	158	158	158	158	158	158	410	127		310
Nohut								123[89]			123

[77] BOA. HH.d.. nr. 5712.
[78] BOA. HH.d.. nr. 20186.
[79] BOA. HH.ERA. 51/27.
[80] BOA. HH.d.. nr. 1469.
[81] BOA. HH.d. nr.1469.
[82] BOA. HH.d.. nr. 1469.
[83] BOA. HH.d. .nr. 1469.
[84] BOA. HH.d.. nr. 28995.
[85] BOA. HH.d.. nr.3559. BU defterde İspermeçet' in yanı sıra adi ispermeçet(26 kıyye) olarak verilmiştir.
[86] BOA. HH.d.. nr. 3559.
[87] BOA. HH.d.. nr. 14775, Bu defterde Mediha Sultan ile beraber, Sultan Abdülmecid'in diğer kızları, Adile, Cemile, Seniha, Zekiye, Esma , Saliha, Nazıme sultanlar ve Feride ve Seniye Hanım sultanlara verilen tayinatlarda yer almaktadır. bu defterde Mediha Sultan'a ait diğer tayinat defterlerinden başka olarak, nan-ı azîz(320 kıyye), nan-ı has(385 kıyye),cenova pirinci(656 kıyye), hatab[188 çeki(1 çeki 225 kg 798 gr.)], kömür(2408 kıyye) gibi kalemler de yer almaktadır. Dikkati çeken bir husus sultanlara ve hanım sultanlara verilen tayinat miktarlarının hepsinin aynı olduğudur. Sultanların yaşlarına ve medeni durumlarına göre değişiklik gösteren tayinat miktarları burada görülmemektedir.
[88] Zikredilen defterde Mısır pirincinin yanı sıra İngiltere pirinci (210 kıyye) de tahsis edilmiştir. 1 kıyye yaklaşık 1.300 gr. Ağırlık ölçülerini değiştirmede Türkiye Mühendislik ve Mimar Odaları Birliği Harita ve Kadastro Mühendisleri Odasının verilerine dayanılarak hazırlanan www.osmanlicaturkce.com adlı internet sitesinden faydalanılmıştır.

(kıyye)

Tabloda da gördüğümüz üzere tarihini saptayabildiğimiz beş yıl boyunca her ay ve hafta düzenli olarak aynı miktarda pirinç tayinatı yapılmış, tarihini belirleyemediğimiz yıldaki pirinç tayinatı ise diğer yıllardaki tayinat miktarının iki katından fazla olmuştur. Sultan'ın buğday tayinatına baktığımızda yine altı sene düzenli ve aynı miktarda buğday tayinatı yapılmış, ancak belirlenemeyen yıldaki buğday tayinatı bu kez bir miktar azalmıştır. Mediha Sultan'ın tayinatındaki yağın zaman geçtikçe miktarı arttırılmıştır. Zeytinyağı tayinatında da ilk altı sene 40 kıyye olarak tahsis edilen yağın miktarı 1907 (1324) ve 1904 (1321) senelerinde 2 kıyyelik bir artış göstererek 42 kıyye olarak verilmişti. Yine sadeyağda da yaklaşık 30 kıyyelik bir azalma gözlenmektedir. Toz şeker ve kahve ve balmumu tayinatının yıllara göre dağılımında büyük dalgalanmalar söz konusu olmamıştır. Sultan'ın tayinatlarında dikkati çeken diğer husus ise nohut tayinatının miktarının genellikle belirtilmemiş olmasıdır. Nohut un aylık ve haftalık olarak ne kadar verildiği sadece tarihini belirleyemediğimiz defterde 123 kıyye olarak belirtilmiştir.

Osmanlı Saray'ının önemli adetlerinden bir diğeri, Kurban bayramlarında Padişah tarafından hediye olarak verilen koç ve koyunların bir alay eşliğinde Saray getirilmesiydi. Sultan II. Abdülhamid'in kızı Ayşe Sultan hatıralarında kurbanlık alayını şu şekilde anlatmıştır:

" Bayramdan iki gün önce padişah tarafından şehzade ve sultanlarla vükela ve vüzeraya hediye olarak verilecek olan koçlar ve kurbanlar alayla saraya gelir ve bunların gelmesi pek güzel olurdu. Hazine-i hassa nazırı önde olduğu halde alayla, Padişahın baktığı pencerenin önünden geçirilirdi. Bu koçlar yaldızlar içinde, muhtelif renklerle boyalı tüyler ve kordelalarla süslü olduğu gibi boyunlarına geçirilen kordonları tutanlarda süslü, sırmalı cepkenler ve yeşil şalvarlar giyerler, başlarında takke gibi püsküllü, sırmalı sarıklar sarılmış olarak gelirlerdi. Bu da ananedir. Böylece sarayın bahçesinden geçerlerdi."[90]

Ayşe Sultan'ın bahsettiği sultanlara vükela ve vüzeraya hediye olarak verilen koçlar Mediha Sultan'a da verilmişti. Sultan'a hediye olarak çeşitli tarihlerde 3 koç verilmiştir. [91] Sultanlara verilen tayinatlar arasında kar ve buz tahsisatları da mevcuttu[92]. Söz konusu kar ve buz, Karhane-i Âmire tarafından daha ziyade Katırlu ve Zulmat

[89]Zikredilen defterde Mısır pirincinin yanı sıra Cenova pirinci(656 kıyye) de tahsis edilmiştir.
[90] Osmanoğlu, *a.g.e*, s. 81.
[91] BOA. MB. 181/92; MB. 892/103; MB.888/94 sayfa 4; BOA. HH.d.. nr. 9663.
[92] BOA. HH.THR. 1258/30, s. 2'de Mediha Sultan'a 2 adet kar, 2 adet buz tahsis edilmiştir ; BOA. HH.d..nr, 27088, s. 3 Diğer sultanlar ile birlikte Mediha Sultan'a 2 adet kar 2 adet buz tahsis edilmiştir.

dağlarından getirilerek devlet adamlarına, sebillere, tekkelere ve sultanlara dağıtılmaktaydı. İstanbul'a getirilen kar ve buz, muhafaza edilmek üzere Eyüp civarındaki karlık ve buzluklara konulup üzeri samanla örtülürdü. Sultan II. Abdülhamid zamanında Bomonti Kardeşler tarafından sarayın kar ve buz ihtiyacını karşılamak amacıyla Feriköy'de bir buz fabrikası kurulmuştu.[93]

Bu tayinatların yanı sıra sultanlara ayrıca, her senenin yaz (sayfiye), yılbaşı (muharremiyye), kasım (kasımiyye) ayı ve dini bayram (îdiyye) gibi özel günlerde para tahsis edilirdi. Bu gelenek devletin sonuna kadar varlığını devam ettirmiştir

[93] Akyıldız, *Refia Sultan*, s. 24.

İKİNCİ BÖLÜM
MEDİHA SULTAN'IN EVLİLİKLERİ

1. Damat Necib Paşa İle Evliliği

1.1.Mediha Sultan'ın Nişanlanması

Osmanlı Padişah kızlarının evlenmeleri, Sultan II. Mahmud devri öncesine kadar genellikle siyasi çıkarlar göz önüne alınarak yapılırdı. Padişah gücünden yararlanmak istediği bir Paşa veyahut Paşa oğluyla kızını veya yeğenini evlendirirdi. Bu evliliklerde kimi zaman sultanlar ve eşleri arasındaki büyük yaş farkları göze çarpmaktadır. Damatlar yaşlı olduklarından evlendikten bir süre sonra ölüyorlar, sultanlar dul kalıyorlardı. Dul kalan sultanlar yine siyasi fayda sağlamak amacıyla dönemin gözde ailelerinin oğullarıyla evlendiriliyordu. Bu evliliklerde sultanın veya damadın eşini seçebilme durumu yoktu. Öte yandan padişahın damatlığına seçilen şahıs eğer başka bir kadınla evli ise, sultanlarla nişanlandıktan sonra hemen bu kadını boşamak zorundaydı.[94] Küçük yaşlarda evlendirilen sultanlar, buluğa erdikten sonra zifafları gerçekleştirilebiliyordu.[95]

XVII. Yüzyılda başlayan bu çocuk yaşlarda evlendirme usulü II. Mahmut'a kadar sürdü. II. Mahmut bu anormal durumu kaldırdı. Sultanların evlendirilme yaşları, ergenliğe girdikleri yaş olarak kabul edildi. Bu durum Saltanat'ın kaldırılmasına kadar böyle devam etti.[96] Politik amaçlarla evlendirilen sultanların bu evliliklerde aradıkları mutlulukları bulamaması tahmin edilemez bir durum değildir. Örneğin II. Mahmud'un kızı Atiye Sultan Abdülmecid'in uygun gördüğü, Meclis-i Ahkâm-ı Adliye azasından Ahmet Fethi Paşa ile evlendirildi. Atiye Sultan Ahmet Fethi Bey ile evlendirildiğinde 16, Paşa ise 39 yaşında idi. Atiye Sultanın kız kardeşi Adile Sultan'ın belirttiğine göre sultan bu evlenmede mesut olamamıştır. [97] Abdülmecid'in kızı Fatma Sultan'ın da,

---

[94] Akyıldız, *Refia Sultan,* s. 26.

[95] III. Ahmed kızı Fatma Sultan'ı beş yaşında Silahtar Ali Ağa ile nişanlamış ve bu vesileyle yapılan nişan ve düğün eğlenceleri on gün sürmüştür. Fatma Sultan'ın eşi Ali Paşa sekiz sene Sultan'ın buluğa ermesini bekledikten sonra Petervaradin savaşında şehit düşmüştü. III. Ahmet ilk kızı için yaptığı nişan merasiminden coşmuş, etrafa hediye ve ihsanlarda bulunmuştu. Padişah ilk kızının muradına bir ikincisini de ilave etmek istemiş, beşikte mışıl mışıl uyuyan kızı Ümmügülsüm Sultan'ın da Kubbe Veziri Abdurrahman Paşayla nişanlanmasını ferman vermişti. III. Ahmed, kardeşi II. Mustafa'nın da kızlarını evlendirdi. 14 yaşındaki Safiye Sultan'ı Merzifonlu Kara Mustafa Paşanın oğlu Ali Paşa'ya vererek renkli törenlerin ve ihtişamlı alayların yapılmasına sebep oldu. Çağatay Uluçay, "Fatma ve Safiye Sultanların Düğünlerine Ait Bir Araştırma", *İstanbul Enstitüsü Mecmuası*, İstanbul 1958, C.IV, s. 134-152. Sultan I. Ahmed'in kızı Ayşe Sultan da, altı yedi yaşlarında iken Sadrazam Nasuh Paşa ile nikâhlanmıştı. Daha sonra Ayşe Sultan'ın başından beş evlilik daha geçmişti. Adnan Giz , "Altı Vezirle Evlenen Bir Sultan: Ayşe Sultan", *Tarih Dünyası*, İstanbul,15 Temmuz 1950, C. I/7, s. 283-285; Akyıldız, *Refia Sultan*, s.26.

[96] Uluçay, *Harem,* s. 93.

[97] Adile Sultan kardeşinin bu mutsuzluğunu yazdığı şiirle anlatmıştır: Kardeşim Abdülmecid edüp cülûs/ Atiye Sultanı etti nev arus/ Fethi Paşaya inayet eyledi/ Haklarında lütf ü himmet eyledi/ Zevci ile olmamıştı şadügâm/ Bulmadı zevk ü dünyayı tamam.(Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları,* s. 134).

Tanzimat'ın kurucularından Mustafa Reşid Paşa'nın oğlu Ali Galip Beyle nişanlandırılmış, nişan yapıldıktan bir müddet sonra Mustafa Reşit Paşa sadrazamlıktan azledilmiş, ancak nişan bozulmamıştı. Ali Galib Bey ile evlendirilen Fatma Sultan'ında, V. Muratla mektuplaşmalarından mutsuz bir evlilik geçirdiği anlaşılmaktadır.[98] Ancak bu verilen örneklerden, siyasi gaye ile evlendirilen sultanların hepsinin mutsuz olduğu yargısına varılmaması gerekmektedir. Örneğin II. Mahmud'un şair kızı Adile Sultan, 1842 (1261) de Tophane Müşiri Mehmed Ali Paşa ile evlendirilmiş, on altı yıllık evlilikleri Mehmed Ali Paşa'nın 1868 senesinde vefatıyla son bulmuş, Adile Sultan eşinin ölümünden duyduğu hüznünü kaleme almıştı.[99] Adile Sultan'ın kaleme aldığı dörtlüğünde eşine duyduğu sevgi ve üzüntü aşikârdır.

Sultanlar'ın evliliklerine baktığımızda II. Mahmud devrinden itibaren, nadiren de olsa sultanların evlenecekleri kişileri seçmede rol oynadıklarını görüyoruz. Sultan Abdülmecid dönemine gelindiğinde ise harem hayatında yaşanan büyük çaptaki değişikliklerle birlikte Abdülmecid'in kızlarının eşlerini kendilerinin beğendikleri ve anneleri vasıtasıyla seçtikleri, beğendikleri genç Paşazadelerle evlendiklerini görüyoruz. Ancak yine gelenek olduğu üzere damatları devrin padişahı seçiyor, sadrazamla konuşuyor, kararı öyle verir gibi görünüyordu.[100] Sultan evliliklerindeki ananenin değişimine en iyi örnek Mediha Sultan'ın evliliğidir. Mediha Sultan hayatı boyunca iki evlilik yaşamış bir Sultan'dır. Onu diğer Sultan'lardan ayıran en büyük özelliği bu iki evliliğinde de eşlerini kendisinin seçmiş olmasıdır. Öyle ki birinci eşi Sami Paşazade Necib Bey'e olan aşkı dillere düşmüş, Sultan'ı aşkından hasta etmişti. Mediha Sultan'ın elimizdeki mektuplarından kendisine namzed olarak seçilen Sami Paşazade Necib Bey'i kendisinin görüp beğendiği anlaşılmaktadır.[101] Mektubundaki "...Mukteza yı merhamet ve mürüvvetiniz kaç gündür hastalığın nedir zayıflıyorsun diye üzülüyorsunuz. Ah neneciğim vücutça benim bir illetim olmadığı sizin de pek ranâ malum-ı devletinizdir. Fakat efsûs ki şu temam beşinci yıldır bir derde uğradım ki çaresi bulunmamaktadır....."

[98] Bu mektubun neşri için bkz. Uluçay, *Haremden Mektuplar*, s. 178; V. Murat'ın kızkardeşleriyle yazıştığı mektupların neşri için bkz. Uluçay, "V. Murat'ın Mektupları", *Tarih Dünyası*, İstanbul 1951, C.III/ 25, s. 1039-1042.
[99] Adile Sultan şiirinde; Devlet ü dine sadakatle ederdi hizmet/ Emr-i Peygamberi icraya kılardı hizmet/ Bir özü doğru, sözü doğru muhibb-i devlet,/ Öyle bir yar için Adile ağlar elbet (Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları,* s. 136).
[100] Örneğin Abdülmecid'in kızlarından Behice Sultan Halil Hamit Paşa'nın Torunu Hamit Bey'e Aşık olmuş, bu aşkı kardeşleri Refia ve ve Seniha sultanların kendisine yazdıkları mektuplardan anlaşılmaktadır. Seniha Sultan da Mahmut Celaleddin Paşa'yı beğenmiş ve evlenmişti. (Uluçay, *Osmanlı Sarayında Harem Hayatının İç Yüzü,* s.55);(Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 158-159).
[101] BOA.Y.EE. 147/30 Lef I.

satırlarındaki " beş yıldan beri" ifadesi, Sultan'ın 1878 (1295)[102] tarihli mektubu göz önüne alındığında 1873 (1290) yılında Necib Bey'i görüp beğendiğinin delilidir. Sultan on sekiz on dokuz yaşına geldiğinde Sami Paşazade Necib Bey'i görüp, âşık olmuştu. Diğer sultanların evlilik yaşlarına baktığımızda Mediha Sultan oldukça ileri bir yaşta evlenmiştir. Mediha Sultan'ın ilerleyen zamanlarda onu aşkından bitap düşürecek Necib Bey'i nerede ve nasıl görüp beğendiğiyle alakalı elimizde kesin bilgi bulunmamakla beraber, bir mesire yerinde yaşmaklı ve feraceli olarak, cariyelerin ve harem ağalarının nezareti altında uzaktan görüp beğendiği ve cariyelerden sorup kimliğini öğrenmiş olduğu tahmin edilebilir.[103] Sultan, Necib Bey'e aşık olduktan sonra onunla evlenmek istediğini bir şekilde Padişah'a bildirmiş olmalı ki Mediha Sultan ile evlendirilmek üzere seçilecek olan kişi Necib Bey olmuştur.[104]

Mediha Sultan'ın evlilik hazırlıkları amcası Sultan Abdülaziz zamanında başlamış, evliliğin gerçekleşmesi ise Sultan Abdülhamid dönemine kadar uzamıştır. Sultan II. Abdülhamid tahta geçtikten üç ay sonra bir irade-i seniyye ile daha evvel evlilikleri tekrar eden Behice ve Seniha Sultan'lar ve hemşireleri olan Mediha ve Naile Sultan'lar ile Sultan Abdülmecid Han'ın kızı olan Saliha Sultan'ların kendilerine uygun olarak seçilecek kişilerle izdivaçlarının gerçekleştirileceği bildirilmiştir. Bu irade de dikkat çeken diğer bir husus ise, nikâhları gerçekleştirilecek olan sultanların, evlendikten sonra yaşayacakları sarayların tahsis edilmesidir. Mediha Sultan evleneceği kişiyi kendisi seçtiği gibi, evlendikten sonra oturacağı sarayı da yine kendisi seçmiştir. Sultanlarla nikâhlanacak kişilere durum bildirildikten sonra, Ramazan ayında nikâh merasimlerinin gerçekleştirileceği kararlaştırılmıştı.[105]

---

[102] Sultan'ın mektubunda yazmış olduğu 18 Ramazan 1297 tarihi ihtilaflıdır. Sultan'ın mektubundaki 1297 tarihi, nikâh tarihi olan 26 Muharrem 1296 tarihi göz önüne alındığında, mektuptaki tarihte yanlışlık olduğu anlaşılmaktadır. Sultan tarihi yazarken yanlışlıkla 1295 yerine 1297 yazmış olmalıdır.

[103] Nahid Sırrı Örik, "Abdülmecid'in Aşık Kızı", *Tarih Dünyası*, C.I/4 , s. 223-224.

[104] Çağatay Uluçay, Osmanlı Sarayında Harem'in iç yüzü adlı kitabında "Abdülmecid'in kızları, eşlerini kendileri seçiyor, anneleri vasıtasıyla babalarına söyleterek sevdikleri beğendikleri genç paşazadelerle evleniyorlardı." (s.55) ibaresini kullanmıştır. Buradan yola çıkarak Mediha Sultan'ın da beğendiği Necib Bey'i annesi vasıtasıyla padişaha bildirmiş olabileceği kanısına varabiliriz.

[105] BOA. İ.DH. 731/ 50936-1, 16 Kasım 1876 (28 L. 1293), "*Marûz-i çaker-i kemînelerinin dir ki, devletlû atufetlü Behice ve Seniha Sultan hazretlerinin emr-i izdivâçları evvelce tekrar etmiş olduğundan hemşîre-i muhtereme-i tâcdari devletlû atufetlû Mediha ve Naile Sultanlar ile cennetmekân Sultan Abdülaziz Han hazretlerinin kerîme-i muhteremeleri devletlû atufetlû Saliha Sultan hazretlerinin intihâb ve tasvîb olunacak zevâta tezvîçleri zımnında emr-i intihâbın taraf-ı ali-i sadaretpenâhîlerine havalesiyle beraber bu babda icra buyurulacak taharri ve intihâbın rütbe ve haysiyet-i kadîme aranılmayıp mazâhirat-i seniyye istihkak-ı celîlini dâimi olacak suretde ba tensîb ve mahâsin-i ahlak ve siret-i esamileri üzerine cereyan etmesi lüzumunun tebeyyin ve ilavesi ve müşârün-ileyhumadan Behice Sultan hazretlerinin ikametlerine muktezî sahilhane mukaddema tertîb edilmiş olduğundan Tarlabaşında bulunan konağın Seniha Sultan hazretlerine ve mâbeyn-i hümâyun baş kitabeti ile Serkurenalığa meşrut hanelerden hangisi hemşire-i muhtereme-i şehriyâri Mediha Sultan hazretleri tarafından ihtiyar olunur ise müşârün-ileyhumanın ikametleri içine tahsis kılınıp diğerinin Naile Sultan hazretlerine ve esbak Sekurena-yı Ahmet Beyin Nişantaşlarında kâin hanesin dahi iştirasıyla müşârün-ileyhuma Saliha Sultan hazretlerine tahsis olunması ve sıhriyyet-i seniyye menasib görülecek zevat hakkında beyan olunacak sur-i intihabiye mazhar-ı tasdik eshab-ı refîk-i cenab-ı mülükane*

Sultanlar için uygun görülen eş adayları belirlendikten sonra, sultanlara nişan takımları hazırlatılırdı. Bu hususa, Mediha Sultan'ın evlilik hazırlığı aşamasında da uyulmuştu. Sultan için hazırlatılan nişan bohçasının içerisinde; sîm nişan tepsisi, sîm nişan tepsisi üzerine tel sîm kafes, nişan çevresiyle bohça kenarına sırma ve inci işlemeler yapılmıştı bunu yanı sıra saat ve kordon kadife kaplı saat mahfazası içerisinde sunulmuştur, çeşitli inciler, güğez atlas üzerine sarı sırma ve incili nişan bohçası, güğez ve beyaz ve sarı çubuklu ağır fermayiş şal mevcuttu. Sultan'ın nişan bohçası için toplamda 20.863 kuruş harcanmıştı.[106] Bu meblağın on sekiz bin doksan kuruşu hazine-i hassadan, on iki bin altı yüz yetmiş üç kuruş tutarındaki gümüş eşya hazine-i hümayundan verilmiştir. Bunun yanı sıra fermayiş şal ile nişan bohçası ve inciler de hazine-i hümayunda mevcud eşyadan verilmişti. Bu eşyaların dışında hazine-i hassadan yaklaşık olarak on dokuz bin kuruşluk meblağ daha karşılanmıştı.[107]

Sultan'ın nişan bohçasının hazırlanmasının ardından, Mediha Sultan ile evlendirilmek üzere seçilen şahısın Moralı Sami Paşa'nın oğlu Necib Bey olduğunu görüyoruz. [108] Naile Sultan'a namzed olarak seçilen şahıs ise yüzbaşı Mehmet Bey'dir.[109] Padişah, damat adayları Necib ve Mehmet Beyler'i Saraya çağırtarak, keyfiyeti kendilerine iletmiş damat adayları da bu kararından dolayı Padişah'a teşekkürlerini bildirmişlerdi. [110] Mediha ve Naile Sultan'lar ile evlenmek üzere damatlığa seçilmiş olan Necib Bey ve Mehmet Bey'in rütbelerinin yükseltildiğini görüyoruz.[111] Necib Bey ve Mehmet Bey örneğinde olduğu üzere sultanlarla nişanlanan ya da evlenen kimselerin rütbeleri yükseltilirdi. Çünkü padişaha damat olma imtiyazına

---

buyuruldukdan sonra selatîn-i müşârün-ileyhûma hazeratından cümlesinin şehr-i şerif-i ramazan zarfında akd-i nikâhı ve zifâfları musanımem bulunduğuna mebnî teklifât ve merasimden sarf-ı nazarla ihtiyar buyurulacak percüşenbe günü icra-yı zifâf edilmesi ve mukaddema müşârün-ileyhûma Behice ve Seniha sultanlar hazerâtının mesarif-i cihaziyelerine mukabil olmak üzere tahsis kılınan mebalağdan henüz ita olunmayan mikdarının şimdiye kadar başkaca istihzar kılınmış olan levazım ve eşya ile beraber umumuna taksimi hususlarına irade-i seniyye-i cenab-ı şehinşahi müteallik ve şerefsudur buyurulmuş olmağla olbabda emr-i ferman hazret-i menlehül emrindir.Fi 28 L.1293/ 16 Kasım 1876".

[106] BOA. TSMA.D. 1012/0001.

[107] BOA. TSMA.D.000306/0001.

[108] BOA. İ.DH. 733/ 60067-1 "*Maruz-i çaker-i kemileridir ki; devletlü atufetlü Mediha Sultan aliyyetûşşan hazretlerinin devletlü Sami Paşazade Necib Bey Efendi ile devletlü atufetlü Naile Sultan aliyyetûşşan hazretlerinin dahi sabıka yaverliğiyle mabeyn-i humayunda müstahdem olup şu aralık memuriyeti Trabzon da bulunan kaymakam Osman Bey'in biraderi Mehmet Efendi ile emr-i izdivaçları tensib buyurulduğundan icrâ- yı namzedliklerinin istizân buyurulması bâbında emr-i ferman hazret-i menleûl emrîndir.Fi 10 N. 1293/29 Eylül 1876".*

[109] *Basiret,* nr. 2013, 13 Şubat 1877 (29 Muharrem 1294).

[110] *Basiret*, nr. 2018, 20 Şubat 1877 (6 Safer 1294), Yüzbaşı Mehmed Bey'in Naile Sultan'a tezviç bulunduğuna duyduğu memnuniyetinden dolayı Padişaha teşekkür ettiği bildirilmiştir.

[111] BOA. İ.DH. 743/60725, *" Marûz-i çaker-i kemineleridir ki, şeref-i sıhriyyet-i seniyye namzed buyurulan Necib Bey Efendi'nin rütbe-i ula sınıf-i sanisi ve on bin kuruş maaşile şura yı devlet azalığına ve Mehmed Bey Efendi'nin dahi miralaylık rütbesiyle meclis-i fırka-i askeriye azalığına icra yı memuriyetleriyle mumaileyha Mehmed Bey'in maaşı on bin kuruşa iblağ olunmak üzere miralaylık maaşının üst tarafı olan altı bin kuruşun hazine-i maliyeden tahsisi itası şerefsah olan irade-i mukarrem cenab-ı şehriyari iktiza yı alisinden olmağla olbabda emr i ferman hazret-i menleül emrindir.Fi 26 Recep 1294/ 6 Ağustos 1877"*,(BOA. *DH.SAİD.d.*. 2/ 117).

kavuşan şahsın düşük rütbe ve memuriyette bulunması Hanedan'ın şerefine dokunurdu.[112]

Mediha Sultan'a eş seçimi elimizdeki belgelere göre genellikle damadın ve gelinin rızası alınmadan gerçekleşmiş gibi görünmektedir. Mediha Sultan ve Necib Bey'in zamanı geldiğinde düğünleri yapılmak üzere nişanı yapılıp bu ilişki ilan edilmişti. Ancak ilerleyen bölümlerde açıklayacağımız üzere, Mediha Sultan'a namzed olarak seçilen Necib Bey bizzat Mediha Sultan'ın isteği ve bunun için gösterdiği çaba neticesinde seçilmiştir.

1.2.Mediha Sultan'ın Necib Bey'e Olan Hissiyatı, Çaresizliğinden Dolayı Annesiyle Mektuplaşması ve Nikâhı

Daha önceki bölümde belirttiğimiz gibi Mediha Sultan'ın görüp âşık olduğu Necib Bey ile nişanları yapılmış ve düğün hazırlıklarına başlanılmıştı. Ancak işler yolunda gitmemiş ve Necib Bey o dönemlerde samimi olduğu Ali Suavi'nin Çırağan baskınından sonra, Sultan Abdülhamid, Mediha Sultan ve Necib Bey'in nişanları iptal etmiştir. Necib Bey'in ailesinin konumu onun damatlığa uygun görülüp görülmemesi açısından önem arz ettiği için ailesinden ve dostlarından kısaca bahsetmekte fayda vardır.

Mediha Sultan'ın âşık olduğu Necib Bey, Moralı Şeyh Necibzâde Abdurrahman Sami Paşa'nın oğullarındandır. Necib Bey'in babası, Moralı Abdurrahman Sami Paşadır. Şeyh Necib Efendi'nin oğludur. Abdurrahman Sami Paşa, Mora'da Tropaliçe de doğup, 1849 senesinde İstanbul'a yerleşti. Sırasıyla ilk önce Tırhala mutasarrıfı olup o ay vezir rütbesiyle Rumeli müfettişi oldu. Daha sonra Bosna ve Trabzon valisi oldu. Ardından 1855 de Meclis-i Tanzimat azası olduktan sonra 1857 de ilk Maarif-i Umumiye nazırlığı görevi verildi[113]. Abdurrahman Sami Bey Maarif nazırı olduktan sonra, Abdülaziz devrinde, maarifte bir müsabaka imtihanı açmış, bu imtihanda 1878 de Çırağan Baskınını düzenleyecek olan Ali Suavi başarılı olmuştu[114]. Abdurrahman Sami Bey, imtihandan birincilikle çıkan Ali Suavi'ye Bursa rüştiyesinde muallim-i evvellik görevini verdi. Ancak Ali Suavi serbest fikirli ve münakaşacı olduğundan Bursa'da çok duramadı, İstanbul'a döndü ve Sami Paşa kendisini himayesine ve konağına aldı.[115]

---

[112] Akyıldız, *Refia Sultan,* s. 27.
[113] Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmani,* Tarih Vakfı Yurt Yayınları,yay. Haz. Nuri Akbayar, İstanbul 1996, C. V, s, 1478.
[114] Ali Suavi'nin hayatı ve eserleri için ayrıca bkz. Hüseyin Çelik, *Ali Suavi Ve Dönemi,* İletişim Yayınları, İstanbul 1994.
[115] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Ali Suavi Ve Çırağan Sarayı Vak'ası " *Belleten,* C. VIII / 29-30, s.118.

Sami Paşa Taşkasap'taki konağı ve Büyük Çamlıca'daki köşkünün bazı odalarını parasız ilim adamlarına barınacak yer olarak veriyordu. Bu konakta kalarak Sami Paşa ve ailesiyle yakın ilişki kuran Ali Suavi, Sami Paşa'nın oğlu Necib Beyle de samimiyetini bir hayli arttırmıştı. Necib Bey Paris'te elçi kâtipliği görevinde iken[116] Ali Suavi de Paris'te bulunmuştu. Ali Suavi siyasi meselelerle uğraştığı için Kastamonu'ya sürgün edilmiş ise de yoldan kaçarak memleket haricine çıkıp Paris ve Londra'ya gitmişti. Necib Bey, büyük kardeşi Abdülhalim Bey'e yolladığı mektuplardan Paris de geçirdiği süre zarfında Ali Suavi ile yakınen görüşmekte olduğunu anlatmıştır. Mektubun suretini Mithat Cemal Kuntay, Ahmet Koca Meminin dosyasından alarak kitabında neşretmiştir. 11 Ekim 1875(11 Ramazan 1292) tarihli bu mektupta;

" Hoca için yüz frangı teksir buyurmayın. Çünkü her gün gelip bir saat nezd-i acîzanemde bulunarak tedrîs edecektir. Bu hoca, Suavi Efendi'nin ahibbâsından olup hakikaten dersinden istifâde olunacak bir zattı. İki ay sonra gene bu maaşla günde iki saat gelecektir. Bizim mahut Bulgar haftada üç kere gelip yüz otuz frank aldıktan sonra böyle natûk, kâtip, şair bir hocanın her gün iki saat gelerek yüz franga razı olması teşekkür olunacak bir şeydir. İşte bu da Suavi Efendi'nin himmeti sayesindedir. Doğrusu müşârün-ileyhten gördüğüm insaniyet ve muaveneti hiç bir zaman unutmak ihtimalim yoktur. Kendisiyle daima mülakat etmekteyim hatta şimdi bile yanından geliyorum. Bu akşam taama davetliydim bendenizin müşârün-ileyh ile görüştüğümden sefarette kimsenin malumatı yoktur, kendisi de olmamasını istiyor. Dünyada samimi iki dostumuz var birisi Kamil Efendi diğeri Suavi Efendi'dir. Eğer Suavi Efendi burada olmamış olsaydı, her gün bizim arkadaşlarla bulunmak bendenize bir azab-ı elim olurdu." [117]

ifadeleri yer almaktadır. Bu mektuptan da anlaşıldığı üzere Necib Bey, babası vasıtasıyla aynı evde yaşamış olduğu Ali Suavi ile Paris'te de sıkı bir gönül bağıyla görüşmeye devam etmiştir. Suavi Efendi memleket dışındaki neşriyatı ve Genç Osmanlılar cemiyetindeki faaliyetleriyle kendisini tanıtmış ve V. Murat'ın cülusunu

[116] Ahmed Necib Bey 1292/1876 senesinde Paris sefareti elçi katipliğiyle görevlendirilmişti. (BOA. DH. SAİD.d.. 2/117).

[117] Mithat Cemal Kuntay, *Sarıklı İhtilalci Ali Suavi*, İstanbul 1946, s. 17-19, Yine 4 Kasım 1875 (5 Şevval 1292) tarihli diğer bir mektubunda ise; " *Geçende Hasan Beyefendi biraderimizin Suavi Efendiye yazdığı mektubun vesatet-ı acizânemle gönderilmemesinden ve Suavi Efendinin yalnız bir fıkrasını okuyarak diğer mahallerini göstermemesinden hakkı acizanemde efendimizin tavsiyeleri üzerine bazı şeyler yazmış olduğunu derk ettim. Bendeniz ulüvvü cenab sahibi olduğumdan her ne kadar muztar kalsam efendi-i müşârün-ileyhe akçe için müraacat etmem. Şeref-i zâtiyame dokunacak bir hali irtikap eylemem yalnız teessüf ettiğim yer şuarsıdır ki, o yolda bir şey yazılmış ise, nezdinde tezkiyemi ihlâl edeceğinden kendisiyle görüşmeğe yüzüm kalmayacağını arz eylerim. Bu türlü muameleler bendenize pek giran geldiği efendilerimizin yirmi senelik bir biraderiniz bulunduğumdan malûm-i âlileri olmak gerektir zannederim. Hüda alim ve şahittir, şimdiye kadar Suavi Efendi ile paraya müteallik bir söz etmedim ve inşallahü taalâ etmiyeceğim. Halbuki Suavi Efendi buraya geldiğim günden beri gerek tahriren ve gerek şifahen her türlü müracaatınızı elimden geldiği kadar teshile hazırım dediği halde bile kendisine gina yüzü göstererek pederimin sayesinde hiçbir şeye ihtiyacım olmadığını beyan ettim.".*

müteakip İstanbul'a dönmüştü.[118] Ali Suavi İstanbul'a döndükten sonra Avrupa'daki tecrübe ve görüşlerine nazaran bazı konularda fikrine danışılan kişi olmuş ve bu sebeple Galatasaray Sultanîsi müdürlüğüne tayin edilmişti. [119] Daha sonra Suavi, mektep müdürlüğünden azl olunmuştur. Ali Suavi kendi hırs ve arzularını gerçekleştirmede engel olarak gördüğü Sultan Abdülhamid'i tahtan indirip yerine sözünü kolaylıkla geçirebileceği V. Murat'ı tekrar tahta çıkarmak istemiş ve tarihe Çırağan Vakası olarak geçecek hadiseyi gerçekleştirmek için hazırlıklara başlamıştır. [120] Çırağan Sarayı baskınından evvel Ali Suavi bazı taraftarları vasıtasıyla cami ve medreselerde idare aleyhine propagandalar yaptırmakta idi. İbrahim Edhem adında bir genç talebe Fatih civarındaki medrese talebelerini ve Osman adında bir genç de Ayasofya camisindeki halkı kışkırttıklarından Çırağan Sarayı baskınından dört gün önce yani 27 Mayıs 1877 (14 Cemaziyülevvel 1294) tarihli bir jurnal ile tutuklanmışlardı. Bunun dışında herhangi bir tahrikattan dolayı Ali Suavi ile Necib ve Şeyh Ahmed Hamdi Efendiler yakalanıp sorguya çekilmek üzere Serasker kapısına gönderilmeleri, Rauf Paşa tarafından zaptiye nazırı Mehmet Arif Paşaya yazılmıştı. Ancak Sadrazam Sadık Paşa'nın emriyle seraskerden gelen ikinci bir tezkire üzerine bunların sorgulanmasından vaz geçilmiştir. [121] Ali Suavi'nin Çırağan Sarayı Baskını dönemin gazetelerinde de geniş yer almıştır. Basiret gazetesinin sahibi Ali Efendi olayı şöyle anlatmıştır.

"...Mayıs'ın yirmi üçüncü günü Filibe Hasköy ve sair Rumeli ahalisinden bir gurup muhacirle beraber Ali Suavi, Çırağan Sarayına hücum ile Sultan Murad'ı oradan alarak ve Padişahım çok yaşa nidalarını ayyuka çıkararak Bab-ı Seraskeri'ye götürüp iclas teşebbüsünde bulundular ise de Ali Suavi Efendi'nin tertibi veçhile bu işte hizmet etmek üzere ihzar edilmiş olan Taşkışla taburları muhacirinin bir an evvel hücum ve işe mübaşeret etmiş olanlarından dolayı muavenet yerine mukabeleye mecbur kaldıklarından ve ol zaman Beşiktaş zabıtasına memur ve bilahire müşir olan Hasan Paşa beraberindeki zabtiyeler yetiştiğinden iki yüzden ziyade muhacir katl ve itlaf edildiği gibi saraya girmiş ve düçâr

[118] V. Murat'ın cülusundan sonra ilan edilen avf-i umumiyeler İstanbul'a dönmüştür. Bu af ile sürgüne gönderil miş olan Genç Osmanlılar İstanbul'a dönebilmişlerdir. Abdurrahman Şeref Bey, Genç Osmanlılardan İstanbul'a en son gelenin Ali Suavi olduğunu yazmaktadır.(Abdurrahman Şeref, *Müsahabe-i Tarih,* İstanbul 1331, s. 180).
[119] Şeref, *a.g.e*, s. 108.
[120] Uzunçarşılı. *a.g.m*, s, 76-77.
[121] BOA. Y.EE.23/35, lef 2(16 Kanun-i sani 1294), "*Zabtiye nezaret-i celilesine, Dün akşam bab-ı seraskeriye irsalini yazmış olduğum Necip ve Ali Suavi ve şeyh Ahmet efendilerin şimdilik celbinden sarf-ı nazar olunması ba irade-i sadaretpenahi arz olunur lütfen kemal-i sür'atle memurlarınıza evâmir-i lâzime itasıyla mûmaileyhime asla serrişte verilmemesi mütemennadır efendim*." Bu konuda Mehmet Arif Paşa'nın düşünceleri ise; "*Ali Suavi ve Necib ve Hamdi Efendilerin Suavi vukuatından mukaddem istintak olunmak ve harekât-i maktûmeleri bil zâhire çıkarılmak üzere bâb-ı seraskeriye sür'at-i irsallerine dair olvakit serasker bulunan devletlü Rauf Paşa hazretleri tarafından vakı' olan beyanat üzerine diğerleri celb olduğu gibi Suavi'ye dahi memur-i mahsusi ile celb olunmak üzere iken sarf-ı nazar olunmasına dair müşârün-ileyh hazretleri canîbinden vûrud eden bir kıt'a tezkire üzerine Bâb-ı Zabtiyeye vûrud edenler ile verildiği gibi Ali Suavi'nin dahi celbinden sarf-ı nazar olunur. 16 Kanun-i sani 1294, Mehmed Arif*'(BOA. Y.EE. 21/35, Lef 1).

oldukları nâgehâni hücum üzerine pencereden atlamakda bulunmuş olan Ali Suavi Efendiyi bizzat Hasan Paşa[122] sopa ile başına vurarak bî ruh yere sermiş olduğundan teşebbüs akim kalmıştır"[123].

Bu haberde de görüldüğü üzere saraya hücum eden Suavi taraftarları bozulup, Ali Suavi öldürülmüştür. Yakalananlar binbaşı tarafından sorguya çekildikten sonra Padişah'ın talebi üzerine huzura çıkarılıp bizzat Abdülhamid tarafından da ayrıca sorgulanmışlardı.[124] Padişah daha sonra vükelayı Yıldız Sarayı'na davet etmiş ve yapılan toplantı sonucunda muhacirlerin acele olarak İstanbul'dan çıkartılmaları kararlaştırılmıştır.[125] II. Abdülhamid'in saltanatının ilk yıllarına denk gelen bu hadise onun zaten vehimli kişiliğini daha da ağır hale getirmişti. Bu olaydan bir kaç yıl önce kardeşi Mediha Sultan ile evlenmek üzere namzed olarak seçilen Necib Bey ile akrabalık kurmak istememiş, gerçekleşen nişanı iptal etmiştir. Dönemin canlı tanıklarından biri olan Nahit Sırrı Örik Bey, Çırağan vakasından sonra Padişah'ın, Necib Bey'i İstanbul'dan uzaklaştırmak için Paris'e yolladığı belirtilmiş olsa da[126], Necib Bey'in sicil kaydında, 1876(1292) da yani Çırağan vakasından önce Paris'e elçi katipliği göreviyle yollandığı ve 1877(1293) senesinde İstanbul'a çağırıldıktan yaklaşık bir sene sonra Mediha Sultan ile nişanlanıp rütbesinin yükseltildiği, bu tarihten sonra bir daha Paris'e gönderilmediği anlaşılmaktadır. Yani Necib Bey, Çırağan baskınından sonra İstanbul'dan uzaklaştırılmamış, ancak Mediha Sultan ile olan nişanı iptal edilmişti.

Bu olaylardan sonra Necib Bey ile nişanları iptal edilen Mediha Sultan, amcasının verdiği bu karar üzerine önce sessiz kalmış üzüntüsünü belli etmek

[122] Adı geçen Beşiktaş Muhafızı Hasan Paşa'nın Ali Suavi vak'asına dair raporu için bkz, BOA, Y.EE. 23/26,(21 Ca.1295) ;BOA. Y.EE. 23/37; Yine Ali Suavi Vakasının ne suretle cereyan ettiğini gösteren imzasız varaka da olay şu şekilde anlatılımşıtır*: İş bu pazartesi günü saat dört buçuk raddelerinde meşhur Ali Suavi Efendi maiyetine beş yüzü mütecaviz muhacirin vesaire alarak Çırağan Sahillsâray-ı hümayunu Paşa dairesi önünde bulunan kapuda asakir-i nizamiye ve zaptiyeden müretteb iki nefer nöbetçilerin üzerlerine hemen teşhir-i silah ve rûy-ver olduğu halde hücum-i tüfek ve kasaturalarını ahz ve kendülerini cerh eyledikleri misüllü serdan köşkünün önünde bulunan iki nefer nizamiyenin dahi keza tüfenklerini ahz, köşk-i mezkûrun camlarını dahi şikest ile içeri hücum ve oradan saltanat kapusuna nazır nerdiban başında bulunan pencerelerin camlarını şikest ederek doğruca harem dairesine gidüb merkum Ali Suavi çend nefer maiyetiyle Sultan Murat'ı alkışlayarak Mabeyn-i Hümayuna götürmüşler o esnada asakir-i nizamiye ile bendegan tarafından bıçak bıçağa ve süngü süngüye gelerek merkumundan Ali Suavi ile beraber bahren ve berren yirmi bir neferi telef ve otuz nefer mikdarı dahi mecruh olduğu halde derdest ve kusurları firar etmiş ve müşârün-ileyha dahi hazine odasında müsellah olarak ihtifa olunmuş ise de nihayet-ül emr olunan icbar üzerine çıkarak diğer bir odaya konulduğu ve şahs-ı merkumundan toplanılan silah ve bıçak alıkonulduğu ve kendüsü şimdi Malta Köşküne götürüleceği arz olunur ferman. 18 cemaziyelahir 1295 ve 8 Mayıs 1294* ,BOA. Y.EE. 23/24 (18 Ca. 1295)

[123] *Basiret* nr. 3446, dönemin diğer günlük gazetesi olan *Vakit* gazetesi, nr. 926 da da Çırağan Sarayı baskını olayının ne şeklide geliştiğinden bahsetmektedir. *Vakit* nr. 927, 20 cemaziyülevvel 1295. Ali Suavi olayının ardından Meclis-i vükela vekillerinin olay yerine gittikleri ve vürudat-ı vakıaya göre bu işte dahil oldukları şüphe tahtında bulunan bazı kimseler sorguya alınmış ise de Suavi'nin ifa eylediği adamlar zaten ne suretle kandırılmış oldukları malum bulunduğundan sair taraftarlarının dahi yine kaç haneye münhasır kalacağı bildirileceği haberi yer almaktadır.

[124] Uzunçarşılı, *a.g.m*, s. 85, Ali Suavi olayı esnasında yaralı olarak yakalanan şahısların sorguya çekilmesi için bir komisyon hazırlandığını gösterir irade için bkz. BOA. Y.EE. 23/17; BOA. Y.EE. 23/29.

[125] Uzunçarşılı, *a.g.m,* s. 86.

[126] Örik, "*Bilinmeyen Yaşamlarıyla Saraylılar*" s. 89.

istememiş, aşkını bastırmaya çalışmış ancak daha fazla sessiz kalamamıştır. Sultan gittikçe yemeden içmeden kesilip zayıflamıştı. Onun bu durumu analığı olan Verdicenan Kadın'ın da dikkatinden kaçmamıştır. Dünyada tek varlığı olan Mediha Sultan'ın hastalanmasından korkan Verdicenan Kadın'ın Sultan'ı karşına alıp konuştuğunu mektubundan anlamaktayız. Mediha Sultan annesinin de dikkatini çekecek kadar kötü duruma gelmiş, artık içinde bulunduğu durumu annesine açmaya içini dökmeye karar vermişti. Bunun üzerine annesine hitaben bir mektup yazmıştı. Mektupta;

Benim terbiye-i vücudum ve sebeb-i feyzim şevketperver ninem efendim hazretleri

Muktezâ-yı merhamet ve mürüvvetiniz kaç gündür hastalığın nedir zayıflıyorsun diye üzülüyorsunuz. Ah neneciğim vücutça benim bir illetim olmadığı sizin de pek ranâ malûm-ı devletinizdir. Fakat efsûs ki şu temam beşinci yıldır bir derde uğradım ki çaresi bulunmamaktadır. Artık ne diyeyim efendim yine mukadderat-ı ilâhîyeden gayrı değildir. Binâen aleyh bu dahi inkâr götürmez ki vâcib teâlâ ve takaddes herkese İrade-i Cüz'iyye ihsan etmiştir. Ânın ise sarfolunmadığı kemâl-i teessüf ve hayretle görülmektedir. Bu ecîlden niçün vesâtet-i devletinizi ricâ ediyorum çünkü anacığım sizin sadâ-yi şikâyetiniz sairlerininki gibi hükümsüz olmayacaktır. Demek isterim ki bu ana değin zât-ı hilâfet-i âyât efendimiz hazretlerini tâciz ve tasdi'den ictinâb etmişsinizdir ve padişahımız efendimiz dahi akrân ve emsalinize fâik olduğunuzu bilip görüyoruz ki zâtınıza fevkâlade hürmet ve riâyet göstermektedir. Hâsılı anacığım benim derdime çare ancak siz bulacaksınız benim nahîf zayif vücudum ancak beş sene tahammül edebildi ve kasîr aklım ise şu kadar gün beni idare etti. Zannedersem bizim sabrımız, dâsitan-ı sabr-ı Eyyûbü elsine-i enâmdan imhâ edecek dereceye vâsıl oldu. Nineciğim, efendiciğim benim perişanlığımdan ve perişanlığımın sonu olan helâkimden ortada azim günahtan başka bir faîde hâsıl olmayacak hülâsa-i kelam kârd bu iştikân reşid meselince bu def'a bi-l-istirar şakk-ı estar-i edeble mütecasir-i ihtar oldum, sebeb-i hayatım, efendim ninem.

18 Ramazan 1297 (24 Ağustos 1880)[127]

Kerime ve Cariyeleri Mediha"[128] ifadeleri yer almaktadır.

Mektubundan da anladığımız üzere artık sevdiğinin hasretine dayanamayan Sultan çaresizliğini annesine anlatarak, derdine çare olmasını rica etmiştir. Sultan'ın bu mektubunda onun çaresizliğinin yanı sıra henüz beş yaşında annesini kaybedip saray geleneklerine göre evlatlık olarak verildiği Verdicenan Kadın'la ilişkisinin gerçek ana-kız ilişkisi derecesinde olduğunu görüyoruz. Ayrıca ona olan hitabından da annesi olarak benimsediği Verdicenan Kadın'ı sevmesinin yanında beslediği saygıyı da görmekteyiz. Verdicenan Kadın kızı olarak benimsediği ve Sultan Abdülmecid den

[127] Sultan'ın mektubundaki 1297 tarihi, nikâh tarihi olan 26 Muharrem 1296 tarihi göz önüne alındığında, mektuptaki tarihte yanlışlık olduğu anlaşılmaktadır. Sultan tarihi yazarken yanlışlıkla 1295 yerine 1297 yazmış olmalıdır.
[128] BOA. Y.EE. 147/30 Lef I.

kendisine yegâne yadigar olan Mediha Sultan'ın mektubu aldığında kızının bu çaresizliği onu epeyi etkilemiş olacak ki hemen kalemi eline alıp kendisi gibi evlat dünyaya getirememiş olmakla beraber, fiilen Valide Sultanlık makamında olan Perestû Kadın'a mektup yazmıştır. Perestû Kadın, Sultan II. Abdülhamid annesi Tirimüjgan Kadın'ı küçük yaşta kaybettiğinde yine saray geleneklerine göre Padişahı büyütmüş ve ölünceye kadar da Valide Sultan mevkiine düşen vazifeleri ifa etmiş ve hanedan mensuplarınca Valide Sultan muamelesi görmüştür. [129] Verdicenan Kadın'ın mektubunda;

"Devletlü atufetlü can-berâberim yoldaşım efendim hazretleri

Mahsus ı selâm edüp mizâc-ı ismetânenizi istif'âl eylerim. Benim canım iş bu arîzamın sebebi vechi şu oluyor ki kerîmem Mediha Sultan dört buçuk seneden beri emrî padişahiye ve re'y-i acizâneme boyun eğip benim de halim şudur demez iken bu kere her nasılsa tahammülün haricinde bir iştir tutup hasbihâl dahi etmek tabiat ve adeti olmadığından bi-l-mecburîye bana kağıd yazmış ben de bir diyecek söz bulamayıp çaresiz sizi rahatsız etmeyi düşündüm. Bu güne kadar kendine teselli ümitli sözlerin de vaktini şöyle bir hoş geçirdik ise de bende teselli edecek söz kalmadığından ve yine hûda alem gerek zât-ı ismetânenizi ve gerek şevketlû efendimiz hazretlerini asla tâciz etmek istemem ve istemediğimi de elbette bilirsiniz. Lakin kendi de bir âlişan olduğundan hakikaten söz ile olunacak idareden acizim ve kendisinin yazmış olduğu kağıdı leffen gönderdim görünüz Allah aşkına kardeş bir kusurum oluyorsa affet kağıt size gelirse nasıl edersiniz kıyâs-ı nefs ile düşününüz hele bugünlerde ziyade mahzundur. Sırasına göre karşısından bile ağlayarak kalkıyor benim de halim malum dayanamıyorum bana dokunuyor kuzum yoldaşım. İnsanlık vakit malûm kimse kimseye gücenmez eğer masârifçe güç oluyorsa Refia Sultan merhumenin köşkünde olduğu gibi yani içinde olan döşemesi ile olduğu gibi âriyet olmak kavliyle şimdilik içinde icra olunsun da sonram yine ferman-ı şahaneleriyle yine bu tarafa gelinür. Artık ben telaş ve üzüntümden ne yazdığımı bilmiyorum rica ederim efendimizi bana gücendirmeden sadra şifa verecek bir haber gönderirseniz gözüm yoldadır. Gece oturuyor idim nasıl kağıt getirip Sultan Efendi gönderdi diye elime verdiler ise vücuduma bir yerim kalmayıp bütün azam kesildi ne yapayım ki tahammül edecek halim yoktur. Düşünmemek kederlenmemek o da elimden gelmiyor ne çare edeceğim bilmiyorum artık herhalde lütfunuza sığınarak hatm-i kelâm ederim.

Üçüncü Kadın."[130] ifaderi yer alıyordu.

Mektupta da görüldüğü üzere Mediha Sultan'ın annesi, yine kendisi ile akran olan Perestû Kadın'a içinden geçenleri tüm samimiyetiyle yazmış ve ondan yardım dilenmiştir. Mektubu alan Perestû Kadın da Mediha Sultan'ın durumuna tepkisiz kalamayıp bakıp büyüttüğü oğlu II. Abdülhamid'e mektubu okutmuş veyahut Mediha Sultan'ın durumundan bahsetmiş olmalı ki mektuptan bir kaç ay sonra Sultan II.

[129] Uluçay, *Padişahların Kadınları ve* Kızları, s,206.
[130] BOA. Y.EE.147/30 Lef 2.

Abdülhamid, Necib Bey ve Mediha Sultan'ın nikâh hazırlıklarına başlanmasına izin vermiştir. Bütün bu mektuplaşmaların ardından Mediha Sultan ve büyük aşkı Necib Bey'in 20 Ocak 1879 (26 Muharrem 1296) günü nikâhları kıyılmıştır[131]. Mediha Sultan ve Necib Paşa çiftinin nikâh merasimlerinin ayrıntılarına, yaptığımız araştırmalar sonucunda ulaşamadık. Dönemin gazetelerinde de nikâh merasiminin ayrıntıları yer almamaktadır. Gazetelerde sadece Mediha Sultan ve Necib Paşa'nın nikâh akdlerinin gerçekleştiğini bildiren bir paragraf malumat vardır.[132]

Mediha Sultan'ın nikâh merasiminin ayrıntılarına erişememiş olsak da hanedana mensup diğer padişah kızlarının nikâh merasimleri örneklerinden o gün neler yaşandığını tahmin edebiliriz. Gelenek olduğu üzere nikâh merasiminden sonra nişan alayının gönderilmesi gerekiyordu. Nişan alayında damat beyefendinin hazırlatmış olduğu nişan bohçası muzıkalar eşliğinde alınıp nikâhlandığı Sultan'ın sarayına gönderilirdi. Sultanlar da nikâhtan önce hazırlatmış oldukları nişan bohçalarını ağalar vasıtasıyla damat beyefendilere gönderirlerdi. Nişan takımını götürene Sultan tarafından otuz kese altın verilmesi âdetti.[133] Mediha Sultan'ın nişan takımında pırlanta ile süslenmiş tütün mahfazası ve sigaralık, elmas, inci ve sırma ile süslenmiş nişan çevresi, inci ve sırma ile süslenmiş şeker çevresi, beyaz şal, elmas inci ve sırma ile süslenmiş güğez kadife bohça, gümüş tepsi ve tepsi kapağı, kol saati ve kadife kaplı saat mahfazası, keten don gömlek, keten çorap, fanila, mendil gibi eşyalar mevcuttu.[134] Mediha Sultan ve Necib Paşa çifti kıyılan nikâhlarının ardından eskiden beri süregelen geleneğe uyulamayarak düğün törenleri nikâhın akabinde gerçekleşememişti. Çift birlikte yaşayacakları saraylarına yerleşmek için iki sene daha bekleyecektir. Düğünlerini anlatacağımız bölümde bunun sebeplerini ayrıntılı olarak vereceğimiz için burada tekrar zikredemiyoruz.

---

[131] *Vakit*, nr.1169,s.1, 21 Ocak 1879 (27 M. 1296) ; *Ceride-i Havadis*, nr.3917,s.1, 22 Ocak 1879 (28 Muharrem 1296). *Tercümân-ı Hakîkat*, nr.178, s.1, 21 Ocak 1879 (27 Muharrem 1296).

[132] *"Devletlü azimetlü Mediha Sultan hazretlerinin şûra yı devlet azâyı kirâmından saadetlü Necib Beyefendi hazretlerine ve devletlü azimetlü Naile Sultan hazretlerinin asâkîr-i şâhane miralaylarından izzetlü Mehmet beyefendiye tenkîhleri hakkında şeref-sâdır olan irade-i seniyye-i hazret-i padişahi üzerine dünkü gün mabeyn-i hümayun-i mülükânede resmiyye-i şeriyye nikâh icra buyurulmuş ve ekser vükela yı fiham hazeratı resm-i celil-i mezburda hazır bulunmuştur." Vakit,* nr. 1169, 21 Ocak 1879 (27 Muharrem 1296) s.1.

[133] Akyıldız, *Refia Sultan,* s. 29.

[134] BOA. TSMA.D. nr. 00306.001, 28 Ocak 1879 (16 Kanun-i Sani 1294); BOA. HH.d. nr. 20.098, Mediha Sultan'ın nişan bohçası için hazırlatılan eşyalar, diğer sultanların nişan bohçalarında da bulunan eşyalardır. Mediha Sultan ile aynı tarihte nikâhlanan Naile Sultan'ın nişan bohçasında da aynı eşyalar bulunmaktadır. Diğer taraftan yaptığımız çalışmalar neticesinde Mediha Sultan'ın nişan bohçasının hazırlanışından yirmi altı sene sonra bile damat beyefendiler için hazırlanacak olan eşyaların ve adetlerinin benzer olduğu görülmektedir. Bkz. BOA. Y.PRK.HH. 34/51 1320.

Düğün merasimlerinin hemen nikâhın akabinde gerçekleşememiş olsa da Mediha Sultan'ın annesi kızının isteğinin kabul edilip nikâhının kıyılmış olmasından memnuniyet ve mutluluk duymuştur. Kızının mutlu olabilmesi için verdiği uğraşın Padişah tarafından geri çevrilmemesi Verdicenan Kadın'ı bir kat daha memnun etmiş ve duyduğu memnuniyetini ve teşekkürlerini içeren bir mektup kaleme almıştır. Verdicenan Kadın'ın Sultan II. Abdülhamid'e yazdığı mektupta;

" Cenab-ı vâhib-ül-atâyâ hazretleri Habib-i ekrem-i hürmetine velînimet bî-minnetimiz şevketlû mehabetlû merhamet ve şefkat-ı âlemiyan olan efendimiz hazretlerinin hâk-pâyı şahanelerine tâ'zim ve mefharetle yüzüm ve gözüm sürerim efendimiz Cenab-ı Hâlik Hazretlerinin emri ve Fahri Kâinat Efendimizin sünnet-i şerîfi olmak üzere dünkü Pazar günü emr-i padişahi ile Mediha Sultan cariye-i hâkberaberlerinin nikâh takrîri alındığından ne derecelerde memnun ve şayan olduğumu sahihan beyan-ı âcizlerince muhal ender muhaldir. Cenab-ı Hak hazretleri efendimizi umur-i devlette nice böyle şerefli vezirli hidmetlere muvaffak buyursun âmin. Bu cariyeleri teşekkürümü beyan için gelip efendimizin hakpa yı şahanelerine saatlerce başımı koymak arzusunda idi isem de bir mani zuhûr eder de amelime muvaffak olamam ve tasdi-i şehriyârîlerinden dahi ihtirazen işbu ariza-i cereyanem takdimini münasib gördüm ve ma'mûl de ederim ki, cariyelerinin acîz hatırı için efendimiz bu ariza-i na-layık olan varakparemi gözden geçirirler ve bu ümid ile de cesaret eyledim. Kibriya hakkım için efendimiz gerek teşekkürümü ve gerek ettiğim duanın binde birini yazmak değil bir noktasını beyandan acizim herhalde arif her hâl olan efendimiz hazretlerinin kuvve-i kutsiye-i şahanelerine sığınarak hatm-ı kelâm eylerim efendimiz Mediha Sultan cariyeleri dahi hakpa yı şahanenize yüzünü ve gözünü sürer efendimizin emriyle beraber dua ve hüsn-i teveccühleri üzerinde bir karar olmasını ayrıca rica ettiğini vasıta-i cariyanemle beyan ediyor baki tekrar ikimizde hâk-pâyı şahanenize yüzümüzü ve gözümüzü sürüp dua yı şahaneleriyle meşgul bulunduğumuz Cenab-ı Hakk'a ayan ve merhametlû efendimiz hazretlerine beyandır efendim.

26 Muharrem 1296, Cariyeleri Verdicenan"[135] satırları yer almaktadır.

Yukarıda bahsettiğimiz Mediha Sultan'ın eş seçimi ve tüm engellere rağmen sonunda gerçekleşen nikâh merasimi bize, kapalı kapılar ardındaki saray kadınlarının bilindiğinin aksine yeri geldiği zaman Padişaha bile söz geçebileceğini göstermesi bakımından önem teşkil etmektedir.

1.3. Mediha Sultan'ın Çeyizi

Osmanlı toplumunda, bir ailenin kız evladına hazırladığı çeyiz, ailenin servet ve kudretinin en iyi göstergelerinden birisiydi.[136] Bir gelinin sahip olduğu çeyiz aynı zamanda onun içinde bulunduğu sosyal sınıfın da bir yansıması olmaktaydı. Buna bağlı

[135] BOA.Y.PRK.AZJ. 2/62.
[136] Abdülaziz Bey, *Osmanlı Adet, Merasim ve Tabirleri*, hzl.: Kâzım Arısan ve Duygu Arısan Günay, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2002, s. 114.

olarak, gelin hanedan ailesinden olduğu zaman, verilen çeyiz büyük meblağlara ulaşan bir harcamayı da beraberinde getirmekteydi. Sadece geline takılan mücevherler, yüzlerce kese karşılığında alınabilmekteydi. Padişah tarafından düğünde bulunanlara oldukça pahalı hediyeler dağıtılmakta ve milyonlarca kuruş tutarında çeyiz hazırlanabilmekteydi.[137]

Mediha Sultan'ın çeyizi hazırlanırken de bu hususa dikkat edilmiştir. Sultanların çeyiz masraflarını Maliye hazinesi karşılanırdı. Çeyiz hazırlıkları çok önceden başlatılan sultanların çeyizlerinde bulunması gereken eşyaların hazırlatılması devlete bir hayli mali külfet getirmekteydi. Bu nedenle tek bir kutlamayla birden fazla sultanın düğünü gerçekleştirilerek devlet hazinesinde tasarruf sağlanması amaçlanıyordu. Bu sebeple Mediha ve Naile Sultan'ların evlilik hazırlıklarına birlikte başlanılmıştı.[138] Mediha ve Naile Sultan'ların evlendirilmeleri için alınan kararın ardından ilk olarak, Sultan'ların evlendikten sona ikamet edecekleri konaklar hazırlatılmaya başlanmıştı. Bunun için daha önce de bildirdiğimiz üzere, Mabeyn-i Hümayun baş kitabeti ile serkurenalığa bağlı hanelerden hangisi Sultan tarafından seçilir ise o hanenin Mediha Sultan'ın ikameti için hazırlatılması, Naile Sultan'a ise diğer konağın hazırlatılması kararı alınmıştı.[139] Bu kararın üzerine Mediha Sultan ikameti için Tarlabaşı Sarayını[140] tercih etmiş ve sarayın tamirat ve gerekli mefruşatının tamamlanması için çalışmalara başlanılmıştır.

Mediha Sultan'ın babası, Sultan Abdülmecid döneminde saray hayatının dışa açılımı ve Batı modasının saraya girişi sonucunda, devlet bütçesini sarsan harcamalar yaşanmıştı. Sultan Abdülmecid'in kızlarının düğünleri büyük bir ihtişam içerisinde geçmiş bu durum daha sonradan sorun teşkil etmeye başlamıştı.[141] Leyla Saz Hanımın hatıralarından öğrendiğimize göre, Sultan Abdülmecid bu durumdan rahatsız olmuş ve Sadrazam Ali Paşa'ya bir ferman göndermiştir. Fermanda; "Düğünlerimizden dolayı vuku bulan ve bundan başka arzum dışında yakınlarımız tarafından israfta bulunularak ve kayıtsızlık gösterilerek bazı alışverişler yapıldığını duydum. Bundan sonra, saraya mensup olanlar kendilerine tahsis olunan miktarla idare olunacaktır. Bunların dışında

[137] Uluçay, *Harem II*, s. 94.
[138] BOA. İ.DH. 731/50936, 16 Kasım 1876 (28 Şevval 1293).
[139] BOA. İ.DH. 731/50936, 16 Kasım 1876 (28 L 1293).
[140] Sarayın yeri Beşiktaş da Tarlabaşı'ndadır. Ancak bugünkü, İstanbul'un Beyoğlu ilçesine bağlı olan Tarlabaşı semtiyle karıştırılmamalıdır. Saray, o dönemde Beşiktaş'ta Akarât-ı Seniyye'nin olduğu yerde bulunan Tarlabaşı caddesinin ilerisinde yer aldığı için Tarlabaşı Sarayı olarak anılmaktaydı. BOA. DH.MKT. 1888/14.
[141] Örneğin Cemile ve Münire Sultanların düğünleri 18 Nisan 1858 (13 Ramazan 1274) tarihinde başlamış ve sekiz gün boyunca devam etmiştir. (Leyla Saz, Leylâ Saz, *Harem'in İç Yüzü*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1974, s. 194).

hiç bir masraf katiyen kabul edilmeyecektir. Bundan böyle gerek çevremizden, gerek hariçten hiç kimsenin "alacağımı nasıl olsa alırım" düşüncesiyle istenilen şeyleri getiremeyecekleri ayrıca bir fermanla bildirilecektir." ifadeleri yer almaktaydı .[142] 1858 (1275) tarihli bu fermandan sonra düğün harcamaları daha dikkatli yapılmaya başlanılmıştı. II. Abdülhamid döneminde de yine sultanların çeyizleri tasarrufa riayet edilerek hazırlanmıştır. Mediha Sultan'ın düğünü de kardeşi II. Abdülhamid döneminde gerçekleştirilmişti. Mediha Sultan'ın çeyizinin tasarrufa riayet edilerek hazırlanmış olduğunu, Sultan için hazırlanan Çeyiz defterlerinden anlamaktayız. Örneğin, Mediha Sultan'ın çeyizinin hazırlanmaya başladığı sıralarda vefat eden Behice Sultan'ın[143] eşyasından bir kısmı Mediha Sultan'ın çeyizine nakledildi.[144] Böylece Sultan'ın eksik olan eşyası ayrıca bir masrafa girilmeden giderilmiş oldu. Yine çeyiz için gerekli eşyalardan bazıları hazine-i hümayun eşyasından tamamlanmıştı.[145]

Padişah kızlarının çeyizleri çok önceden hazırlanırdı, nişandan sonra eksikleri tamamlanırdı. [146] Mediha Sultan'ın çeyizi de sonradan eksikleri tamamlanarak hazırlanmıştır. Bu yüzden elimizde Sultan'ın çeyiz listesini gösterir birkaç defteri birden mevcuttur. [147] Elimizdeki defterlerden en geniş olanlarını esas alarak Sultan'ın çeyizindeki eşyalar tespit etmeye çalıştık. Mediha Sultan'ın çeyizi için hazırlanan eşyaları; mücevherler, elbiseler, nişan takımı, damada verilmesi adet olan eşyalar, seccade abdest ve hamam takımı, yatak vesaire takımı, gümüş eşyalar, pirinçten mamûl eşyalar, mutfak ve çaşnigir takımı olarak sıralayabiliriz. Bunların yanında atiyye-i seniyye, sarayların eşya ve tamirat masrafı ile düğün yemeği masrafları da çeyiz listelerine eklenmiştir.

Sultan'a mücevher olarak, 1 adet pırlanta ile murassa taç, pırlanta taşlı yüzük, dört adet pırlanta ile müzeyyen küpe hazırlanmıştı. Nişan takımında 8 kalem eşya vardı. Bunlar; pırlanta ile süslenmiş sigaralık, pırlanta ile süslenmiş tütün mahfazası, elmas, inci ve sırma ile müzeyyen nişan çevresi, inci ve sırma ile müzeyyen şeker çevresi,

---

[142] Saz, *a.g.e*, s.194.
[143] Behice Sultan; Abdülmecid'in en yaşlı evlenen kızıdır. Evlendiği zaman 28 yaşında idi. Bunu sebebi ise Behice Sultan'ın verem olmasıydı. Bunu doktor raporları gösterdiği gibi evlenmesinden 13 gün sonra ölmesi de ispatlamaktadır. Behice Sultan üçüncü ikbal Nesrin Hanım'ın kızıdır. 6 Ağustos 1848 senesinde Çırağan Saray'ında dünyaya gelmiştir. Beş yaşında annesini kaybetti. Sultan'ın çeyizi erken yaşlarında hazırlanmasına rağmen geç evlendirilmiştir. Halil Hamid Paşanın torunu devrinin güzel ve iyi giyimli gençlerinden Hamid Bey'e aşık oldu. Bu aşk Behice Sultan'ın Hamit Beyle evlenmesiyle son buldu.(Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları,* s.158) .
[144] BOA. MB.İ. 63/163.
[145] BOA. *HH.d.*. nr.27836.
[146] Uluçay, *Harem,* s.96.
[147] BOA. Y.PRK.11/40; BOA. HH.d. nr. 27836; BOA. HH.d.. nr.20.098; BOA.TSMA.d. nr.1002/001; BOA.TSMA.d. nr. 01005.001.00, bu defterlerin ayrıntıları için bkz. Ekler kısmı.

beyaz şal, elmas inci ve sırma ile müzeyyen kadife bohça, gümüş dört köşe ve kulplu tepsi ve gümüş tepsi kapağıdır. Elbise olarak farklı renklerde atlas kumaş üzerine inci ve sırma ile işlemeli entariler, bunlara uygun fotinler, dört çeşit kürk, 5 adet keten bezi tenteneli gömlek, 3 adet şal hazırlanmıştı. Damat bey için; yine çeşitli kürkler, keten ve fanila gömlekler, keten mendil ve çoraplar, inci ve sırma ile müzeyyen berber takımları, elmaslı altın tarak, inci ve sırma ile müzeyyen fes puşidesi, Selanik havlusu gibi eşyalar hazırlanmıştı. Bu eşyaların yanı sıra seccadeler, yorgan ve yastıklar, hamam, abdest, el-ayak havluları, minderler, yatak örtüleri ve çarşaflar, yemek ve sofra örtüleri gibi eşyalar da sırma ve incilerle süslenmişlerdi.

Sultan'ın çeyizindeki mutfak takımına baktığımızda eşyaların birçoğunun bakırdan mamul olduğunu görmekteyiz. Bakır eşyaların sayısı toplamda 689 adettir. Bakır sahan ve tabaklar, çorbalık ve pilavlıklar, çukur tabaklar, dar kenarlı tabaklar, kuşhaneler, baklava tepsileri, kadayıf tepsileri, kuzu lengerleri, yemek sinileri, kazanlar, kevgir ve kepçeler bu eşyalara örnek olarak gösterilebilir. Mutfak eşyaları arasında bakırın yanında gümüşten mamul eşyaların da olduğu görülmektedir. Mutfak eşyası olarak nitelenen 69 adet eşya gümüştür. Hoşaf kaşıkları, yemek sinileri, sahan altlıkları, pilav tencereleri, çorba tasları arasında gümüşten mamul eşyalar da mevcuttu. Gümüş ve bakır eşyaların yanında pirinç, fakfon, billur, porselen ve saksonya kaseler, sürahiler, billur bardak ve tabaklar, saksonya çay takımları, pirinç çorbalık ve pilavlıklar, porselen fincanlar, çay takımları ve pirinç mangallar bu eşyalara arasında zikredilebilir.

Çeyiz eşyaları 324.550 kuruş tutmuştu. Bu miktara 1.200 kuruşluk kakum kürk ve 2.500 kuruşluk vaşak kürk eklenince 328.250 kuruşluk masraf tutmaktadır.[148] Bunun yanısıra Sultan'ın evlendikten sonra oturacağı sarayın tamirat ve mefruşat masrafı için 150.000 kuruş, 150.000 kuruş atiyye-i seniyye[149] ve 50.000 kuruşluk düğün yemeğini de eklediğimizde 678.250 kuruşluk harcama yapıldığı görülmektedir. Sultan'ın çeyiz defterlerinin yanı sıra nişan bohçası da hazırlanmıştı. 20.863 kuruş bu bohçadaki eşyalar için harcanan meblağdır.[150] Mediha Sultan ile birlikte Naile Sultan'ın da çeyizi hazırlanmıştır. İki sultan için tedarik edilen eşyalar ve meblağları aynıdır. Sonuç olarak

[148] BOA. Y.PRK. 11/40
[149] Bu meblağ Mediha ve Naile Sultan için birlikte hesaplanan meblağdır. Mediha Sultan'a Sultan Abdülhamid tarafından ayrı olarak verilen atiyye-i seniyye miktarı 6000 kuruştur.(BOA. MB.İ. 74/188, 22 Mayıs 1881 (22 C. 1298))
[150] BOA. TSMA.d. nr. 00306.001.

Mediha ve Naile Sultan'ların çeyiz ve düğün törenleri masraflarının geneline baktığımızda 120.0000 kuruş maliye hazinesinden karşılanmıştı.[151]

1.4. Düğünü

Osmanlı sarayında düğünler genellikle, düğün hazırlıklarının başlamasından düğünün sona ermesine kadar bir program dahilinde yapılmaktadır. Düğünün hangi gün başlayacağı, kimlere ziyafet verileceği, kimlerin huzura kabul olunacağı gibi konuların hepsi bu programa göre uygulanmaktadır.[152]

1876 senesinde nişanlanıp, 1879[153] senesine nikâhları kıyılan Mediha Sultan ve Necib Paşa'nın düğün törenleri 1881 senesinde gerçekleşebilmiştir. Padişah kızlarının evliliklerine baktığımızda, genellikle nişandan bir kaç sene sonra kıyılan nikâhın ardından düğün töreni düzenlenir, sultan ve damat kendileri için hazırlatılan, saray veya konaklarında yaşamaya başlarlardı.[154] Mediha Sultan'ın nikâhının ardından bu geleneğe uyulamamış, Sultan'ın düğünü nikâhının ardından yaklaşık olarak iki sene sonra gerçekleşebilmiştir. Padişah kızlarının nikâhları kıyıldıktan sonra, padişah evlenen Sultan'a bir konak aldırarak tamir ve tefriş ettirir, konak almak mümkün olmadığı zamanlarda, kirası hazineden verilmek üzere kiralanır, yine masrafları hazinece karşılanarak mükellef bir düğün yapılırdı.[155]

Mediha Sultan'ın evlilik hazırlıklarının başladığı yıllar Osmanlı Devlenin en buhranlı dönemlerine denk gelmiştir. Bu yüzden Sulltan'ın çeyizinin tamamlanıp, düğün töreninin düzenlenmesi zaman almıştı. Bilindiği üzere Osmanlı Devleti 19.yyda en uzun yüz yılını yaşamaya başlamış, savaşlarda ve akabinde gerçekleşen anlaşmalarda ağır yenilgiler almaya başlamıştı. İşte bu esnada Mediha Sultan ve Necib Paşa'nın nişan ilanının ardından, Osmanlı devleti ve Rusya arasında tarihe 93 Harbi olarak geçecek olan1877-1878 Osmanlı- Rus savaşı yaşanmıştı. Osmanlı Devleti bu savaşın ardından Balkan topraklarının bir kısmını kaybetmiş bunun yanı sıra ekonomik olarak da sıkıntıya düşmüştü.[156]

---

[151] BOA. MB.İ. 74/188, 22 Mayıs 1881 (22 C 1298).
[152] Mehmet Arslan, *Türk Edebiyatında Manzum Surnâmeler*, Atatürk Kültür Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999, s. 135.
[153] *Vakit*, nr .1169, 21 Ocak 1879 (27 M 1296), s.1 ; *Ceride-i Havadis*, nr.3917,s.1, 22 Ocak 1879 (28 M. 1296).
[154] Örneğin Sultan Abdülmecid'in kızlarından Refia Sultan'ın nikâhı, nişandan yaklaşık üç yıl sonra 1857 senesinde kıyılmış, nikâh merasiminden sonra gelenek olduğu üzere nişan alayı gönderilmiş ve yine gelenek olduğu üzere Perşembe günü düğün törenleri gerçekleşmiştir.(Akyıldız, *Refia Sultan,* s. 28-29).
[155] Uluçay, *Harem*, s. 110.
[156] Akyıldız, *Para Pul Oldu*, s.160-164

Mediha Sultan'ın nikâhı da daha önce belirttiğimiz gibi bu karışık ortamda kıyılmış, ancak maliyenin kötü durumda olmasından kaynaklanan sıkıntılar neticesinde, Mediha Sultan'ın düğün masrafları ve düğününden sonra oturacağı sarayın tamirat masrafları Hazine-i Hassa'dan bir türlü tedarik edilememişti. Sultan'ın çeyiz masraflarının tedariki ve düğün yemeği için ne kadar harcama yapılacağının belirtilmesi için öncelikle bir komisyon oluşturulmuştu. Bu komisyonun belirlemelerine göre ilk olarak Mediha ve Naile Sultanların düğün törenleri için toplamda 300.000[157] lira gerektiği, ancak bu meblağın tedariğinde sıkıntı çekildiği için bu 300.000 liralık meblağ sadece zaruri olan eşyaların masrafları belirlendikten sonra iki sultan için toplamda 12.000 liraya kadar indirilmişti.[158] 12.000 liraya indirilen düğün ve sarayların masrafları hazineye yük olmamak için taksitler halinde alınması kararlaştırılmıştı.[159] Sultanların düğün masraflarının taksitlendirilmesi de işe yaramamış, taksitler istenilen zamanlarda tedarik edilememişti. Bu durumda nikâhları iki sene önce kıyılmış olan Mediha Sultan'ın düğün töreni bir türlü gerçekleşememişti. Bu sorunun çözümü için oluşturulan komisyonlarda alınan kararlardan biri de, Mediha Sultan'dan bir kaç yıl önce evlenmiş, ancak evliliğinden kısa bir süre sonra vefat etmiş olan Behice Sultan'ın mücevheratından ve eşyalarından bir kısmı Mediha Sultan'ın düğün masrafları karşılığı olarak alınmıştı. Behice Sultan eşyalarından toplam 1001 lira Mediha Sultan'ın velime cemiyeti (düğün ziyafeti) için ayırılmıştır.[160] Sultan'ın düğün ziyafetinin hazırlanması için gerekli olan malzemelerin listesi hazırlanıp Hazine-i Hassaya gönderilmiştir. Bu listede tepsi, tencere, kaşık, karlık gibi malzemelerin yanı sıra mangal, iskemle masa fener, şamdan, kandil gibi eşyalar da yer almaktaydı.[161] Bu liste Hazine-i Hasa tarafından incelendikten sonra Mediha Sultan'ın velime cemiyeti için toplamda 1316 parça tencere, tabak, tepsi, kahvaltı tabağı, sahan gibi eşyalar tedarik edilmişti.[162]

Düğün hazırlıklarının tamamlanması sürecinde bir de Sultan'ın çeyizi için tedarik edilen mücevherlerden bir kısmı çalınmıştı. Saffet Efendi adında bir şahıs Sultan'ın çeyizinin tertibi ve kontrolü esnasında Hazine-i Hümayun'a girip saklanmış

[157] BOA. Y.MTV. 4/2, 14 Haziran 1880 (6 B 1297), Bu belgede Mediha ve Naile Sultanların cemiyet masrafları ve saraylarının masrafları toplamda dokuz bin yüz adet Osmanlı altını olduğu belirtilmiştir.
[158] BOA. MB.İ. 64/50, 20 Ağustos 1880 (14 N 1297), BOA. İ.DH. 811/65530, 29 Ağustos 1880 (23 N 1297).
[159] BOA. MB.İ 64/60, 30 Ağustos 1880 (24 N 1297), BOA. MB.İ 64/66, 30 Ağustos 1880 (24 N 1297). Sultanlar'ın düğün ve konaklarının masraflarında bu indirim yapıldıktan sonra konakları için gereken eşyalar için merhume Behice Sultan'ın eşyalarının müzayede ile satılması kararlaştırılmış bu eşyalardan Sultanların Çeyizleri için gerekli olan eşyaların bir kısmının tedarik edilmesi sağlanmıştır. BOA. Y.PR.BŞK. 3/68, 23 Kasım 1880 (20 Z 1297) ; BOA. Y.PRK.HH. 7/37
[160] BOA. Y.MTV. 4/112, 31 Ekim 1880 (9 Za 1297).
[161] Listedeki eşyaların tamamı için bkz. BOA. HH. ERA. 35/51.
[162] BOA. HH.ERA. 35/51, lef 2.

ve bazı mücevherleri alıp kaçmıştı. Daha sonra bu şahıs yakalanmış, çaldığı mücevherler Sultan'ın çeyizine iade edilmişti. Saffet Efendi yakalandıktan bir süre sonra, demir parmaklıkları kırıp kaçmıştı.[163] Bu şahıs ile alakalı ileriki zamanlarda ne gibi bir işlem uygulandığı yaptığımız araştırmalarda tespit edilememiştir. Bütün bu aksaklıkların akabinde, düğün hazırlıkları güçlükle de olsa tamamlanmış,[164] 20 Mayıs 1881 (20 Cemaziyelahir 1298) perşembe günü Mediha Sultan ve Necib Paşa'nın düğünleri gerçekleşti.[165]

Sultan düğünleri gelenek olduğu üzere perşembe günü, çeyiz alayının, çiftin oturacakları yere gönderilmesiyle başlar ve o günün akşamı yapılan kına gecesi ile devam ederdi.[166] Mediha Sultan'ın düğünü de bu gelenek üzerine Perşembe günü başladı ve tertip edilen çeyiz alayı Sultan'ın Tarlabaşı'ndaki sarayına gönderildi. Çeyiz alayında da nişan alayında olduğu gibi, çeyizi götürenlere padişah tarafından atiyyeler ihsan edilirdi. Mediha Sultan'ın çeyiz alayında da bu geleneğe uyulmuş, kardeşi Sultan Abdülhamid tarafından 6000 lira atiyye-i seniyye ihsan edilmiştir.[167] Mediha Sultan'ın çeyizini diğer bölümde ayrıntılı olarak anlatmış olduğumuz üzere dönemin sıkıntılı koşullarına rağmen yine de çeyiz eşyalarının eksiksiz ve ihtişamlı olmasına özen gösterilmiş, diğer dönem sultanlarının çeyizlerindeki ihtişam kadar olmasa da Mediha Sultan'ın çeyizi eksiksiz denilebilecek biçimde tamamlanmıştır.[168]

Çeyiz alayından sonra gelenek olduğu üzere gelin alayı düzenlenirdi. Bu alay çeyiz alayından daha zengin ve muhteşem olup güzel bir araba içerisindeki gelin, alayın arkasında ve harem kadınlarının önünde yer alırdı.[169] Sultanlar gelin arabalarına binmeden önce padişahın huzuruna çıkar, padişahın dualarını ve nasihatlerini alırlardı.[170] Gelin saraydan büyük bir törenle bir arabaya bindirilirdi. Gelin arabasının ardından davetlilerin arabası gelirdi. Mediha Sultan'ın gelin alayı içinde hanedana mensup kişiler ve bazı devlet görevlileri aileleriyle birlikte Beşiktaş sarayına davet edilmişlerdi.[171] Saraydan hareket eden gelin alayı, sultan ve damadın birlikte oturacakları saraya doğru yol alırdı. Bu esnada saray bandosu çalınırdı. Gelin olan

[163] BOA. MB.İ. 72/9, 19 Mart 1881 (17 R 1298) .
[164] BOA. İ.DH. 829/66749, 12 Mayıs 1881 (12 C 1298). Buna göre Mediha Sultan'ın düğün hazırlıklarının tamamlanması için gerekli olan, altı yüz elli iki bin yetmiş bir Kuruş'un hazine-i hassadan karşılanacağı bildirilmiştir.
[165] *Vakit,* nr.3001, s.1 ; *Tercüman-ı Hakîlat,* nr. 873 s.2.
[166] Uluçay, *Harem,* s. 99.
[167] BOA. MB.İ. 74/188.
[168] BOA. HH.d.. nr. 20098.
[169] Uluçay, *Harem,* s.105.
[170] Osmanoğlu, *a.g.e,* s.62.
[171] *Vakit,* nr.3001, s.1; *Tercüman-ı Hakîlat* nr. 873 s, 2.

Sultanlar ilk zamanlarda gelenek olduğu üzere kırmızı renk gelinlik giyerlerdi. Ancak Tanzimat'tan sonra bu adet kalkmıştı.[172] Mediha Sultan için hazırlatılan çeyiz defterlerine baktığımızda, yeşil, turuncu ve mavi atlas üzerine sırma işlemeli entariler yer aldığını görüyoruz. Düğün elbisesi için Mediha Sultan bu elbiselerden birine karar vermiş olması kuvvetle muhtemeldir. Bu elbiselerin yanı sıra elmas, inci ve sırma ile müzeyyen duvak ve pırlanta ile süslenmiş taç da düğün elbisesini tamamlayıcı unsurlardır.[173]

Gelin olan Sultan, sarayına tören eşliğinde geldikten sonra bir kanepeye oturur ve damadın gelip kendisini kaldırmasını beklerdi. Dualar ve senalar içerisinde Hareme giren damat, düğün için hazırlanan salona geçer ve gelinin oturduğu kanepenin önüne geçip Sultan'ı bu kanepeden kaldırmaya uğraşır, gelin de adet olduğu üzere kanepeden kalkmakta damada güçlük çıkarırdı. Genellikle gelini oturduğu kanepeden kalkması için validesultan rica eder gelin de oturduğu kanepeden kalkardı. Daha sonra adet olduğu üzere Sultan'ın bir kolundan kocası diğer kolundan Kızlar ağası tutup kalabalığın içinden yürütülüp gelin odasına kadar gidilirdi. Bu törene koltuk töreni adı verilmiştir. Bu törenden sonra hazinedar usta padişah ve validesultan adına altınlar dağıtırdı. Bu törenin ardından yemek ziyafeti başlar, akşama doğru bu ziyafet de sonlanırdı.[174] Düğün yemeğinin akşama doğru sonlanmasının ardından damat validesultanın elini öptükten sonra gelin odasına girer kızlar ağası odanın kapısını dualar ile kapattıktan sonra düğün merasimi sona ererdi.[175]

Mediha Sultan'ın düğün törenine ait ayrıntılı bilgiye sahip değiliz ancak Sultan II. Abdülhamid'in kızlarından Ayşe Osmanoğlu halası Naime Sultan'ın düğün töreninde yaşananları anlattıktan sonra bütün sultanların düğünlerinin aynı şekilde gerçekleştiğini belirtmiştir. Mediha Sultan'ın düğün merasimi de aynı döneme denk geldiği için, diğer sultanların düğünlerinde uygulanan prosedür Mediha Sultan'ın düğün töreninde de uygulanmış olmalıdır. Dönemin gazetelerinde düğün yemeği için Osmanlı hanedanı azaları, dönemin önemli devlet adamları ve ailelerinin davet edildiğinden başka bir ayrıntı yer almamaktadır[176]. Bu ayrıntıdan yola çıkarak çok şaşaalı bir düğün olmadığı kanısına varabiliriz. Genellikle padişahların ilk kızlarının düğünleri uzun ve gösterişli

[172] Uluçay, *Harem,* s. 111. Sultan Abdülmecid'in kızlarından Naime Sultan düğününde beyaz renk gelinlik giymiştir.(Ayşe Osmanoğlu,*a.g.e,* s. 63).
[173] BOA. HH.d. 20.098.
[174] Osmanoğlu, *a.g.e*, s. 63.
[175] Osmanoğlu, *a.g.e*, s. 65.
[176] *Tercümân-ı Hakîkat*, nr.178.

olup, babası tahtta olmayan padişah kızlarının düğünleri ise sönük geçerdi.[177] Mediha Sultan'ın düğünü de kardeşi Sultan II. Abdülhamit döneminde gerçekleşmiştir. Sultan Abdülhamid, kız kardeşleri ve kızlarının düğün merasimlerinde aşırı harcamalar yapılmasına karşı çıkmıştı. Bunun için özellikle kendi kızlarının düğün törenlerinde bu hususa ayrıca dikkat çekmişti. Öyle ki Zekiye Sultan'ın çeyiz masraflarını kendisi karşılamıştır.[178] Mediha Sultan'ın düğün töreninin sönük olmasında bu faktörün etkili olmasının yanı sıra daha önce de değindiğimiz gibi Osmanlı Devletinin kötü bir dönemden geçiyor olmasının etkisi büyüktür.

1.5. Eşi Ahmed Necib Paşa

Daha önce de ifade edildiği üzere ilk Maarif-i Umumiye nazırlığı ve Meclis-i Valâ azalığı görevlerinde bulunmuş olan Moralı Şeyh Abdurrahman Sami Paşanın oğlu olan Ahmed Necib Bey 1856 Martında (1272) İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Eğitim yaşı geldiğinde üç sene kadar Davut Paşa Rüşdiye Mektebine ve daha sonra bir müddet Mahrec-i Aklama [179] devam etmiştir. Ahmed Necib Bey bu okullardaki eğitimi tamamlayamamış olduğu için diploması yoktur. Kendisi, tarih, coğrafya, politika ve ekonomi derslerinde üstün başarı göstermişti. Okula devam ettiği sürece öğrendiği Arapça, Farsça ve Fransızca, bilgisini dönemin maarif nazırlığı yapmakta olan babası vasıtasıyla, üst düzeyde öğrenmişti. [180]

Necib bey 1874 (1290) senesinde on sekiz yaşında iken hariciye nezaretinde 750 kuruş maaşla göreve başlamıştı.[181] Bu görevini iki sene başarıyla sürdürdükten sonra 1876 (1292) yılında, bin beş yüz kuruş maaş ile Paris sefareti elçi katipliği görevine atanmıştı.[182] Bu görevini icra ettiği sırada daha önceki bölümde de bahsedildiği üzere babası vasıtasıyla tanıştığı Ali Suavi ile yakınlığını arttırdığını görüyoruz. Necib Bey Paris'teki görevinden bir sene sonra 1877 (1293) senesinde İstanbul'a geri çağırılarak yine 1.500 kuruş maaş ile Hariciye Nezareti Mektubî Kaleminde görevlendirilmişti.[183] Necib Bey'in İstanbul'a çağırılmasının en önemli sebebi, Mediha Sultan ile izdivaçlarının gerçekleştirilecek olmasıydı. Daha önceki bölümde bu ilişkinin hikayesini

---

[177] Uluçay, *Harem*, s. 96.
[178] Cevriye Uru, Sultan *II. Abdülhamid'in Kızı Zekiye Sultan'ın Hayatı (1872-1950),* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s. 10.
[179] Mahrec-i Aklam: Rüşdiye tahsilinden üstün bilgili memur yetiştirmek için 8 Temmuz 1862 tarihinde Maarif Nazırı Kemal Efendi'nin teşebbüsüyle açılan okul.(Geniş bilgi için bkz. Osman Ergin, Türk Maarif tarihi, Eser Matbaası, İstanbul 1977, s. 476-479).
[180] BOA. DH. SAİD.d.,2/117.
[181] BOA. DH. SAİD.d,. 2/117.
[182] BOA. DH. SAİD.d,. 2/117 ; BOA. İ.HR, 268-16115.
[183] BOA. DH. SAİD.d,. 2/117.

anlattığımız üzere Mediha Sultan ile Necib Bey 1876 senesinin Eylül ayında nişanlanmışlar, 1879 senesinde ise nikâhları kıyılmıştır.

Damat Necib Bey örneği, padişah kızlarıyla evlendirilmek üzere gerçekleştirilen siyasi evlilikler portresini yıkan bir örnek olarak tarihe geçmişti. Çünkü Necib Bey'in babasının konumuna baktığımızda siyaseten devlete faydadan çok zararının olduğunu görmekteyiz. Öyle ki Mehmed Ali Paşa isyanında Necib Bey'in babası, Sami Paşa devlete silah çekenler arasında yer alıyordu.[184] II. Abdülhamid gibi evhamlı kişiliğe sahip birinin böyle bir evliliği kendi isteğiyle gerçekleştirmeyeceği aşikardır. Bu evliliğin gerçekleşebilmesinin sebebi Mediha Sultan'ın daha önce görmüş olduğu Necib Bey ile evlenmek istemesidir. Daha önceki bölümde de belirttiğimizi gibi Sultan, diğer sultanların evliliklerinde olduğu gibi padişahın seçtiği kişiyle değil kendi seçtiği kişiyle evlenmek istemiş ve sonunda bu isteğini gerçekleştirmişti.[185] Mediha Sultan ile evlenip hanedanla akrabalık kurmuş olan Necib Bey'in, diğer örneklerde de görüldüğü gibi, konumu ve maaşı yükseltilmişti. Nişan yapıldıktan yaklaşık olarak bir sene sonra Necib Bey on bin kuruş maaş ile rütbe-i ûlâ sınıf-ı saniliği ile şûra-yı devlet azalığına tayin edilmişti.[186] Mediha Sultan ile nikâhlarının kıyılmasından sonra 1880 (1297) senesinde Necib Bey'in rütbesi bir derece daha yükseltilmiş[187], bunu müteakib ikinci rütbeden bir kıta mecidî nişanı ihsan buyurulmuştu.[188] Nişan ve nikâhın ardından gerçekleştirilen düğün töreninden sonra ise daha önce on bin kuruş olarak verilmeye başlanılan sıhriyet maaşının on beş bin kuruşa yükseltildiğini [189] ve birinci rütbeden mecidî nişanı verildiğini görüyoruz. Bundan bir sene sonra da Necib Bey'e vezaret rütbesi verilmişti ancak bu rütbenin verilmesiyle maaşında bir artış olmamıştır.[190] Damat Necib Paşa bu terfisinin ardından 1883 senesi Eylülün 8'inde (6 Zilhicce 1300) bir adet Osmanlı Nişanı verildiğini görüyoruz.[191] Necib Paşanın otuz yıl kadar süren kısa ömründe

---

[184] Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar, Türkiye(1074-1990),* Ankara 1996, C.II, s. 839; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî,* İstanbul 1308, C.V, s. 1579.

[185] Sicill-i Osmanîde Necib Beyin kalemde iken terbiyesi beğenilince Mediha Sultanla nişanlanıp ûlâ ile şûra yı devlete aza olduğu yazmaktadır. (Mehmed Süreyya, *a.g.e,* s. 1247).

[186] BOA. İ.DH. 743/60725, " *Marûz-i çaker-i kemineleridir ki, Şeref-i sıhriyyet-i seniyye namzed buyurulan Necib Bey Efendi'nin rütbe-i ula sınıf-i sanisi ve on bin kuruş maaş ile şura-yı devlet azalığına ve Mehmed Bey Efendi'nin dahi miralaylık rütbesiyle meclis-i fırka-i askeriye azalığına icra-yı memuriyetleriyle mumaileyha Mehmed Bey'in maaşı on bin kuruşa iblağ olunmak üzere miralaylık maaşının üst tarafı olan altı bin kuruşun hazine-i maliyeden tahsisi şeref-sah olan irade-i mukarrem-i aide-i cenab-ı şehriyâri iktiza-yı alisinden olmağla olbabda emr-i ferman hazret-i menlehül emrindir.fi 26 Receb 1294/ 6 Ağustos 1877"*; BOA. DH.SAİD.d.. 2/ 117.

[187] BOA. MB.İ. 67/1, (12 Kasım 1880) 9 Zilhicce 1297.

[188] BOA. MB.İ. 67/9, (12 Kasım 1880) 9 Zilhicce 1297/; BOA. DH.SAİD.d.. 2/117, *Vakit*, nr.1160.s.1.

[189] BOA. İ.DH. 837/67351, 27 Zilkade 1298/ 21 Ekim 1881, BOA.İ.DH. 829/66769. 20 Cemaziyülahır 1298/20 Mayıs 1881; BOA.MB.İ. 83/150,27 Zilkade 1298/21 Ekim 1881; BOA. DH.SAİD.d.. 2/117.

[190] BOA. DH.SAİD.d.. 2/117.

[191] BOA. DH.SAİD.d.. 2/117; *Vakit*, nr. 2822, 8 Ekim 1883 (6 Zilkade 1300).

mühim başarılara imza atamamıştı.[192] Necib Paşanın mevki olarak fazla yükselememesinin ardında, başından beri onu damatlığa istememiş olan II. Abdülhamid'in etkisi ve buna ek olarak Paşa'nın henüz genç yaşta vefat ederek icraatlarını sergileyecek zamanı bulamamış olması olabilir.

Necib Paşa, Mediha Sultan ile evlendikten dört sene kadar sonra on gün kadar süren bir hastalık sonucunda, 21 Nisan 1885 (6 Receb 1302) tarihinde[193] hayata ve Mediha Sultan'a veda etmiştir. Aniden ortaya çıkan hastalığı süresince de Paşaya tıbbi olarak her türlü yardım yapılmıştır. Evlendikten sonra Tarlabaşı'ndaki konaklarında ikamet eden Mediha Sultan ve Necib Paşa'nın konaklarına Paşa'nın hastalığı süresince günde iki defa sağlıkçı gelip Paşa'nın durumunu padişaha bildirmiştir. Bunun yanı sıra, İsveç ve Norveç devletlerinin İstanbul'da bulunan sefaret tercümanları da Necib Paşanın hastalığı müddetince her gün sıhhat durumunu öğrenmek istemişler ve Paşanın konağına giderek geçmiş olsun dileklerini sunmuşlardır.[194]

"Şeref-i sıhriyyete" nail olmasından dolayı Necib Paşa yukarıda bahsetmiş olduğumuz imtiyazlara sahip olmuş, ölümünün ardından cenaze alayı da görkemli ve önde gelen devlet adamlarının katıldığı bir tören olmuştur. Necib Paşa'nın ölüm haberi II.Abdülhamid'e bildirilmiş, Padişah da,cenazenin defin edilmesini istemiştir. Paşa'nın cenazesi Beşiktaş'ta Tarlabaşı'nda bulunan konaklarından Şûrâ-yı Devlet Reisi Akif Paşa ve kurena'dan Mahmud Bey ve Mabeyin Müdürü Ahmet Ağa ve diğer zevât ile Beşiktaş iskelesine indirilmiş ve oradaki kayıklar ile Unkapanı iskelesine çıkarılarak Fatih Sultan Mehmed Han camiinde cenaze namazı kılınarak, aynı caminin haziresindeki Şehriban Sultan'ın türbesinin yanına defnedilmiştir. Cenaze alayına Hayreddin Paşa, Dahiliye Nazırı Edhem Paşa, Şûrâ-yı Devlet Reisi Akif Paşa, Evkaf-ı Hümayun Nazırı Kamil Paşa, Yaver-i Ekrem Nusret Paşa, Tanzimat Dairesi Müdürü Mahmud Paşa gibi önemli devlet ricalinin yanı sıra bir çok kişi katılmıştı.[195]

Dönemin gazetelerinde Damat Necib Paşa'nın vefat haberini verirken yaşının henüz çok genç olduğunun üzerinde durulmuştur.[196] Necib Paşa ile Mediha Sultan'ın kısa süren evlilik hayatları içerisinde bir oğulları olmuştur. 1302 senesinde Paşa vefat ettiğinde oğlu Sami henüz iki yaşında idi.

---

[192] BOA. DH.SAİD.d.. 2/117.
[193] BOA. DH.SAİD.d.. nr. 2/117.
[194] *Tercüman-ı Hakîkat*, nr. 2042, 20 Nisan 1885 (5 Recep 1302), s. 1.
[195] *Tarik*, nr. 387, s.1, 20 Nisan 1885 (5 Recep 1302) s.1.
[196] *Tercüman-ı Hakîkat*, nr. 2043, 20 Nisan1885 (6 Recep 1302) s. 1; *Tarik*, nr.387, 20 Nisan 1885 (5 Recep 1302/) s. 1.

1.6. Mediha Sultan ve Necib Paşanın Oğlu Abdurrahman Sami Necib Bey

Osmanlı padişahlarının kızları sultan, sultan çocuklarından erkek olanlar "beyefendi, beyzâde" , kız olanlar "hanım sultan" şeklinde anılırlardı. Sultan çocukları Hanedan'ın birer üyesi olmakla birlikte Osmanlı saltanatında hiç bir hakları yoktur. Hanım sultanlar ve beyefendilere de sultanlar gibi maaş bağlanır ve tayinat verilirdi.[197]

Mediha Sultan'ın ilk eşi Necip Paşa'dan bir oğlu olmuştu. Necib Paşa'nın babasının ismi olan Abdurrahman Sami adını verdiği oğlu 1885 (1300) senesinde dünyaya gelmiştir.[198] Daha önce de belirttiğimiz gibi sultanların doğan çocuklarına bağlanan maaş Abdurrahman Sami Beyefendiye de bağlanmıştır. Sami Bey'e, 1886 (1301) senesinin Kasım ayında padişaha ait olan ceyb-i hümayun hazinesinden 1000 kuruş verilmişti.[199] Her ay düzenli olarak ceyb-i hümayun hazinesinden Sami Bey'e verilen 1000 kuruşun bir sene boyunca düzenli olarak verildiğini görüyoruz.[200] Sami Bey örneğinde de görüldüğü üzere sultan çocukları da tıpkı anneleri gibi ekonomik olarak müreffeh bir hayat sürmekteydiler. Bunun yanı sıra yine diğer hanedan mensupları gibi, sultan çocukları da eğitim yaşları geldiğinde özel hocalardan ve devrin alimlerinden dersler alırlardı. Abdurrahman Sami Bey de böyle bir eğitim almıştı. Mediha Sultan, oğlunun eğitimine önem vermiş ve oğlunun iyi bir donanıma sahip olmasını sağlamıştı. Sultan, ilk eşi Necib Paşa'nın vefatının ardından Damat Ferid Paşa ile evlendi. Damat Ferid Paşa ileriki bölümlerde de bahsedeceğimiz üzere Batı kültürüne ilgi duyan bir kişilikti. Onun bu Batı severliği özellikle İngilizlere ve İngiliz kültürüne yakın oluşu, Tevfik Paşa tarafından "*alafrangalıkta Frenkleri bile geçmiş idi*" yorumunun yapılmasına sebebiyet vermişti.[201] Mediha Sultan ve Ferid Paşa alafranga bir aile hayatı yaşamışlardı. İlk eşinden dünyaya gelen oğlu Abdurrahman Sami Bey henüz üç yaşında iken Mediha Sultan, Ferid Paşa ile evlenmişti. Dolayısıyla Sami Bey bu alafranga aile içerisinde büyümüş ve bu nedenle alafranga yaşam tarzı ona da sirayet etmişti.

Mediha Sultan, oğlunun eğitiminde özellikle yabancı dil konusunda hassasiyet göstermiştir. Sami Beyefendi, Fransızca, İngilizce ve İtalyanca dillerini iyi derecede

---

[197] Uru, *a.g.t,* s. 20.
[198] Mehmet Süreyya*, Osmanlı Devletinde Kim Kimdi?, Osmanoğulları*, s,262; Yılmaz Öztuna, *a.g.e*, s.840.
[199] BOA. MB.393/5, Abdurrahman Sami Beyefendiye 1000 kuruş verildiğini belirten listede Valide Sultan, Kadın Efendi ve hazinedar ustalara 3500 kuruş, Naime Sultan'a 120 kuruş verilmiştir. Bunun yanı sıra bazı saray görevlilerine ve yardıma muhtaç kişilere sadaka-i hazret-i padişahi adı altında tahsisatlar yapılmıştır.
[200] BOA. MB. 393/94, 19 Kasım 1885, (7 Teşrin i Sani 1301); BOA. MB. 393/101, 26 Kasım 1885 (14 Teşrin i Sani 1301); MB.396/14, 26 Şubat 1886 (14 Şubat 1301) ; BOA. MB.399/37, 1 Mayıs 1302(13 Mayıs 1886); BOA.Y.PRK.HH.9/35, varak 1-3-5, 7 Ocak 1886 (26 Kanun i evvel 1301).
[201] İbnül Emin Mahmud Kemal İnal,*Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar*, Dergah Yayınları, İstanbul 1982, s. 2081.

öğrenmişti. Abdurrahman Sami Beyefendinin oğlu Fethi Sami Bey ile yapılan bir röportajda, Fethi Sami Bey, babasının; bir Fransız gibi Fransızcayı, İngiliz gibi İngilizceyi ayrıca İtalyancayı çok iyi konuştuğunu belirtmişti.[202] İyi bir donanıma sahip olan Abdurrahman Sami Bey, çeşitli devlet kademelerinde görev almış ve üstlendiği görevleri başarılı bir şekilde yerine getirmişti. Bunu görevde iken almış olduğu nişanlardan[203] anlıyoruz. 1898 (1316) senesinde Mızraklı Süvari Alayına mensup iken birinci rütbeden mecidî nişanını almaya hak kazanmıştı.[204] Daha sonra altın ve kumaş imtiyazı almıştı.[205] Sami Bey'in bu göz dolduran icraatları dönemin padişahının yani, Sami Bey'in dayısı olan II. Abdülhamit'in de dikkatinden kaçmamış, 1909 (1327) senesinde Abdurrahman Sami Bey Padişah'ın fahri yaverliğine getirilmiştir.[206] Sami Bey'in bu görevi üstlendikten iki ay kadar sonra, seyahat etmek amacıyla üç ay müddetle Avrupa'ya gitmek ricasında bulunduğunu görüyoruz.[207] Sami Bey'i bu isteği padişah tarafından uygun bulunmuştur.[208]

Padişah torunu olan Abdurrahman Sami Bey'in ekonomik olarak nasıl bir durumda olduğuna örnek teşkil etmesi bakımından elimizde, Sami Bey'in Emniyet Sandığına kayıtlı olan meblağının kayıt defteri mevcuttur. Bu deftere göre Sami Bey'in hesabında 1906 (1324) senesinde toplamda 33.568.5 kuruş'un bulunduğu görülmektedir.[209]

Sultan çocuklarına bağlanan maaşın yanı sıra kendilerine zaman zaman atiyye-i seniyye olarak altın verildiği de görülmektedir. Abdurrahman Sami Beyefendiye 1910 (1328) senesinde 1539 adet altın verilmiştir.[210] Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere sultan çocukları da Osmanlı hanedanının diğer mensupları gibi refah bir hayat yaşamışlardı. Abdurrahman Sami Beyefendi bu müreffeh hayatını sürdüğü esnada 1909

---

[202] Kerime Şenyücel, *Hanedan'ın Sürgün Öyküsü, Başucumda Bir Avuç Vatan Toprağı*, İstanbul 2009, s. 204.
[203] Metin Erüreten, *Osmanlı Madalyaları ve Nişanları*, Kişisel Yayınları, İstanbul 2001, s.12 Madalya ve nişanlar, bunları verenler açısından hükümranlık simgesi ve o toplumun bağımsız bir devlet olduğunun vurgulanması hatta bir bakıma bunun tüm dünyaya ilanı, bununla beraber diğer kişileri de özendirmek ve devlete olan bağlılıklarını sağlamak amacı da güden ,alanlar açısından da belirli bir onurun, üstün başarı ve yararlılığın bazen belirli bir makama atanışın sembolleri olarak nitelendirilebilirler. Madalya ve nişanlar veriliş sebepleri açısından çeşitli ana başlıklarda toplanabilirler: Üstün hizmet gösteren vatandaşlar veya devlete yararı dokunan yabancılara verilenler, Önemli bir olayın unutulmaması amacıyla çıkartılanlar, yardım toplama amacıyla bastırılarak, yardımı yapan kişi ya da kuruluşlara verilenler, kişilerin ya da kuruluşların imal ettirip dağıttıkları veya para karşılığında sattıkları özel madalyalar. (Erürten, *a.g.e,* s. 12).
[204] BOA.İ.TAL. 15, 25 Ekim 1898 (9 C 1316); Sami Bey yüzbaşı görevini icra ederken 1905 (1323) senesinde yine birinci rütbeden mecidi nişanı almaya hak kazanmıştır.; BOA. İ.TAL.65, 16 Kasım 1905 (18 N 1323).
[205] BOA. İ.TAL. 156. 30 Kasım 1906 (13 Şevval 1324).
[206] BOA. DUİT. 7/9, 27 Ocak 1909 (5 M 1327); BOA.BEO. 3483/261180, 31 Ocak 1909 (9 M 1327) ; Mehmet Süreyya, *Osmanlı Devletinde Kim Kimdi?*, s.262.
[207] BOA.DUİT.7/10, 1Nisan 1909 (10 Ra 1327).
[208] BEO. 3533/264956, 10 Mayıs 1909 (19R 1327).
[209] BOA. Y.PRK.ML. 27/80, 1 Ağustos 1904 (19 Ca 1322).
[210] BOA. MB.886/131, s.4, 11 Aralık 1910 (8 Z 1328).

senesinde, Bandırmalı Çerkez Peyveste Hanım ile Baltalimanı Saray'ında evlendi.[211] Sami Bey ve Peyveste Hanım'ın evlilik hayatı dönemin canlı tanıklarından Rumeysa Hanım'ın[212] anlattıklarına göre mutsuz bir evliliktir. Rumeysa Hanım, Sami Bey'in eşi Peyveste Hanım'ı ilk olarak Peyveste Hanım'ın kız kardeşi Dilbeste hanımla aldattığını daha sonra, Peyveste Hanım'ın kalfası Dilnigar Kalfa'nın Sami Bey'den hamile kaldığını, daha sonra Sultan Vahdeddin'in isteği üzerine Sami Bey, Dilnigar[213] kalfayı nikâhı altına aldığını ileri sürmektedir. [214] Sami Bey'in ilk eşi Peyveste Hanım'dan Mehmet Hayri, Bahâeddîn, Rükneddîn, Kâmran, Sâib, Fethi, Hadîce ve Mahmud adlarında sekiz çocuğu dünyaya gelmiştir. İkinci Eşinden ise Fülân ve Leyla isimlerinde iki çocuğu daha dünyaya gelmiştir.[215]

Abdurrahman Sami Bey'in İstanbul'daki bu müreffeh hayatı üvey babası Damat Ferid'in İstanbul işgalinin son günlerine yaklaşılırken İstanbul'u terk etmesi ve yanında Mediha Sultan ve Sami Bey'i de götürmesiyle birlikte son bulmuştu. Mediha Sultan ve ailesi yurt dışına çıktıktan sonra İstiklal Harbi ve Cumhuriyet'in ilanından sonra 1923 yılının son haftalarında Hilafet' in akıbeti konusunda tartışmalar başlamış, yapılan tartışmalardan sonra TBMM, 3 Mart 1924 günü kabul ettiği 431 sayılı kanun ile hilafeti lağvetmişti.[216] Bu karardan sonra 79 hanedan azası ve 76 hanedan mensubu olmak üzere toplam 155 kişinin " Hilafet' in İlgasına ve Hanedan-ı Osmanî'nin Türkiye Cumhuriyeti Memâliki Haricine Çıkartılmasına Dair Kanun" kapsamında Türk vatandaşlığından çıkarılarak sınır dışı edilmesine karar verildi. [217] Bu kararın ardından yurt dışında kendilerine yaşayacak yer arayan hanedan mensupları sürgün yıllarında maddi olarak çok güç durumlarda hayatlarını idame ettirmeye çalışmışlardır. Sürgündeki diğer hanedan mensuplarından maddi olarak daha iyi durumda olan Abdurrahman Sami Bey ve ailesinin bu durumları uzun sürmemiş ve aile maddi olarak sıkıntı içerisine girmiştir. Abdurrahman Sami Beyefendi oğullarıyla birlikte İngiltere devleti yetkililerine mektup yazarak yardım talebinde bulunmuşlardı. Sami Bey'in yardım isteyen mektuplarını tezimizin son kısmında ele alacağız.

---

[211] Öztuna, *a.g.*e, s.840.
[212] Rumeysa Aredba; Sultan Vahdeddin'in Saraylısıdır. Vahdeddin'in ölümünden sonra Türkiye'ye dönmüş ve İstanbul'da hayatını kaybetmiştir. (Rumeysa Aredba, *Sultan Vahdeddin'in San Remo Günleri,* Timaş Yayınları, İstanbul 2009).
[213] Rumeysa Hanım hatıralarında Sami Necib Bey'in ikinci eşinin ismini Dilbeste Hanım olarak zikretmiştir. Yılmaz Öztuna Beyefendi ise Sami Necib Bey'in ikinci eşinin adını Fülâne Hanım olarak vermektedir.
[214] Aredba, *a.g.e,* s.61.
[215] Öztuna, *a.g.e,* s,840.
[216] Ali Satan, *Halifeliğin Kaldırılması*, Gökkubbe Yayınları, İstanbul 2008, s. 216.
[217] Osman Selahaddin Osmanoğlu, *Osmanlı Devletinin Kuruluşunun 700. Yılında Osmanlı Hanedanı*, İstanbul 1999, s. 7.

Sami Bey sürgünde yaşadığı zorlukların ardından doğup büyüdüğü vatanına dönebilmek için 50 yıl beklemiş ve TBMM'nin 1924 yılında aldığı karardan sonra 1952 yılından sonra Abdurrahman Sami Bey ve ailesi Türkiye'ye gelip gitmişlerdir. Abdurrahman Sami Bey de annesi gibi uzun ve zaman zaman sıkıntılı geçen uzun bir ömür sürmüş ve 1961 yılında 81 yaşında iken vefat etmişti. [218]

1.7. Mediha Sultan'ın Damat Ferid Paşa ile Evliliği

İlk aşkı ve ilk eşi olan Damat Ahmed Necib Paşanın ani ölümünün ardından büyük bir üzüntü ile yas tutan Mediha Sultan, ilk eşinin vefatının ardından bir sene kadar geçtikten sonra kardeşi II. Abdülhamid tarafından yeniden evlendirilmek istenmişti. Elimizde zamanın Sadrazamı Kıbrıslı Kamil Paşa'nın kaleme aldığı tezkiresi bulunmaktadır. Tezkirede kaleme alınan hususlar Mediha Sultan için eş olarak aranan kişinin hangi özellikleri taşıması gerektiğini bildirmesi bakımından önem arz ettiği için aynen aktarmakta fayda vardır. 1886 yılının Şubat ayında kaleme alınan "tezkire-i hususiye" de;

"Mediha Sultan hazretlerinin emr- i mesnûn-i izdivâcı hususunda nazar-ı itinaya alınan mevâddan birincisi şeref-i sıhriyet-i şâhâneye mazhar olacak zevâtın eben-an-ceddin ricâl-i devlet-i âliyye'den olması, ikincisi hüsn-i ahlâk ashâbından bulunması üçüncüsü asla kadın yüzü görmemiş ergen olması ve dördüncüsü sînni otuzdan dûn kırkından efzûn olmaması kaziyyeleri idüğünden bu esaslar üzerine gözden geçirilen bendegândan birçoğu inde't- tetkik kem ayar zuhûr iderek hisâbdan çıkarılmıştır. Mesela sadr-ı esbâk Reşid Paşa hâfidi Reşid Bey asalet ve sin ve şebâbet hususlarında matlûba muvâfık ise de ahlâkça imtizâcsız olduğundan intihâba şâyeste görülmediği gibi Ziya Paşa mahdûmu Şekib Bey kezâlik evsâfı sairesi muvâfık olsa da terbiyesi noksan bulunduğundan bu dahi lâyık add olunmamış ve bunlar misüllü tahattur olunan daha birçok bendegândan bazıları suret ve diğerleri sîretçe şayan-ı intihab görülmeyerek tefekkür ve teemmülde devam olunmuş idi nihayetü'l-emr-i şûra-yı devlet azâsından mütevveffâ İzzet Efendi mahdumu Ferid Bey kulları vârid-i hâtır-ı kemteri olup mumaileyh Londra Sefareti seniyyesi baş kitâbetinden geçenlerde infisâl etmiş olmasına mebnî hemen Dersaadet'e celb olunarak müşâhede olundukta Hakkanî şeklen pek yakışıklı olmağla beraber hüsn-i ahlâka mâlik ve sinni matlûba muvâfık bulunmasıyla mumaileyh kulları sâirlerinden ziyâde intihâba lâyık görülmüş olduğundan emr ü ferman-ı isabet beyân hazret-i şehriyâriye tevâfuk eylediği takdirde mumaileyh kullarının hâiz olduğu rütbe-i saniye sınıf-ı mütemayizinin bir derece terfii ve şurayı devlet azalığına tayiniyle ba'de'l-akd rütbesi bir derece daha terfi' buyurulur ise de olbâbda ve katıbe-i ahvalde emr ü ferman hazret-i veliyü'l-emr efendimizindir.

Selh-i Rebiyülahir 1303 ve 24 Kanun-i Sani 1301

[218] Öztuna, *a.g.e,* s. 840.

Abd-i memlûkleri Kamil"[219]

ifadeleri yer almaktadır. Bu tezkirede Mediha Sultan'a eş olarak seçilecek kişinin ilk olarak babasının ve ecdadının devlet ricalinden olması, ikinci olarak iyi ahlaka sahip olması, üçüncü olarak asla bir kadınla ilişkisi bulunmamış olması ve son olarak da yaşının otuzdan küçük ve kırktan büyük olmaması hususları belirtilmiştir. Hususlar belirtildikten sonra bu vasıfları haiz bir kaç kişi üzerinde durulmuş ise de Kamil Paşa'nın bu kişiler hakkında yapmış olduğu tahkikat sonucunda aranılan vasıflara uymadıklarından listeden çıkarılmışlardır.

Damat adaylığına uygun olmayan kişilerden bir kaç kişinin isimlerini zikredip, bunun sebeplerinin belirtildiği kısım da tezkire de dikkat çekmektedir. Eski Sadrazam Reşid Paşanın oğlu Reşid Bey ve Süreyya Paşanın oğlu Şekib Beyler ahlakça terbiyesi eksik oldukları gerekçeleriyle damat olmaya layık görülmemişlerdir. Dönemin canlı tanıklarından İbnül Emin Mahmud Kemal İnal, ahlakça terbiyesi noksan tabir edilen Şekib bey hakkında iddia edilenin aksine Şekib Bey'in, gayet namuslu bir kişi olduğunu, hatta Amerika'da sefirken, siyasi makamların teveccühünü kazandığını belirtmiştir. [220] Tezkirede Mediha Sultan için en uygun şahısın Ferid Bey olduğu söylenmiştir. Damat olacak kişinin özellikleri göz önüne alındığında Ferit Bey'in de aslında bu özellikleri taşımadığı dikkat çekmektedir. Çünkü Ferid Bey'in mensup olduğu aileden yalnızca babası devlet ricalindendir. [221]

Kamil Paşa'nın tezkiresinde bildirdiği hususlarının bir diğeri de, damat olarak seçilecek şahsın asla kadın yüzü görmemiş olması ve yaşının otuz ve kırk yaşları arasında olması şartıdır. Dönemin örf ve adetlerine baktığımızda otuz ve kırklı yaşlar arasında evlenmemiş kişilerin bulunması çok sık rastlanan bir durum değildir. Dolayısıyla otuz ve kırklı yaşlar arasında bakir damat adayının aranıyor olması şartı da çelişkili bir ibaredir. [222]

Kamil Paşa'nın kaleme aldığı tezkiredeki çelişkileri göz önünde bulundurursak, Mediha Sultan'a eş bulmak için görevlendirilen Kamil Paşa'nın aslında böyle bir görevden daha önce haberi olmadığı ve Ferid Bey'in, Mediha Sultan tarafından seçildiğini, ancak daha önceki bölümde de belirttiğimiz gibi, Sultanlarla evlendirilecek şahısların padişah tarafından seçilmesi geleneğinin devam ettirilmesi için böyle bir yola

[219] BOA. Y.EE. 88/1.
[220] İnal, *a.ge* , 1940, s.2029.
[221] Ferit Bey'in babası rical-i devlet azasından Seyyid Hasan İzzet Efendidir. (BOA. *DH. SAİD.d.*. 3/260).
[222] İnal, *a.g.e*, s. 2031.

başvurulmuş olabileceğini söyleyebiliriz. Zira dönemin canlı tanıklarından Mahmud Kemal İnal Beyefendi, Ferid Paşa'nın Mediha Sultan'a nasıl namzed seçildiğini öğrenmek için, Mediha Sultan'ın ilk eşi Necip Paşa'nın büyük biraderi Suphi Paşa'nın oğlu Abdülvehhab Bey'den malumat istemiş, Abdulvehhab Bey de bu hususta bildiklerini anlatmıştır. Abdülvehhab Bey'in cevabı şöyleydi:

" Hicri 1291- 1292 senelerinde amcam Necib Paşa merhum, Paris sefareti üçüncü kitabetinde bulunuyordu. Yine o senelerde Londra sefareti katipliklerinde de Ferit Bey ve Abdülhak Hamit Bey bulunuyordu. Hafta sonları Londra'dakiler Paris'e gelir birlikte vakit geçirirlermiş. O zamanlar Necib Bey, Seniha Sultan'la namzed idi. Sultan Abdülhamid'in cülusunu müteakiben her ne sebebe mebni ise Seniha Sultan'ı Mahmud Paşa'ya ve Mediha Sultan'ı da Necib Paşa'ya namzed ettirdi. Seneler geçtikten sonra Necib Paşa'nın vefatı üzerine Padişah hemşiresine haber gönderip dul kalmasını münasip görmediğinden kimi arzu ediyorsa onunla evlenmesine müsaade edeceğini bildirir. Sultan, Necib Paşa'yı çok sevdiğinden ve onun acısını tahfif edecek kadar zaman geçmediğinden bu irade-i seniyyenin bir müddet te'hirini istirham eder. Padişah bir müddet sonra iradesini tekrar ettiğinden Sultan, Paris'de Necib Paşa ile birlikte alınmış bir fotoğrafide gördüğü ve ailesini, şahsını hatta ismini bilmediği ve zevci merhumun samimi bir arkadaşı olduğunu tahmin eylediği Ferid Beyi fotoğrafı aynile Padişaha göndermek suretiyle zevcliğe intihab eylediğini anlatır."[223]

Abdülvehhab Bey'in bu ifadelerinden Ferid Paşa'yı Kamil Paşanın değil, Mediha Sultan'ın intihab ettiği anlaşılmaktadır.[224] Daha önce belirttiğimiz gibi Damat seçiminde geçerli olan usule uygun davranıldığını ispatlamak için, durum sadrazama havale olunmuş, o da Sultan tarafından seçildiğini belli etmeyerek, Ferid Bey'in damatlığa uygun olduğunu belirten tezkiresini kaleme almıştır.

Görüldüğü üzere Osmanlı padişah kızlarının evlenmek için kendilerine uygun kişinin padişah tarafından belirlenmesi ananesini bir kez daha bozan Mediha Sultan, ilk eşini kendisi seçtiği gibi ikinci eşi Ferid Paşa'yı da yine kendisi seçmiştir.

---

[223] İnal, *a.g.e,* s. 2032.

[224] Dönemin canlı tanıklarından Nahit Sırrı Örik Bey, Mediha Sultan'ın ilk eşi Necib Paşa'nın cenaze merasiminde Ferid Bey'i görüp beğendiğini, ağabeyi Sultan II. Abdülhamid'in Sultan'ın yeniden evlenmesi hususundaki isteği neticesinde Ferid Bey'in ismini vererek bu şahısla evlenmek istediğini anlatmaktadır. Ancak bize göre bu ifadeler gerçek olmaktan uzaktır. Çünkü ilk eşine büyük bir aşkla bağlı olan Mediha Sultan'ın en acılı gününde Ferid Bey'i görüp beğenmiş olması olası değildir.

1.8. Nikâhı

Mediha Sultan ve Ferid Paşa çiftinin nikâhları, nişandan birkaç ay sonra, 29 Nisan 1886 (25 Receb 1303) da Yıldız sarayında kıyıldı. Nikâhtan önce darüssaade ağası törene katılması gereken kişilere davet gönderdi. Törene Sadrazam, şeyhülislam ve bütün vükela davet edilmişti. Nikâhta gelenek olduğu üzere gelin ve damat vekâleten temsil edilmişlerdi.

Darüssaade Ağası Hafız Behram Bey Mediha Sultan'ın, Mabeyn-i Hümayun Müşiri Gazi Osman Paşa da Ferid Bey'in vekili olmuşlardır. Vekillerin yanı sıra şahitler de nikâh merasiminde bulunmuşlardır. Sermusahib Şerafeddin Bey ve Musahib-i sani Tahsin Ağa Mediha Sultan'ın şahitleri, Derviş Paşa ve Serkurena Osman Bey ise Ferid Bey'in şahitleri olmuşlardır. Nikâh, vekiller, şahitler ve davetliler tarafından şeyhülislam tarafından alaturka saatle, akşam bir buçuk raddelerinde kıyıldı. Ardından dualar edildi. Nikâh için gelen davetlilere hizmet eden Enderun hazine ağalarına Sultan tarafından otuz kese (150 lira) para ve hazine kethüdasına da iki parça çuka verilmesi bir gelenekti. Sultanlar bunun yanı sıra, sarayın baş kapı gulamı ve bağlılarına, kilerci ve kilercilere, kuşçu ve aşçılarla hademelerine, hazinedara, kalfalara, sazendelere, incesaz takımına ve ak ağalarına da çeşitli ihsanlarda bulunurlardı.[225] Nikâh töreninden sonra Ferid Bey, Darüssaade Ağası Hafız Behram Ağa ve Serkurena Osman bey Mabeyn-i hümayundan tahsis buyurulan arabalarla Mediha Sultan'ın Beşiktaş'ta Tarlabaşı Sarayına gelip yatsı namazını kıldıktan sonra, Hafız Behram Ağa ve Osman Bey geri dönmüşlerdir.[226] Mediha Sultan'ın ikinci nikâhı çok fazla ihtişama gerek duyulmayarak gerçekleşmiş oldu.

Mediha Sultan ile Ferid Paşa'nın nikâh bilgileri gazete haberleriyle sınırlıdır. Gazetelerde, bu bilgilerin yanı sıra, nikâhtan sonra düğünün yapılıp yapılmadığına dair bir ibare de bulunmamaktadır. Yaptığımız araştırmalar sonucunda düğünün yapıldığını işaret eden bir arşiv vesikasına da ulaşamadık. Bu durum nikâhtan sonra düğünün yapılmadığı ihtimalini arttırmaktadır.

Bu konu hakkında Nahid Sırrı Örik, "Bilinmeyen Yaşamlarıyla Saraylılar" isimli kitabında, Mediha Sultan'ın Ferit Paşa ile nikâhlandıktan sonra düğününün yapılmadığını aktarmaktadır. Nikâhı gerdeğin izlediğini ifade etmektedir. Bunun da sultanın ikinci evliliği olmasından kaynaklandığını söylemektedir. Bu durumun sadece

[225] Akyıldız, *Refia Sultan*, s. 29.
[226] *Tercüman-ı Hakîkat*, nr. 2360, 30 Nisan 1886 (26 B 1303).

Mediha Sultan için uygulanmadığını, bunun saray geleneklerinin bir sonucu olduğunu, yine yazarın bu kitabından öğrenmekteyiz. Nitekim yazar, Mediha Sultan'dan sonra, Naime Sultan'ın da ikinci evliliğini düğünsüz derneksiz yaptığını ifade etmektedir.[227]

Mediha Sultan, Ferid Bey ile evlendikten sonra ilk eşi Necib Paşa ile yaşadığı Tarlabaşı Saray'ında hayatına devam etmişti. Bu sarayda eski eşinin hatıralarıyla yeni bir hayata başlamak Sultan'a ıstırap vermiş olacak ki Ferit Bey ile evlendikten kısa bir süre sonra Fatma Sultan'ın vefatıyla boş kalmış olan Baltalimanı Sahilsaray'ına yerleşmek isteğinde bulunmuştu. Kardeşi II. Abdülhamid Mediha Sultan'ın bu isteğini kabul etmiş ve Sultan yeni bir hayata başlamıştı. Mediha Sultan başlarda istemeyerek kabul ettiği bu ikinci evliliğinde kocası Ferid Paşa'ya büyük bir sevgi ile bağlanmıştı. Ferid Bey'in siyasi tecrübesizliğine rağmen onun mevki ve iktidar sahibi olması için var gücüyle çalışmıştır. Paşa da ileride sık sık kaçamaklar yaşamış, ancak eşi Mediha Sultan'a hürmette en ufak bir kusur göstermemiştir.[228]

1.9.Damat Mehmed Ferid Paşa

Damad Mehmed Ferid Paşa, Şurâ-yı Devlet azasından Seyyid Hasan İzzet Efendi[229] ve İstanbullu bir hanımın oğludur.[230] 1853'de İstanbul'da doğdu. Mensup olduğu aile İsluven ve Karadağ'ın Poşasi köyündendir. Bu ailenin XVII. asırda bir dereceye kadar önemini koruduğu ve o sırada İslamiyet'i kabul ettiği belirtilmektedir. Ancak dönemin canlı tanıklarından İbnülemin " Karadağ köylüsü Nasranidir, Müslim olsa yine olmaz seyyid müddeasınca aslen Hristiyan olan biriyle evlat ve ahfadın seyyid olmasına bi-t-tabi imkân yoktur"[231] ifadeleriyle aslen Hristiyan olan bu ailenin Seyyid sıfatını kullanamayacağını söylemiştir. Ferid Paşa, esmer, uzun boylu, dik duruşlu, kara gözlü, uzun çehreli, basık burunlu, pos bıyıklıydı. Favorileri uzun, saç ve bıyıklarında kırçıllar vardı. Ferid Paşa'yı tanıyanların en çok dikkatini çeken fiziki özelliği uzun el

---

[227] Örik, *Bilinmeyen Yaşamlarıyla Saraylılar*, s. 41.

[228] Murat Bardakçı, *Şah Baba, Sultan Vahdeddin'in Belgesel Öyküsü, Mektupları ve Hatıraları*, İnkilap Kitabevi, İstanbul 2007, s. 108

[229] BOA. DH.SAİD.d.. 3/260*; Esbak Kapudan-ı Derya Mahmut Paşa Kethüdası Hacı Ahmed Ağa'nın mahdûmudur. Bin iki yüz kırk iki senesinde Dersaadette tevellüd etmiştir. Mekteb-i irfaniyede müretteb olan derslere ba'de-t-tahsil mu'ahharen mahsûs muallimlerinden bazı ulûm-i fünûn dahi okumuştur. Türkçe kitabet idare eder ve Fransızcaya aşinadır. "Gülistan" ı Türkçeye tercüme eylemiştir. 1257 de Mektubî-i Maliye odasına dahil olmuş, altmış beş senesi şevvalinde Bahriye Meclisi kalemine duhul ve yetmiş üç senesi Rebiyülevvelinde meclis-i mezkûr Baş kitabetine memur olmuş ve seksen senesi zarfında bir müddet zamimeten Bahriye Müsteşarlığı vekaletinde dahi bulunmuş, seksen bir senesi Ramazan'ında Bahriye Muhasebeciliğine tayin buyurulmuştu. Doksan sekiz senesi Mart'ının dokuzunda irtihâl-i dâr-ı bekâ eylemiştir*.

[230] BOA. HH.d.. nr. 27847.

[231] İnal, *a.g.e,* s. 2029. Seyyid olsun olmasın kazdırdıkları mühürlere 'esseyyid' kelimesini ilave edenler yahut o kelimeyi hak etmek itiyadında bulunan hakkâklar varsa da Seyyid Hasan İzzet efendinin bu güruhtan olduğunu iddia etmek için vesika iradesi lâzım geleceğini belirten İbnül Emin beyefendi, Damat Ferid Paşa'nın tercüme-i halini mükerreren kendisinden istediğini, vaat ettiği halde yazmadığını arşivde arattırdığını fakat bulunamadığını belirtmiştir.

tırnaklarıydı. Önceleri pek sofu görünen, hatta Avrupa'da iken kazara domuz eti yememek için yiyeceğini yanında gezdiren Ferid Paşa'daki bu Avrupa hayranlığı hayret vericidir.[232]

Ferid Bey özel bir eğitim aldıktan sonra gençliğinde Hariciye dairesine girmiştir. Paris, Berlin, Petersburg ve Londra elçiliklerinde ikinci kâtiplik görevinde bulunmuştur. Daha sonra Londra başkatibi iken büyük elçi Rasim Paşa ile geçinemediğinden Bombay şehbenderliğine tayin edilmek istenmiş ancak Ferid Bey bu görevi kabul etmemiş ve istifa etmiştir. Rasim Paşa hariciye nezaretine çektiği telgrafta Ferid Bey için küstah ve cüretkâr sıfatını kullanmıştır.[233]

Ferid Bey, hariciye dairesinde görevini Avrupa'da icra ettiği sırada, hürriyet taraftarı arkadaşlarıyla II. Abdülhamit'e aleyhtarlık etmiş, İstanbul'daki idare sisteminden ve Sultan Abdülhamit'in uygulamış olduğu istibdattan şikâyetçi olmuştur. Sultan II. Abdülhamid aleyhtarı olan Ferid Paşa, Mithat Paşa'ya da büyük bir bağlılık ve muhabbet göstermiştir.[234] Buna karşılık Mithat Paşa da Ferid Paşa'ya yakınlık gösterip iltifatlar etmiştir.[235] Padişah aleyhtarı olan Ferid Bey daha sonra İstanbul'a gelip, aleyhtarı olduğu Padişah'ın kız kardeşi Mediha Sultan ile nikâhlanacaktı. Mediha Sultan ile nikâhlanacak Ferid Bey'in nasıl damat silkine dâhil edildiği hususunda belirttiğimiz üzere, II. Abdülhamid, kardeşi Mediha Sultan'ın ilk zevcinin vefatının ardından dul kalmasını uygun görmeyerek Sultan'ın istediği bir şahısla evlenmesini istemiş, Sultan da ağabeyinin ısrarlarına dayanamayarak, Ferid Bey'i eşi olarak seçmişti. Mediha Sultan'ın eş seçmesinde geleneklere uygun hareket edilip Padişah, damat adayını seçmiş olsa idi belki de Ferid Bey gibi düzen karşıtı bir kişiyi damad-ı şehriyâri silkine dâhil etmezdi.

1886 (1303) senesinde Mediha Sultan ile nikâhlanan Ferid Bey'in, gelenek olduğu üzere rütbesinin terfii ile şûra yı devlet azalığına tayin oldu. Yine Osmanlı Sultanlarıyla izdivaç gerçekleştiren diğer damatlara olduğu gibi Ferid Paşa'ya da her ay

---

[232] Ş. Can Erdem, *Sadrazam Ferid Paşa*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2002.s.2.

[233] Mehmed Zeki Pakalın, *Sicill-i Osmanî Zeyli*, C.VI. s. 1501; Erdem, *a.g.t*, s.1.

[234] Halûk Y. Şehsuvaroğlu, " Damat Ferid Paşa", *Resimli Tarih Mecmuası,* III/28, s. 1392. Ferid Paşa Mithat Paşa'ya olan hürmetini, Meşrutiyetin ilanından iki ay sonra Rumeli Hisarı İttihat ve Teavün Cemiyeti'nin tertip ettiği tiyatroda irad ettiği nutkunda ; *" Memleketimiz büyük ademlerinin hatimesi ve Avrupa'da on dokuzuncu asırda azimi rical-i siyasiyenin a'zamı olduğu, yine Avrupa efkâr-ı umumiyesinin şehadetiyle mütehakkak olan Mithat Paşa, hukuk ve hürriyet-i milliyemiz tekâfül-i umumi tahtında bir sûret-i katiyye vermeye muvaffak olduğundan o hamiyeti mücesseme vücudu nadirin ruhaniyet-i muhteremesine ser-i bazemini minnet arzı ta'zimden sonra derhal itiraf edelim ki bunca mesai heba olacaktı ve devlet-i Osmaniye'nin mahfine bir ramak kalmıştı. Eğer İttihad ve Terakki Cemiyeti altında ictimâ eden milletimizin en güzide vatanperverleriyle onlara fi'len müzaheret eden ordular ve zâbitan-ı muhteremesi olmasaydı*." ifadeleriyle Mithat Paşadan övgü ile bahsetmiştir.(İnal, *a.g.e*, s.2085) .

[235] İnal, *a.g.e*, s.2085.

düzenli olarak ödenmek suretiyle, sıhriyet maaşı bağlanmıştı.[236] Damat Ferid kendisine bağlanan bu maaş için padişaha teşekkürlerini iletmişti.[237] İleriki dönemlerde Ferid Paşa'ya bağlanan maaşın her ay düzenli olarak yatırılamadığı görülmektedir. Paşa'nın maaşı üç dört ay verilmeyip daha sonra biriken maaşının bir kısmının verildiği dönemler olmuştur.[238] 1315 senesinde Ferid Paşanın hazinede biriken maaşının, üç aylık periyotlarla parça parça kendisine ödenmesi kararlaştırılmıştır.[239] 1306 Senesinde Damad-ı hazret-i şehriyâri Ferid Bey'e vezaret rütbesi tevcih kılınmıştı.[240]

Ferid Paşa, Mediha Sultan'ın Baltalimanı'ndaki sarayında sakin bir hayat sürerken büyük bir memuriyete geçme hevesine kapılmıştı. Mediha Sultan vasıtasıyla, II. Abdülhamid'den Londra sefaretine tayin olmak istemiş fakat Padişah " hemşire orası mektep değildir, pek mühim bir sefarettir. Umur-i Siyasiye de vukufu ve tecrübesi olanlar tayin olunur" diyerek reddetmesiyle Ferid Paşa, Padişaha gücenmiş bir daha muayede resminde bulunmamıştı. Hayatı inzivaya çekilmiş bir şekilde geçmekte iken meşrutiyetin ilanından sonra Meclis-i Âyan Azalığı'na tayin olunan[241] Damat Ferid Paşa, İttihat ve Terakki Cemiyetine yakınlık göstermişti. 10 Temmuz 1325/ 23 Temmuz 1909 senesinde Yıldız Sarayında cemiyet adına düzenlenen ziyafette, İttihat ve Terakki Cemiyetinin hizmetlerine uzun bir övgü içeren nutkunu dile getirmiş, II. Abdülhamid tahttan indirilmeden önce Perapalas Otelinde verdiği bir ziyafette de yine İttihat ve Terakki'yi överek göklere çıkarmıştı.[242]

İttihat ve Terakki cemiyetinden umduğu yakınlığı bulamayan Ferid Paşa, 21 Kasım 1911 de kurulan Hürriyet ve İtilaf Partisinde Meclis İdare Heyeti Azalığını üstlenerek muhalif olma adına ilk adımını atmıştı. 24 Kasım 1911 senesinde Parti reisliğine getirilmiştir. Parti reisliği seçiminde Rıza Nur Bey, Ferid Paşa'nın partinin başına geçmesine karşı çıkmış ancak sonucu değiştirememişti. Kamuoyunda Hürriyet ve İtilaf Partisinin manevi liderinin, Mediha Sultan'ın anne ve babası bir olan kardeşi Sultan Vahdeddin olduğu ve işleri Damat Ferid'in yürüttüğü kanısı yaygındı.[243] 11 Aralık 1911 tarihinde yapılan İstanbul Mebusluğu ara seçimini Hürriyet ve İtilaf Partisinin kazanması üzerine, siyasi geleceklerini tehlikede gören İttihatçılar Meclisi

[236] BOA. BEO.NGG.d. 368, nr.751, 17 Haziran 1887(25 N 1304); BOA. İ.DH. 1012/79910, 17 Haziran 1887(25 N 1304).
[237] BOA. Y..PRK.AZJ. 16/69, 11 Haziran 1890(22 L 1307).
[238] BOA. BEO. 993/74412.
[239] BOA. İ.HUS. 61/1315 N.1, 26 Aralık 1897 (1 Şaban 1315).
[240] BOA. BOA. İ.DH. 1109/86841; BOA. İ.DH. 1110/86881,4 Aralık 1888(30 Ra. 1306); BOA. Y.PRK.ASK. 52/41
[241] BOA.İ.DUİT. 11/8, 19 Mart 1909 (26 S. 1327)
[242] İnal, *a.g.e,* s.2034. Lütfi Simavi, *Osmanlı Sarayının Son Günleri*, s.76.
[243] Erdem, *a.g.t,* s. 3.

tatil etmek amacıyla, Kanun-i Esasînin feshine dair olan 35. Maddesini değiştirme girişimlerini başlatmış, bu konudaki tartışmalar eski konuların açılmasına sebep olmuştu. İttihat ve Terakki cephesi, bunun diğerleri gibi normal bir kanun layihası sayılması gerektiğini, kabul edip etmemenin meclise ait olduğunu, fırkalarının son programında böyle bir isteğin ifade edildiğini, yine Miralay Sadık ve Damat Ferid Paşa'nın da fırkalarında iken bu görüşü taşıdıklarını bu teşebbüslerinin bu kadar gürültüye sebep olmasını anlayamadıklarını savunuyordu. İttihat ve Terakki bu değişiklikle padişahın hukukunu müdafaa ettiğini ve aynı zamanda ve yasama ve yürütme kuvvetleri arasında bir denge kurarak, memleketin huzur ve refahını sağlamaya çalıştığını öne sürüyordu. Damat Ferid Paşa'nın bu hususla ilgili olarak, keyfi idarenin hükümdarın elinden alınıp Meclis-i Mebusan'da bir kaç nüfuzlu kimsenin eline verilmesinin millet için aynı neticeyi vereceğini ve her ikisinin de zararlı olduğunu, kuvvetler ayrılığı prensibiyle hükümet hukukunun padişah, âyan ve Mebusuna yaygınlaştırılarak nüfuz ve iktidarın bunlar arasında eşit bir şeklide bölünmesinin Osmanlı milletinin hürriyetini maddi ve manevi mutluluğunu sağlayacağını, daha önce yapılan değişiklikle Padişahın hemen hemen bütün hukukunun sınırlandırıldığını bunun da meclis-i mebusanda bir fırkanın yürütme kuvvetini dahi nüfuzuna alıp memleketi kendi seçtiği vekiller ile idare teşebbüsüne bulunmasına yol açtığını düşünüyordu.[244] Paşa'ya göre bu meşrutiyet kurallarının en önemlisi olan kuvvetler ayrılığı prensibini zedeliyordu. Aynı zamanda halkı memnun edecek kanunların yapılmasına engel olup devletin bölünmesine sebep olabilirdi. Avrupa ve Amerika'da parlamentolar mutlaka iki partiden oluşmaktaydı. Çoğunluk partisine dayanan hükümet ancak muhalif parti tarafından eleştirilebilirdi. Kadı aynı zamanda davacı olursa öyle bir muhakemeden çıkacak karar adaletsiz olurdu. Ferid Paşa'nın bu fikirleri 1910 yılında Kanun-i Esasiye dair âyan meclisine verdiği layihaya dayanmaktadır.[245]

Balkan Harbi'nden sonra Londra'da toplanması kararlaştırılan konferansa Ferid Paşa üçüncü murahhas olarak tayin edilmiş[246] olmasına rağmen bu karar ertesi günü değişikliğe uğramıştır. Bu değişikliğin sebebini soran Mabeyn Başkatibi Ali Fuad Bey, Sadrazam Kamil Paşa'dan şu cevabı almıştı; " Ferid Paşa, Kanun-i Esasi ahkamında hiçbir sebep ve bahane ile memalik-i şahaneden yer terki caiz olmayacağından ben gidersem arazi terkine bir vech ile memalik-i şâhâneden yer terki caiz olamayacağından

[244] Erdem, *a.g.t*, s. 4.
[245] *Tanin*, nr. 525, 5 Şubat 1325.
[246] BOA. İ.DUİT, 103/9

ben gidersem arazi terkine bir vech ile muvafakat edemem, demesine ve hasbelhal bu şartın icrası kabil olamayacağına binaen me'muriyetinden sarf-ı nazar olundu.[247] Paşanın bu tutumu siyasi çevreden eleştirilere maruz kalmıştır.[248] Ferid Paşa'nın bu tutumu ileriki dönemde de kendini göstermektedir. Padişah Vahdeddin Mondros Mütarekesi görüşmelerine eniştesi Ferid Paşa'yı da götürmek isteyince İzzet Paşa'dan tepki almıştır.[249] Ferid Paşa 'nın bu siyasi tecrübesizliği daha önce de belirttiğimiz üzere, Mediha Sultan ile evlenip, hanedana damat olma ayrıcalığıyla yüksek mevkilere gelmek isteğinin gerçekleşmemiş olmasıyla yirmi yıl gibi uzun bir süre inzivaya çekilmiş olmasıdır.

Damat Ferid Paşa, ilk kez 4 Mart 1919'da sadarete getirildi.[250] Bu sadaretinin ardından birkaç ay aralılklarla toplamda beş kez Sadrazamlık görevini üstlenmişti.[251] Tecrübesizliğine rağmen devletin en kritik bir döneminde tam beş kez Sadarete getirilmesinin neticeleri ağır olmuştu. Ferid Paşa'nın Siyasi başarısızlığının faturası Türkiye'yi terketmek olmuştu. 22 Eylül 1922 günü Ferid Paşa ve ailesi yurttan ayrılmışlardı.[252] Fransa'nın Menton şehrine yerleşmişlerdi. Yaşı yetmiş beşi aşan Ferid Paşa burada da kendine ve giyimine özen göstermeye devam etmişti. Damad Ferid Paşa uzun yıllardan beri mide ülseri rahatsızlığı çekmekteydi. Bu rahatsızlık onu yatağa düşürmüştü. Paşa'nın tedavisi için Fransa'nın en meşhur tıp adamları seferber olmuşlardı. Fakat onların da elinden bir şey gelmemişti. Durumunun kötüye gittiğini farkeden Ferid Paşa, yabancı doktor ve hastabakıcıların kendisine bakmalarını istememiş, "bu gavurları odamdan çıkarın, bana Müslümanları getirin" diye feryada başlamıştı. Sultan Vahdeddin, Müsahip Mazhar Ağa'yı Ferid Paşa'nın son hizmetlerine memur ederek Menton'a göndermişti. Ferid Paşa, son nefesini Mazhar Ağa'nın yanında vermişti. Mazhar Ağa'ya "bana Yâsin-i Şerîf oku" diyen Paşa, Mazhar Ağa'nın eline sımsıkı sarılmıştı. Kendinden geçen Paşa bir süre sonra gözlerini açmış , " Hayır, hayır namazdan sonra" diyerek haykırmıştı. Paşa'nın son sözü bu olmuştu. Ferid Paşa, Kuvâ-

[247] Türkgeldi, *a.g.e*, s. 75.
[248] Bkz. İnal, *a.g.e*, s. 2035; Türkgeldi, *a.g.e,* s. 153.
[249] İzzet Paşa Padişahın bu isteği üzerine; " aman efendimiz, Ferid Paşa mecnundur. Bu misüllü vezaif kendisine tahmil olunamaz ." cevabını vermişti. Onun bu tepkisinin sebebi ise Ferit Paşa'nın, Mondros Mütarekesi'nin imzalanacağı dönemde, İngiltere Kralıyla görüşüp isteklerini kabul ettireceğini iddia etmesinden kaynaklanmıştı.(Simavi, a.g.e, s. 428).
[250] BOA. İ.DUİT. 56/9, 4 Mart 1919 (1 C 1337).
[251] BOA. İ.DUİT. 60/9, 15 Mayıs 1919 (15 Ş 1337); İ.DUİT. 76/9, 21 Temmuz 1919 (22 L 1337); İ.DUİT. 109/9, 5 Nisan 1920 (15 B 1337); İ.DUİT. 109/9, 31 Temmuz 1920 (14 Za 1338). Damat Ferid Paşa'nın Sadaret dönemleri ayrıntıları için bkz. Erdem, a.g.t, 9-212.
[252] *Tercüma-ı Hakikat*, nr. 3491-463.

yi Milliye'nin İstanbul'a girdiği tarih olan 6 Ekim 1923 tarihinde vefat etmişti.[253] Ferit Paşa ölümünden birkaç gün önce, cenazesinin memlekete defnedilmesini istemişti. Mediha Sultan, Paşa'nın vasiyetini kısmen olsun yerine getirmek için, Paşa'nın cesedini Hristiyan mezarına gömdürmemiş, tahnit ettirerek içi kurşun kaplı ceviz bir tabut içinde muhafaza ettirmiş, Nice şehri mezarlığı civarında, hususi bir hususi bir küçük bodrum kiralayarak buraya koydurmuştu.[254]

[253] *Tanin*, nr. 2144, s.4.
[254] Erdem, *a.g.t*, s. 7.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
MEDİHA SULTAN'IN SARAYLARI

1.TARLABAŞI SARAYI

Osmanlı padişahlarının kızları evlendikten sonra kendileri için tahsis ettirilen şahsi saraylarına yerleşirlerdi. Bu saraylar saray-ı humayun denilen padişah saraylarının küçük bir numunesi gibiydiler. Padişah saraylarında bulunan görevliler, aynı görevlerle sultanların saraylarında da bulunurlardı.[255]

Daha önceki bölümlerde de anlattığımız gibi ilk eşi Necib Paşa ile kendi isteğiyle evlenen Mediha Sultan, yine kendi isteğiyle evlendikten sonra oturacağı sarayı seçmiştir. 1293/1876 senesinde Behice, Seniha ve Naile Sultanlarla birlikte çeyizi hazırlanmaya başlanılan Mediha Sultan'ın " Behice Sultan hazretlerinin ikametlerine muktezi sahil hane mukaddema tertib edilmiş olduğundan Tarlabaşında bulunan konağın Seniha Sultan hazretlerine ve mabeyn-i humayun baş kitabeti ile serkurenalığa meşrut hanelerden hangisi hemşire-i muhtereme-i şehriyâri Mediha Sultan hazretleri tarafından ihtiyar olunur ise müşârün-ileyh'in ikametleri içine tahsis kılınıp diğerinin Naile Sultan hazretlerine ve esbak Sekurena yı Ahmet Beyin Nişantaşılarında kâin hanesin dahi iştirasıyla müşârün-ileyh Saliha Sultan hazretlerine tahsis olunması....." [256] bu satırlardan anladığımıza göre evlendikten sonra oturacağı konağını kendisi intihab etmiştir. Mediha Sultan'ın evelendikten sonra oturmak için seçtiği Tarlabaşı sarayı, II. Mahmut zamanında ikinci kadın efendi Hoşyar Kadın'ın ikametine verilmiş ardından 1273/1858 tarihinde emlak-ı hümayuna, 1282/1865 de Fatma Sultan'a, 1289/1872 de tekrar emlak-ı hümayuna alındıktan sonra 1290/1873 de Tiryal hanım efendiye daha sonra 1294/1876'da Mediha Sultan'a Tahsis edilmiştir.[257] Sarayın yeri Beşiktaş'ta Tarlabaşı'ndadır. Ancak bugünkü, İstanbul'un Beyoğlu ilçesine bağlı olan Tarlabaşı semtiyle karıştırılmamalıdır. Saray, o dönemde Beşiktaş'ta Akarât-ı seniyye'nin[258] olduğu yerde bulunan Tarlabaşı caddesinin ilerisinde yer aldığı için Tarlabaşı Sarayı olarak anılmaktaydı.[259] Daha önceki bölüm de değindiğimiz gibi Mediha Sultan'ın düğün hazırlıklarına kardeşi Naile Sultan ile birlikte başlanılmıştı. Mediha Sultan'ın

[255] Akyıldız, *Refia Sultan,* s.109.
[256] BOA. İ.DH. 731/ 50936, 16 Kasım 1876(28 Şevval 1293).
[257] BOA.Y.PRK. EV. 4/15, Saray Mediha Sultan'a tahsis edildikten sonra Sultan'ın 1886 da Baltalimanı'ndaki Sahil sarayına geçmesinden sonra Zekiye Sultan'a tahsis edilmiştir. Daha sonra emlak-ı hümayuna geçmiş olan sahilhanenin 1328/1908 senesinde ise Selahaddin efendinin kerimeleri Seniha Sultan'a tahsis edildiğini görüyoruz (BOA. BEO.3761/ 282042, 1328 Ca. 28/ 7 Temmuz 1908).
[258] Bugünkü Akeretler semti.
[259] BOA. DH.MKT. 1888/14.

kendisi için Tarlabaşı sarayını seçmiş, Naile Sultan'a ise Kuruçeşme sarayı tahsis edilmişti. Sultanların oturacakları saraylar belirlendikten sonra sarayların tamirine başlanılmıştır. Tarlabaşı sarayının tamiri için harcanılan miktar 86173 kuruş, Kuruçeşme sarayı tamiratı için harcanan miktar ise 65544 kuruştur.

Sultanların çeyizi için hazırlanan sarayların tamirat masrafı hazine-i hassadan toplamda 151.718 kuruş harcanmıştır.[260] Sultanların çeyizleri için hazırlanan bu saraylar 1293/ 1876 tarihinde tamir edilmişti ancak bu tarihten bir sene sonra yani 1294/ 1877 senesinde Naile Sultan için tahsis edilen Kuruçeşme Sarayının yanması sonucunda, sarayın tamiratı için harcanan meblağ boşa gitmiş, Kuruçeşme Sarayından kurtarılabilen bir takım eşya Mediha Sultan için tahsis edilen Tarlabaşı sarayına nakil edilmiştir.[261] Muhterik Kuruçeşme sarayından Tarlabaşı sarayına nakledilen eşyalar arasında; kebir yaldızlı şilte, yatak örtüsü, kumaş perde, çamaşır sinisi, büyük şilte, büyük arka yastığı gibi eşyalar yer almaktaydı.[262] Bu tarihten sonra sultanların çeyizleri için hazırlanacak olan sarayların tamiratının 1297 senesine kadar tamamlanamamış olduğunu görüyoruz. Bu süre içerisinde, sarayların tamiratı için gerekli olan 12000 liranın hazineden istenildiğini ancak hazinede yeteri kadar nakit olmadığı gerekçesiyle sadece 3000 liralık bir meblağın verilmiştir.[263] Sultanların çeyiz hazırlıklarının başladığı dönemde Osmanlı Devleti kendi içerisinde karışıklıklarla savaşırken diğer taraftan da Rusya ile savaşa girmek durumunda kalmış, zaten kötü olan ekonomisi bu savaşla birlikte daha da kötü duruma gerilemişti. Kötü durumda olan ekonomiyi canlandırmak için kaime emisyonu yoluna gidilmişti.[264] Bu dönemde sultanların saraylarının hazırlanması için gerekli meblağın hazinede nakit olmadığı için taksit taksit verildiği zamanlar olmuştu.[265] Hazine-i hümayunun durumu bu derece kötü iken Sultan'ların ikametleri için hazırlatılan sarayların masraflarında kısıtlama yapılması yoluna başvurulmuştur. Bunun yanı sıra yine masrafların azaltılması için, daha önce nikâhları kıyılan Behice ve Seniha Sultan'ları çeyizlerinden fazla olan eşyanın, Mediha ve Naile Sultan'ların çeyizlerine eklenmesi kararlaştırılmıştı.[266] Behice ve Seniha Sultan'ların çeyizinden Mediha Sultan'ın çeyizine verilen eşyalar arasında; sırma işlemeli seccadeler, atlas yorganlar, yastıklar, yastık örtüleri, ipek çarşaflar, çeşitli havlular aynalar, iskemleler, leğenler,

[260] BOA. HH.d.. nr.19168.
[261] BOA. HH.d.. nr.19167.
[262] BOA. HH.d.. nr. 19167, s.3.
[263] BOA. Y.A.RES.38/5.
[264] Akyıldız, *Para Pul Oldu*, s,160-301.
[265] BOA. YA.RES.33/5.
[266] BOA. Y.PRK.HH. 7/37; BOA.Y.PRK.BŞK. 3/67

ibrikler, hamam takımları, şamdanlar, hamam takımları bunun yanı sıra damat bey efendi için elma kürk, samur kürk, sim kebir yaşmak aynası, sırmalı ve incili duvak sarı sırmalı kahve puşidesi, beyaz sırmalı kahve puşidesi, sim taam tepsisi, sim taam kaşığı, sim gece kandili gibi eşyalar yer almaktaydı. Bu eşyaların tutarı 336.473 kuruştur.[267]

Sultan'ın evlendikten sonra oturacağı Tarlabaşı sarayının hazırlık aşamasında hazineden para alınamaması sonucunda yaşanan aksaklıklar[268] 1880 Ocağında son bulmuştu. Hazine-i hassadan Mediha Sultan'ın oturacağı Tarlabaşı sarayı ve Naile Sultan'ın oturacağı Kabataş da kâin konakların tamiri için 3479 lira para alınmış ve Sultanların hizmetine hazır hale getirilmiştir.[269] Tarlabaşı Sarayı'na yerleştirilen eşyaların listesinden sarayın mimarisi hakkında bilgi sahibi olabiliyoruz. Toplamda 44 tane odası olan saray oldukça geniş bir alana yerleştirilmişti. Sultan'ın dairesi harem sarayının üst katında olup gelin odası, yatak odası, salon ve salonun bitişiğinde ayrı bir giyim odasından oluşmaktaydı. Üst katta çeyiz odası, cami odası, büyük salon gibi odalar yer almaktaydı. Selamlık dairesi alt katta yer almaktaydı. Katlar, iki ayrı merdivenle birbirine bağlanmıştı. Dairenin içinde damat paşa odası ve biri yemek odası olmak üzere üç ayrı oda mevcuttu. Yine alt katta birbirine bitişik olan kethüda, baş ağa, baş kapı Gulamı ve Kâtip odalarının dışında 23 oda daha vardı.[270]

Mediha Sultan bu ihtişamlı Sarayında âşık olarak evlendiği ilk eşi Necib Paşa ile dört sene kadar bir zaman geçirmişti. Daha önceki bölümde ayrıntılı olarak anlattığımız üzere Necip Paşa on gün kadar süren hastalık sonucunda Tarlabaşı ndaki bu sarayında vefat etmiş cenazesi de buradan geniş bir alay eşliğinde kaldırılmıştı.[271] Sabırla bekleyip sevdiğine bu Sarayda kavuşan Mediha Sultan, hayatının belki de en büyük acısını da yine Tarlabaşı Sarayında yaşamıştı. Mediha Sultan'ın Balta Limanı Sarayına taşınmasının ardından Tarlabaşı Sarayına Sultan II. Abdülhamid'in kızlarından Zekiye Sultan'ın çeyizi için hazırlatılmış, Zekiye Sultan evliliğinin ardından bu sarayda yaşamıştır.[272]

---

[267] BOA.Y.PRK.HH.7/37.
[268] Hazine-i hassadan sarayın tamiratı için istenilen miktar, hazinede nakit sıkıntısı olduğu için tam olarak verilememişti bu yüzden çeşitli aralıklarla hazineden para istenmiş zaman zaman paranın bir kısmı karşılanabilmiştir. İstenilen miktar on iki bin kuruş civarıydı. Bkz. BOA. MB.İ.74/187; BOA. MB.İ. 64/65; BOA. MB.İ. 64/66; BOA.MB.İ. 68/161; BOA. MB.İ. 74/187, BOA.MB.İ. 74/206; BOA. MB.İ. 75/78; BOA. İ.DH.811/65530; BOA.İ.DH.817/55903; BOA.YA.RES. 33/5; BOA.Y.MTV.4/112.
[269] BOA.Y.MTV.4/112.
[270] BOA.Y.MTV.4/112; BOA. HH.d.. nr. 22169; BOA. Y.A.HUS.204/74; BOA. İ.DH. 1038/81665.
[271] *Tarik*, nr. 387, s.1, 5 B 1302/20 Nisan 1885.
[272] BOA.Y.PRK. EV. 4/15.

2.BALTALİMANI SAHİLSARAYI

Tanzimat'ın lideri Sadrazam Mustafa Reşit Paşa, Balta limanındaki büyük ahşap yalısının yanına inşa ettirilmek üzere, 1847 yılında İtalyan mimar Gaspare Trajano Fossati'ye Baltalimanı Sahil Sarayı'nın tasarımını yaptırmıştır. Reşit Paşa sahil Sarayı olarak da bilinen binanın 1860'lı yıllarda Sarkis Balyan tarafından inşa edilmiştir. Dönemindeki diğer sahil saraylarına göre oldukça ihtişamlı olan bu Saray, Sultan Abdülmecid'in kızı Fatma Sultan ile Reşit Paşa'nın oğlu Galip Bey evlenirken, çifte tahsis edilmek üzere 250.000 altına Hazine-i Hassa tarafından Reşit Paşa'dan Satın alınmıştır. Fatma Sultan ve eşi 1853 senesinde Baltalimanı'na yerleşmişlerdi. Mustafa Reşit Paşa da yalıyı sattıktan sonra Emirgan'da başka bir yalıya taşınmıştır. Galip Paşa birdeniz kazasında vefat edince Fatma Sultan, Mabeyinci Nuri Paşa ile evlendi. Nuri Paşa'da Sultan Aziz'i tahttan indirenlerden olduğu için Yıldız Mahkemesi tarafından Taif'e Sürgüne gönderilir. Bu talihsizliklerle yaşamına devam eden Fatma Sultan, kardeşleri arasında en sevdiklerinden biri olan V. Murat'ın tahttan indirilmesi üzerine bir kez daha yıkılır. Kardeşini tekrar tahta geçirmek için onunla mektuplaşan Sultan, II. Abdülhamid tarafından yakalandı ve ömrünün sonuna kadar bu yalıda hapis hayatı yaşadı. Fatma Sultan, 1884 yılında, 44 yaşındayken vefat etti.[273]

Fatma Sultan'ın vefatının ardından Sarayın alt katları, biri çok daire rutubetten bakımsızlıktan yosun tutmuş, kapıların üzerinde yabani otlar bitmiş bir halde bulunuyordu. Daha önceki bölümde ayrıntılı olarak anlattığımız üzere ilk eşi Necip Paşa ile evlendikten sonra Tarlabaşı Saray'ında yaşamaya başlayan Mediha Sultan, eşinin vefatından sonra da Tarlabaşında yaşamaya devam etmişti. Necip Paşanın vefatndan bir süre sonra ağabeyi Sultan II. Abdülhamid'in ısrarını geriye çevirmeyip, ikinci eşi Ferid Paşa ile evlenen Sultan ikinci eşi ile de bir süre Tarlabaşı Saray'ında yaşamaya devam etmişlerdi. İlk eşine büyük bir aşkla bağlı olduğunu gördüğümüz Sultan'ın ikinci eşiyle de bu sarayda yaşamasının onu nasıl etkilediğini bilemesek de zor bir durum olduğunu tahmin edebiliriz. Öyle ki Ferid Paşa ile evlendikten kısa bir süre sonra, Baltalimanı Saray'ında yaşayan kardeşi Fatma Sultan'ın vefatının ardından boşalan Saraya yerleşmek istediğini Padişaha bildirmiş, Sultan II. Abdülhamid'de kardeşinin bu isteğini de geri çevirmeyerek bir mektupla ile Mediha Sultan'ın Baltalimanı Sarayına yerleşme isteğini kabul ettiğini bildirmiştir. Padişah mektubunda;

[273] Uluçay, *Padişahın Kadınları ve Kızları*, s.219.

“ Tarlabaşında mukim oldukları sarayı terk ile Balta Limanı’nda kâin sahil sarayda ikamet etmeleri hakkındaki arzu-i ismetaneleri malûmumuz olarak mezkûr sahilsarayı kendi kerimelerimize tercihan zat-ı iffetsimatlarına daha ziyade lâyık görünmesiyle işbu arzu-yı ismetâneleri nezdimizde dahi rehîn-i tensib ve hüsn-ı kabul olmuş ve sahilsaray-ı mezkûrun senedâtı nam-ı ismetanelerine olarak bi’t-tebdil karîben taraf-ı ali-i afifanelerine derdest-i irsal bulunmuş olduğundan, mezkûr sahilsaraya hemen şimdiden nakil ile kemal-i safa yı hatır ile ikamet buyurularak bu nakl-i mekânın hakk-ı âlilerinde müteyemmen ve mesud olması daisinde yâd-ı tekrar ile iş bu name-i muhallefât ilamımız tahrîr kurenamızdan Hüseyin Bey vasıtasıyla savb-ı acizanelerimize bais ve tebsir kılınmıştır.24 Ramazan 1304” [274] ifadeleriyle Mediha Sultan’a yeni sarayında mutlu olmasını dileyerek mektubuna son vermiştir.

15 Haziran 1887(24 Ramazan 1304) tarihinde Mediha Sultan’a tahsis edilen Baltalimanı Sarayı[275] ve etrafındaki araziyi gösterir harita hazırlanmış, bu haritada Baltalimanı Sarayı sınırlarına giren arazi ve dükkanlar belirlenmiştir. Haritanın kendisine ulaşma imkanı bulamasak da içeriği hakkında bilgi sahibi olabildik. Buna göre haritanın bir tarafında gösterilen on yedi kalem tarla, bostan ve çayırlar ile dükkan ve arazi tamamen Baltalimanı Sarayı sınırlarına bırakılmıştır.[276] Bu ifadeden de anladığımız üzere geniş bir araziyi bünyesinde barındıran saray dönemin en ihtişamlı Sultan sarayları arasında yer almaktaydı.[277] Dönemin canlı tanıklarından olan Şair Leyla Saz Hanımefendi, ihtişamlı Baltalimanı Saray’ında Fatma Sultan ikamet ettiği sırada bulunmuş ve hatıralarında şu şekilde tasvir etmiştir:

“Baltalimanı Sarayı, sultansaraylarının en güzelidir. Bu sağlam kârgir binanın orta sofasına damın kalın, nakışlı tepe camlarından ve direklerle bölünmüş iç sofasına da deniz pencerelerinden ışık verilmiştir. Renkli mermerlerden ocakları, küçük parçalarla resimlenmiş parkeleri, tavanlarının nakışları gayet sanatlıdır. Sahil boyunca sahil bahçesindeki havuzda sandalla gezilir. Deniz hamamları deniz üzerine küçük bir kaç odalı köşkü, bahçenin ucunda ayrı Hünkâr dairesi, arkada da Baltalimanı çayırının üstüne kadar büyük bağı, meyveliği vardır. Reşit Paşa yaptırmış. Sultan Mecid Hazretleri, kızı Fatma Sultan için yüksek bir bedelle satın almıştı. Ayrıca ahşap bir Reşit Paşa yalısı vardı ki, meşkhane olarak

[274] Kadir Mısırlıoğlu Arşivinde Bulunan Sultan II. Abdülhamid’in, Kız kardeşi Mediha Sultan‘a gönderdiği, Baltalimanı Sarayı’nın kendisine tahsîs olunduğuna dair mektubun orijinalini, *Sultan II. Abdülhamid’in Şehzadeliği ve Cülusu* isimli makalesinde II. Abdülhamid’in el yazısının muntazam olduğunu göstermek amacıyla örnek olarak gösterilmiştir. Bkz. http://abdulhamidisani.wordpress.com, *Sultan II. Abdülhamid’in Şehzadeliği ve Cülusu,* 21 Mart 2009, Halûk Y. Şehsuvaroğlu, “Baltalimanı Sarayı”, *Hayat Tarih,* I./VI. s, 53.

[275] BOA.Y.PRK.HH. 26/9.

[276] BOA.Y.MTV. 38/31, 30 Mart 1889 (28 B 1306); BOA.Y.PRK.HH. 26/9, 28 Aralık 1892 (8 C 1310).

[277] Halûk Y. Şehsuvaroğlu, “Baltalimanı Sarayı”, *Hayat Tarih,* C. I.-VI. ,s.VI. s, 53, Haluk Şehsuvaroğlu da Baltalimanı hakkında düşüncelerini ifade ederken Boğaziçi’nin meşhur mesire yerlerinden biri olduğunu, Baltalimanı mevkiinin güzelliğinin bu bölgeye olan rağbeti arttırdığını Baltalimanı kıyılarında bazı rical ve ulemanın sahil hanelerinin inşa olunduğunu bildirmiştir. Bu sahil haneler arasında Reşit Paşa yalısının Fatma Sultan için 250.000 altına satın alındığını daha sonra Mediha Sultan’ın ikametine geçen Sarayın, dönemin en ihtişamlı sultan sarayı olduğunu bildirmiştir.

kullanılıyordu. Saraya uzun bir yolla bağlıydı. Rumelihisarı cihetinde bulunan bu büyük ahşap yalı sonraları yandı.''[278]

Leyla Saz hanımefendinin de bahsettiği Rumelihisarı cihetinde bulunan ahşap yalı Mediha Sultan'ın, Baltalimanı'nda ikamet ettiği yıllarda yanmıştı.[279] Sahilhanenin yanan kısımlarının tamir masrafları hazine-i hassadan karşılanmıştır. Bu masrafın bedelinin belirlenmesi için hazırlatılan defterde tamirat masraflarının elli yedi bin iki yüz yirmi üç kuruş meblağ belirlenmiştir.[280] Ancak çıkan yangının sahil hanenin diğer mahallerine de bulaşması nedeniyle bu yangından zarar gören eşyalar da mevcuttu. Zarar gören bu eşyaların yenilenmesi de hesaplanınca masraflar 118.085 kuruşa yükselmişti.[281] Daha önceki kısımda bahsetmiş olduğumuz, Mediha ve Naile sultanların evlendikten sonra ikamet edecekleri saraylarının hazırlanması için harcanan toplam meblağ 151.718[282] kuruş ile Baltalimanı Saray'ının 1897 (1315) yangınından sonra tamiratı ve eşyalarının tedariği için harcanan 118.085 kuruş göze alındığında yangının ne derece büyük olduğu anlaşılır duruma geliyor.

Adeta yeni bir saray inşa edilen Baltalimanı arazisinde daha sonra Mediha Sultan ve eşi Damat Ferid Paşa'ya sorun olacak başka bir bina daha inşa edilmişti.[283] Bu sade binayı Damat Ferid Paşa, günümüzde Kemik ve Verem Hastahanesi olarak bilinen sahil sarayının, selamlığı olarak yaptırmıştır.[284] Bunun üzerine Mustafa Reşit Paşa'nın torunlarından Mehmed Nurettin Paşa, Mustafa Reşit Paşa'nın Emirgan ve Baltalimanı civarında vakf eylediği araziye Damat Ferid Paşa tarafından vuku bulan müdahalenin durdurulmasını istemiştir.[285] Bunun üzerine açılan dava sürecinde Mediha Sultan, Sahilhanenin kendi üzerine devredilmesi beyanında bulunmuştu.[286] Evkaf-ı Humayun Nezareti durumu Şûra-yı devlete bildirmiştir. Ancak eskiden beri sürüp geldiği üzere bu gibi saray ve kasırlar esasen hükümdarın malı sayılıp hanedan üyelerinin ikametlerine tahsis edilmekte ve onların irtihallerinde dahi yine hükümdara ait olup diğer bir hanedan üyesinin ikametlerine tahsis kılınmaktaydı. Bunun için Baltalimanı sahilhanesi de Fatma Sultan'ın vefatının ardından hanedan üyesi olan Mediha Sultan'ın ikametine verilmiş olduğundan, sahil hanenin tapu senedinin düzenlenmesi ertelenmişti. Mediha

[278] Saz, *a.g.e*, s,148-149.
[279] BOA. HH.İ. 110/30, 4 Aralık 1897 (9 B 1315), HH.İ. 110/41, 8 Aralık 1897 (13 B 1315).
[280] BOA. HH.İ. 111/17, 27 Aralık 1897 (2 Ş 1315).
[281] BOA. HH.İ.112/92, 10 Mart 1898 (16 L 1315).
[282] BOA. HH.d.. nr. 19168.
[283] Bugün Kemik hastalıkları hasta hanesi olarak bilinen sahil hanenin yanında iki katlı kargîr toz pembe boyalı bina.
[284] Orhan Erdenen, *''Boğaziçi Sahilhaneleri II. Avrupa Yakası'',* s. 308.
[285] BOA. BEO.3883,291195, 17 Nisan 1911 (17 R 1329) .
[286] BOA. MB.İ. 144/50; MB.İ. 152/65; BOA.HH.İ. 206/76.

Sultan'ın ikametine verildikten sonra bu sarayın kirası hazine-i hassadan vakıf mütevellisine verilmiş, ancak 1327 senesinde evkaf nezaretinden bu sahilhanenin mahlûl olduğu ileri sürülmüştü. Bu durumda bu gibi saray ve kasırların tamamen evkaf nezaretine geçmesi gerektiği kararının verilmesi istenmişti.[287] Osmanlı Devlet'inin ilk modern anayasası olan Kanun-i Esasi'nin altıncı maddesinde belirtilen "Sülale-i Âli Osman'ın hukuku hürriye ve emval ve emlâki zatiye ve mâ-dâme'l-hayat tahsisatı maliyeleri tekâfül-i umumi tahtındadır"[288] maddesinden yola çıkılarak zikredilen arazi mukataaya nakledilerek sorun çözülmüştür.[289]

Balta Limanı Saray'ını mimari özelliklerini anlatacak olursak; doğu-batı doğrultusunda 55m, kuzey- güney doğrultusunda 43 ml'lik bir uzunluğa sahip olan sahil saray, yaklaşık 2500 m2'lik bir tabana oturmaktadır. İki katlıdır. Bu büyük kütle, Fossati'nin birçok binasında olduğu gibi yığma tuğla tekniği ile inşa edilmiştir. Döşemeler ahşaptır. İnce yapı ve dekorasyon malzemesinin bir bölümü İtalya'dan getirilmiştir. Yapının güneyinde dikdörtgen planlı bir kayık barınağı bulunmaktadır. Plan kurgusu iki ana bölümden oluşmaktadır. Deniz tarafındaki selamlık bölümü ve buna batı tarafından bağlanan orta avlulu harem bölümü. Harem bölümünde, orta avluyu üç yanından saran koridorlar bulunur. Bu koridorlardan tümü cepheden doğrudan ışık alan odalara girilir. Koridor üzerinde odalar, meşk odası, hamam, tuvaletler ve mutfak dizilmektedir. Oda tavanları geometrik düzende bezenmiştir. Her odada birer ocak bulunmaktadır.[290]

Birinci kat deniz seviyesinden üstü cam-metal bir örtü ile kapatılmış olan orta avluda, suyunu denizden alan bir havuz bulunduğu ve kapalı bir deniz hamamı şeklinde kullanılmıştı. Mediha Sultan'ın yatak odası da bu katta yer almaktaydı. Anlatılanlara göre fazla dekore edilen odaya zemin kattan özel bir merdivenle çıkılabilmekteydi.[291] Selamlıkta, kuzey-güney doğrultusunda karşılıklı iki giriş yer alır. Bu giriş hollerinden selamlık bölümünün merkezi durumunda olan büyük salona ulaşılır. Büyük salonun batısında yer alan anıtsal merdivenle ulaşılan birinci kat planı da benzer bir çözümlemeyi içerir. Ancak bu katta, büyük salon, merdiven holü ve doğusunda denize açılan salonla birleşmiş, kasetli örtü sistemi ile tepe ışığı da alarak anıtsal bir görünüm kazanmıştır. Büyük salon dekorasyonunda kullanılan alçak ve yüksek kabartma halinde

[287] BOA. ŞD. MLNF.MRF. 2796/11.
[288] *Düstûr*,I.Tertip, C.IV, s. 4-20 .
[289] BOA. ŞD.MLNF.MRF, 2796/11.
[290] Erdenen, *a.g.e*, s. 317.
[291] Erdenen, *a.g.e*, s.315.

insan yüzleri Beyoğlu mimarisinde dış cephede yaygın olarak uygulanacak bir geleneğin erken örnekleridir. Beyoğlu Levanten mimarisinin özelliği olarak kabul edilen bu insan yüzü kabartmaları büyük olasılıkla ilk kez Baltalimanı Sahil sarayında kullanılmıştır. Baltalimanı Sahilsarayı, değişik kaynaklardan beslenen bu zengin iç dekorasyona karşılık, plan özellikleri ve cephelerdeki Neorönesans ağırlıklı yalın kurgusu ile sade ve güçlü bir anıt özelliği taşımaktadır. İlerleyen yıllarda Sultan Abdülmecid'in yaptırmaya başladığı Tophane Kasrı, Beykoz Kasrı gibi kargir sahil saraylarının ilk örneğidir ve devri için oldukça farklı bir yapı olma özelliğini taşımaktadır.[292]

Mediha Sultan ve daha sonraları vatan haini olarak anılacak olan eşi Damat Ferid Paşa bu sahil hanede uzun seneler ikamet etmişlerdi. Mediha Sultan ile evliliğinin ardından Baltalimanı'ndaki sarayında gözlerden uzak sakin bir hayat yaşarken, hanedana mensup "damâd-ı şehrîyarî" olmanın fırsatlarından faydalanmak ümidiyle olsa gerek büyük bir memuriyete geçmek hevesine kapılan Damat Ferid, Sultan vasıtasıyla Londra Sefareti 'ne tayinini Sultan Abdülhamid'den istemiş, fakat padişah "hemşire, orası mektep değildir, mühim bir sefarettir. Umur-ı siyasiyede vukufu ve tecrübesi olanlar tayin olunur" diyerek reddetmesiyle Padişah'a gücenerek bir daha muayede resminde bulunmamıştı.[293] Bu süreç içerisinde kendisini Baltalimanı Sarayına kapatıp inzivaya çekilen Damat Ferid Meşrutiyetin ilanından sonra Meclis-i âyan azalığına tayin olmuştu.[294] Daha sonra devletin en kritik devresinde beş kez Sadarete getirilmiş olan Damat Ferid Paşa uyguladığı başarısız siyaset neticesinde birçok eleştiriye maruz kalmıştı. Ferid Paşa'nın siyasi başarısızlığının faturası ülkeyi terk etmek olmuştu. Paşa'ya duyulan öfke milli heyecanın son haddine ulaştığı günlerde açıkça kendini göstermiş, Mediha Sultan ile uzun yıllar yaşadığı Baltalimanı sarayının önünden geçen Şirket-i Hayriye vapurlarından sürekli " Kahrolsun Damat Ferid" naraları duyulur olmuştu. Bunun üzerine 21 Temmuz 1922'de Kalsbad'a gitmiş, 10 Eylül 1922 de İstanbul'a dönmüştü. Ferid Paşa bu dönüşünde Sirkeci istasyonuna gelmeden Çekmecede trenden inerek bir İngiliz istimbotuyla Baltalimanı yalısına gitmişti. Evine kapanan ve kapılarını en yakınlarına dahi açmayan Ferid Paşa memleketi terk edip yabancı memleketlere kaçanlar konusunda en hızlı davrananlar arasında yer almıştı. Paşa bir sabah yine bir İngiliz istimbotuyla Baltalimanı Sarayından çıkarak

[292] Meltem Muluk, *Baltalimanı Reşitpaşa Sahil Sarayı Mimari Özellikleri Ve Restitüsyon Önerisi*, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim dalı, 2007, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
[293] İnal, *a.g.e*, s, 2034.
[294] İnal, *a.g.e*, s,2034.

yurdu terk etmiştir. Yanında üvey oğlu Sami Bey ve Sami Bey'in oğlu Bahaddin Beyler de bulunuyordu. Mediha Sultan'da bir kaç gün sonra Baltalimanı sarayından çıkarak memleketini terk etmişti. [295] Sahil Sarayı'nın Kıymetli eşyası, yağlıboya tabloları ve Damat Ferid'in oluşturduğu zengin kütüphane, 1925 senesinde Ocak ayında müzayede ile satılmıştır.

Ferid Paşa'nın sadarete gelmesiyle birlikte Sadrazam konağı ittihaz olunan Sahil sarayı, Mediha Sultan ve Damat Ferid yurttan ayrıldıktan sonra metrûk bir halde kalarak hükümet tarafından Balıkçılık enstitüsü yapıldı. Enstitünün lağvı üzerine yeniden boş kalmış, daha sonra bina Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâletince Kemik veremi hastalarına mahsus hasta hane yapılmış, Paşa dairesi kısmı da İstanbul Üniversitesi Hidrobiyoloji kısmının deniz mahlûkatı için akvaryum ittihaz edilmiştir. Balıkçılık enstitüsü zamanında binanın birçok kısmı tahrip edilmiş, Kızılay binayı tamir ettirmiş bu esnada iç tezyinatının bir kısmı bozulmuştur. Asfalt yolun yapılması sebebiyle, karşısında bulunan teferruat daireleri, mutfaklar, haremağa odaları, hamam kısmı tamamen yıkılmıştır. Dört dış kapsısından ikisi kapatılmıştır. Sonradan Sahil haneye Nafia tarafından restorasyon yapılmış, bu restorasyon aslına uygun bir şekilde uygulanmıştır. Baltalimanı Sarayı'nın " Kemik Hastanesi" adı altında açılışı, 19 Haziran 1944, "Baltalimanı Kemik Hastalıkları Deniz ve Güneşle Tedavi Enstitüsü" olarak açılışı 1955, bugünkü "Kemik Hastalıkları Hastanesi" olarak açılışı da 1960 senesinde gerçekleşmiştir.[296]

Mediha Sultan ve Damat Ferid 1922 senesinde Baltalimanı sarayından çıkarak ülkeyi terk ettiler, Sultan ve eşi memleket sınırları dışına çıkarken ne düşündüklerini bilemesek de atalarının bin bir zorluklarla inşa ettiği vatanlarına bir gün geri dönebiliriz düşüncesini taşımış olmaları düşünülebilir. Sultan ve eşinin yurttan çıktıklarından iki sene sonra TBMM, 3 Mart 1924 günü kabul ettiği 431 sayılı kanunla hilafeti lağv etti. [297] Bunun üzerine ülkede kalan 79 hanedan azası ve 76 hanedan mensubu olmak üzere toplamda 155 kişinin " Hilafet 'in İlgasına ve Hanedan-ı Osmanî'nin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkarılmasına Dair Kanun" kapsamında Türk vatandaşlığından çıkarılarak sınır dışı edilmesine karar verildi.[298] Bu karar üzerine iki

[295] Erdem, *a.g.t,* s,6; Kerime Şenyücel, *Hanedan'ın Sürgün Öyküsü, Başucumda Bir Avuç Vatan Toprağı*, adlı kitabında Mediha Sultan'ın Torunu Fethi Sami Baltalimanlı , Mediha Sultan, Damat Ferit ve Mediha Sultan'ın oğlu Sami Bey ile hep birlikte yurttan çıkmış olduklarını bildirmektedir. s,203.
[296] Orhan Erdenen, *a.g.e*, s,316.
[297] Ali Satan, *Halifeliğin Kaldırılması*, Gökkubbe Yayınları, İstanbul 2008, s. 209-222.
[298] Şehzade Ali Vasıb Efendi, *Bir Şehzadenin Hatıratı: Vatan ve Menfada Gördüklerim ve İşittiklerim*, haz. Osman Selahaddin Osmanoğlu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004. s, 51.

hafta gibi kısa bir süre içerisinde ülkede Osmanoğulları'na ait kimse kalmamıştı. Bu kanunla birlikte yurt dışına sürülen Osmanlı Hanedanı, ellerinde bir yıl süreli ve dönüşü olmayan pasaportlarıyla "vatansız" olarak nitelenen statüde yaşamlarını sürdürdüler. Bu süreçte yurt dışında yaşamlarını sürdüren hanedan üyeleri belirgin özelliklerine göre soyadları almışlardı. Mediha Sultan ve ailesine "Baltalimanlı" soyadı verilmişti.[299] Mediha Sultan ve Damat Ferid bir daha vatanlarına geri dönemediler ve daha sonraki bölümde ayrıntılı olarak anlatacağımız üzere yurt dışında vefat ettiler. Mediha Sultan'ın torunu Fethi Sami Baltalimanlı ile yapılan röportajın bir kısmında Baltalimanı Sahilsarayı hakkında düşünceleri yer almaktadır. Fethi Sami Baltalimanlı;

" Hanedan'ın hakları vardı Kuzey Iraktaki petrolde. Biz zannettik ki oradan para alabileceğiz, alamadık. Vermedi İngilizler hepsini yuttu. Musul Petrolü Osmanoğulları'nındı. Sultan Hamid parasını vermiş almış. Türk hükümeti tutmadı Osmanoğulları'nı, tutsaydı bütün o petrolleri alıyorduk, çükü parasını vermiş almış Sultan Hamid. Türk hükümeti, bu kadar para Osmanoğulları'nın eline geçerse bunlar tekrar geri gelir diye destek olmadı. O yüzden vermediler. Sarayı da vermediler bize. Baltalimanı'nı. Baltalimanı Sarayı bizimdi. Çocukluğum orada geçti, orada büyüdüm. Şimdi Baltalimanı Hastanesi. Benimdir orası. Bana iade etmeleri lazım. Şimdi Hastane yapmışlar, iki tane Hasta oturuyor içinde. Gittim dolaştım baktım. Benim odamda iki tane hasta oturuyor. Koskoca hastane bomboş, kimse yok. Ben gidip evimde Baltalimanı'nda oturabilmeliyim...." ifadesiyle Baltalimanı Sahil sarayını kendilerine verilmediği için duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir.[300]

Mediha Sultan ve eşi Damat Ferid'in bu hazin sonu Baltalimanı Sarayı'nın "Uğursuz Saray" olarak anılmasına yol açmıştı. Şöyle ki; Mediha Sultan'dan önce Sultan Abdülmecid'in kızlarından Fatma Sultan Baltalimanı Saray'ında ikamet etmekteydi. Reşit Paşazade Ali Galip Paşa ile tezviç olunarak Baltalimanı'nda inşa kılınan yalıda ikamet ettikleri sırada bir gece Galip Paşa, kethüdası ve uşağıyla birlikte Sarıyer'den kayıkla dönerken kaza eseri denize düşerek boğulmuş, na'şı bir hafta sonra balıkçılar tarafından bulunmuştu. Fatma Sultan bu olaydan dört ay sonra kurenadan Nuri Bey ile tezvic olunarak yine Baltalimanı Saray'ında ikamet ettiler. Mabeyn Müşirliğine kadar yükselen Nuri Paşa, Sultan Abdülaziz vakasından dolayı Taif'e sürülmüştü. Sefalet ve mihnet içerisinde burada vefat etmişti. Tüm bu olayların ardından Damat Ferid ve Mediha Sultan'ın da Baltaliman'ında ikametlerinin ardından yurttan ayrılmaları ve bir daha dönememeleri üzerine Baltalimanı Sarayı uğursuz saray olarak hafızalarda yer etmiştir. İbnül Emin Bey bu duruma " Meskenin Kabahati Nedir?

[299] Kerime Şenyücel, *Hanedan'ın Sürgün Öyküsü, Başucumda Bir Avuç Vatan Toprağı*, İstanbul, 2009, s,197.
[300] Kerime Şenyücel, *a.g.e,* s. 218-219, Fethi Sami Baltalimanlı ile bu röportaj 2006 senesinde yapıldığında kendisi 97 yaşındaydı. Bu röportajdan bir sene sonra geçirdiği ani bir kalp krizinin ardından yaşama veda etmiştir.

sakinin mukadderatı ne ise zamanı gelince zuhûr etmek tabiîdir" diyerek her yerinde bir yorum yapmıştır.[301]

3. ERENKÖYÜ KÖŞKÜ VE EDHEM PAŞA YALISI

Mediha Sultan'ın Tarlabaşı ve Baltalimanı saraylarının dışında Erenköyü'nde bir köşkü ve hakkında kısıtlı bilgimiz olan Edhem Paşa Yalısı vardır. Edhem Paşa yalısının Kuruçeşme'de bulunduğuna dair bilgimiz vardır.[302] Edhem Paşa Yalısı hanımsultanlara tahsis edilmek üzere 19 Ağustos 1895 (27 Safer 1313) senesinde hazine-i hassaya geçmiştir.[303] Bu tarihten iki ay sonra 6 Ekim 1895 (16 Rebiyülahir 1313) senesinde Edhem Paşa zevcesi tarafından Şerif Paşa'nın eşine satılmıştır. [304] Mediha Sultan'a ihsan buyurulması da yine 1896 senesinde gerçekleştirilmiş olmalıdır. Çünkü elimizde 7 Mayıs 1896 (24 Zilkade 1313) tarihli belgede *"Kuruçeşme'de kâin olup devletlü atûfetlü Mediha Sultan hazretlerine ihsân buyurulmuş olan Edhem Paşa Yalısının tamirat-ı lâzımesinin iki bin lira sarfıyla icrası kabil olacağı anlaşılmış.."i*fadesinden yalının Mediha Sultan'a verildiğini ve tamirat masrafının iki bin lira tutacağı anlaşılmaktadır.[305] Tamir masrafları on iki bin lira tutan Edhem Paşa yalısının mefruşatı hakkında elimizde herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Ancak bu miktarın hazine-i hassadan Mediha Sultan'a verildiği ve tamiratın gerçekleştirildiği kesindir.[306] Mediha Sultan'ın bu konağı kışlık konağı yazın kalmak için mi yoksa kışın kalmak için mi kullandığı konuşunda kesin bilgi olmamakla birlikte, şehrin Anadolu yakasında bulunan emlakından, Aralık ayında Kuruçeşme'deki konağına geçtiğine dair jurnalden Edhem Paşa yalısını kışın kullandığı kanısına varabiliriz.[307]

Mediha Sultan'a ihsân edilen bu sahilhane hangi tarihler aralığında Sultan'ın himayesinde kaldığını bilemiyoruz. Ancak bu yalı Mediha Sultan'dan sonra, hazine-i celileye intikal etmiş, 1910 (1328) senesinde Şehzade Selahaddin Efendi'nin kız kardeşi Seniha Sultan'a verilmiştir.[308]

Mediha Sultan'ın üç tanesi İstanbul'un Avrupa yakasında olan emlakından başka Anadolu yakasında da emlakı mevcut idi. Belgelerden anladığımıza göre Sahrayıcedid Mahallesinde, Bostancı caddesinde bulunan köşkünün ve bağlarının zaman zaman

[301] İnal, *a.g.e,* s. 2087-2088.
[302] BOA.Y.PRK.ML. 15/80.
[303] BOA.BEO.670/50235.
[304] BOA.BEO.674/50530 ; BOA.BEO. 678/50821.
[305] BOA.Y.PRK.ML. 15/80 ; BOA.Y.PRK.ML. 27/80.
[306] BOA.İ.ML. 11/ 1313 Z. 14.
[307] BOA.Y.PRK.ZB.14/64.
[308] BOA.BEO.3761/ 282042 ; BOA. BEO. 3788/284032.

Sultan'ı sıkıntıya soktuğunu görüyoruz. Sultan'ın Erenköy'ünde mukim köşküne ve bağlarına ilk olarak vergi istenmesi sonucu çıkan sorunlar, 1910 (1328) senesinde Mediha Sultan'ın köşkü fuzuli olarak kullanmakta olmasından dolayı açılan dava[309] ve bu süreçte köşküne yapılan saldırılar Sultan'ı oldukça yormuştur.[310]

Daha evvel Sultan Abdülmecid'in baş kadınefendisi Servetseza Kadın'ın ikametlerine tahsis edilmiş olan köşk, Baş Kadın'ın 1878 (1295) tarihinde vefatiyle Mediha Sultan'a ihsan buyurulmuştu. Sultan'a verilen bu mülk ilk haliyle kırk dört dönüm üç evlik bağ ve vişnelik mevcud idi. Mediha Sultan bu araziyi aldıktan sonra bir adet köşk ve ahır inşa ettirmişti. Sultan'ın inşa ettirdiği bu köşk Mediha Sultan Köşkü olarak anılmaya başlamıştır.[311] Sultan'ın kendi zevkine göre inşa ettirdiği bu köşkünde yaz aylarında ikamet ettiğini söyleyebiliriz.[312] Mediha Sultan'ın bu emlakından elde ettiği mahsulünden 1310/1893 senesine gelindiğinde, öşür olarak alınması gereken dört bin kuruş dört sene boyunca birikince, dönemin Sahrayıcedid mahallesi öşür mültezimi Selim Efendi tarafından beyan edilmiş ancak, "selatin-i izâm hazeratı uhdelerinde bulunan emlaktan vergi alınmaması" kararı üzerine bu tarihte Sultan'dan para alınamamıştır.[313] Bunun ardından ileriki yıllarda, Sahrayıcedid'te bulunan bu emlakı Sultan için problem olmaya devam etmişti. Başta da belirttiğimiz üzere, Mediha Sultan'a verilmeden önce, Sultan Abdülmecid'in kadınlarından olan Servetseza Kadın'a ait olan bu araziye 1909 (1327) senesinde ortak olmaya çalışanlar çıkmıştı. Servetseza Kadın'ın yakınları olan Fatma Feride ve Ayşe Sıdıka hanımlar ilk olarak Hazine-i Hassa'ya başvurarak Servetseza Kadın Efendi'nin terekesindeki alacaklarının hesaplanmasını istemişlerdi. Bunun üzerine Hazine-i Hassa'da yapılan incelemeye göre merhum Şevketseza Kadın'ın 122.857 kuruş toplam borcu bulunduğu bu borcunun Servetseza Kadın'ın mallarının bir kısmının satılarak karşılandığı, Erenköyü'ndeki köşklerinin Mediha Sultan'a Kabataş'taki konaklarına ait mefruşatlarının da Naile Sultan'ın çeyizine verildiği anlaşılmıştır. Ancak tereke defterine kaydedilen eşyaların merhume Servetseza Kadın'ın borçlarının kapatıldıktan sonra kaydedildiği bildirilmişti.[314] Mediha Sultan'a bu köşkün ne suretle verildiğini açıkça ortaya konulmasının ardından, Feride ve Ayşe Sıdıka kadınlar davalarından vazgeçmemişler

[309] BOA. MB. 885/123.
[310] BOA. MB.880/45.
[311] BOA. DUİT. 5/124.
[312] BOA. Y.PRK.ZB.14/64.
[313] Bu tarihte Sahrayıcedid mahallesinde Mediha Sultan'ın köşkünün yanı sıra Cemile Sultan'ın da köşkü ve bağları bulunmaktaydı. İki Sultan'ın bağlarından, 1303 senesinden 1308 yılları arasında, mahsulatından toplamda dokuz yüz bin sekiz yüz doksan sekiz kuruş alınması gerektiği hesaplanmıştı.(BOA.ŞD. 365/63; BOA.MV. 74/55.
[314] BOA. Y.MTV. 313/95; BOA.Y.MTV. 313/142.

ve Beyoğlu İkinci Hukuk Mahkemesine başvurarak; Baltalimanı'ndaki sarayında bulunan Mediha Sultan'ın sekiz seneden beri Bostancı caddesinde Sahrayıcedid'te kâin köşklerini fuzuli olarak işgal ettiğini ve kendilerine ait olan bu köşkün taraflarına teslim edilmesini ve Mediha Sultan'ın sekiz senedir oturduğu bu köşkün kirasının belirlenerek, Sultan'dan sekiz senelik kira bedelini istediklerini bildirmişlerdi.[315] Bu başvuru üzerine Sultan'a mahkemeden kâğıt gönderilmiş, Sultan bunun üzerine eline kalemi kâğıdı alarak Padişahtan yardım istemişti;

"Hakpâ-yı şahaneye arz edilmek üzere Rus Şinasi Kalfaya

Erenköyü'nde bir zaman kalmak üzere gelmiş idim. Bu defa gazeteler şâyiâtı değil mahkemeden kâğıt geldi. Köşkten derhal çıkmağı ve sekiz senelik icâre vermeyi söyleyorlar. Hayret içinde kaldım. Pazartesi Boğaziçi'ne avdet ediyorum. Bu iş hazine-i hassa memurlarına taraf-ı ali-i hazret-i padişâhîde emr buyurulmuşdu. Onlar irade-i seniyyeyi îfâ etmediler işi bu güne kadar uzattılar onun için böyle şâyan-ı esef bir neticeye varıldı, hazinedar kalfa efendiye de Allah Rızası için pek müteessif olduğum şu halden halâs buyurmalarını tekrar hâk pâ yı şâhâneden ricâ ederim.

Fi 12 Teşrin-i Sani sene 1326/25 Kasım 1910

Mediha Sultan" [316]

Mektuptan anladığımıza göre Servetseza Kadının yakınları olduğunu iddia eden müddeiler, mahkemeye başvurmadan önce Mediha Sultan ile iletişime geçmiş Sultan bunun üzerine gereken yerlere başvurmuş ancak sorunun çözümü için çıkarılan irade-i seniyyedeki emri yerine getirmeyip işi uzatmışlardır. 1908 (1324) senesinde mahkemeye intikal eden Sahrayıcedid'teki köşk meselesi uzun yıllar devam etmişti. Merhum Servetseza Kadınefendinin yakınları olan Fatma Feride ve Ayşe Sıdıka hanımlar Enderun-i humayun kassamlığından, köşkün esasen emlak-ı kadime-i hakanî'den olmayıp defterhane-i hakanî'de merhum Şevketseza Kadın Efendi adına kayıtlı olduğuna dair ilamın çıkmasıyla köşkün kendilerine verilmesini istemişlerdi[317]. Ancak bu ilamın sadrazam tarafından da onaylanması gerekmekteydi. [318] Mahkeme devam ederken karşı tarafın, Mediha Sultan'ın köşküne zaman zaman tecavüzde bulunduğu zamanlar olmuştu. 1914 (1330) senesinde vuku bulan tecavüzden sonra Mediha Sultan'ın kethüdası ve dava vekili, dava devam ederken köşkün zabıta memurlarınca korunması istemişlerdir. [319] Bu kararın alınmasına rağmen müddeiler

[315] BOA. MB. 885/21, 19 Teşrin i evvel 1326/1 Kasım 1910; BOA. MB. 892/21.
[316] BOA. MB. 480/45.
[317] BOA. MB.886/74, 886/79.
[318] BOA. MB.886/150.
[319] BOA. İ.TAL. 182 ; BOA. MB. 906/113; BOA. A.} DVN.SHND.d, nr.2, s.8.

tarafından köşke tecavüz devam etmiş hatta köşkteki eşyalar zorla çıkarılmıştır.[320] Mediha Sultan'ın şikâyeti üzerine müddeiler dava sonuçlanana kadar köşke herhangi bir müdahale yapmamaları konusunda uyarılmışlardır.[321] Köşke yapılan bu saldırıların sebebi Sultan'ın köşkünün bulunduğu arsa üzerine kendisinin inşa ettirdiği köşkü ve ahırların dava sürecince müddeilere engel teşkil etmesiydi.[322]

Uzun süre devam eden dava sürecinin nihai sonucuna ne yazık ki ulaşamadık. Daha sonra ayrıntılı olarak belirteceğimiz üzere, İstanbul'un işgali bitiminden bir kaç gün önce yurtdışına çıkan Damat Ferid Paşa'dan bir kaç gün sonra yurttan çıkan Mediha Sultan'ın tereke defterine ulaşmamız mümkün olmadığı için, Sahrayıcedid'teki bu emlakının ve mefruşatının kendi himayesinde olup olmadığı konusunda kesin yargıya varamıyoruz.

[320] BOA. DUİT. 5/125.
[321] BOA.DH.H. 71/18 ; BOA. A}.DVN.SHND.d, nr.2 s,12.
[322] BOA. DUİT.5/124.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MEDİHA SULTAN'IN YURTTAN AYRILIŞI VE YURTDIŞINDAKİ YAŞAMI

1.1.Milli Mücadele'nin Başarıya Ulaşması ve Damat Ferid Paşa ve Mediha Sultan'ın Ülkeyi Terk Etmeleri

I.Dünya Savaşı Osmanlı İmparatorluğu'na acı ve yenilgi getirmişti. V. Mehmet Reşad, Temmuz 1918'in başında "nihai zafer ve şerefli sulha" erişileceğinin hala umulduğu bir anda vefat etti. I. Dünya Savaşının yenilgisi ve V. Mehmet Reşad'ın vefatı, İttihat ve Terakki Fırkasının da kaderini etkilemişti. Taht'a, Mediha Sultan'ın anne baba bir kardeşi VI. Mehmed Vahdeddin çıktı. Mücadeleci bir yapısı olmayan Padişah Vahdeddin Sultan Mehmed Reşad padişah olduğu zaman, Sultan Abdülaziz'in oğlu Yusuf İzzeddin Efendi veliaht makamında bulunmaktaydı. Ancak Yusuf İzzeddin Efendi'nin vefat etmesi Vahdeddin Efendi'yi veliaht konumuna getirmişti. Vahdeddin Efendi'nin kısa süren bu veliahtlığı, I. Dünya Savaşının son yılı olan 1918'e kadar devam etmişti.[323] Sultan Vahdeddin, şehzadelik ve kısa veliahtlık döneminde daima arka planda kalmış, devlet yönetiminde deneyim kazanmasına yarayacak imkân kendisine tanınmamıştı.

Veliaht Vahdeddin Efendi'nin Sultan Reşad'ın ölümü üzerine tahta çıkmasının üzerinden daha dört ay bile geçmeden 30 Ekim 1918 de Mondros Mütarekesi imzalanmış, Osmanlı İmparatorluğu, yenilgiyi kabul etmişti. Paris Barış Konferansı, I. Dünya Savaşı'nın yol açmış olduğu yıkıntılar üstünde, 18 Ocak 1919 da resmen açıldığında, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması çoktan belirlenmiş bir sonuçtu. İngiliz ve Osmanlı hükümetleri arasında 30 Ekim 1918 de Mondros Mütarekesi imzalanırken, İngiltere adına imzayı atan Amiral Calthorpe, karşı tarafın temsilcisi Rauf Bey'e, Müttefiklerin İstanbul'da askeri varlıkları olmayacağına dair sözlü garanti vermişti. Buna rağmen, 13 Kasım 1918'de İstanbul'da Müttefik işgali başladı.[324] Bu dönemin diğer bir gelişmesi ise, mütarekeden hemen sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşa girmesinde etkin rol oynayan Talat, Enver ve Cemal Paşaların 1 Kasım 1918'de ülkeyi terk etmeleri olmuştu. Sultan Vahdeddin, Daily Mail gazetesi muhabirine verdiği beyanatta Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'na girmesinin sorumluluğunu İttihat ve Terakki Fırkasına yüklemiş, meydana gelen tüm felaketin onlara ait olduğunu

[323] Metin Hülagü, *a.g.e,* s.26.
[324] Bilge Criss, *İşgal Altında İstanbul 1918-1923*, İstanbul 2000, s. 13.

ifade etmişti.[325] İttihatçı liderlerin ülkeden ayrılması ve maruz kalınan mağlubiyet neticesinde Sultan Vahdeddin'in elinde sadece İtilaf devletleri tarafından işgal edilmiş ve parçalanmış bir ülke ve perişan olmuş bir millet kalmıştı.

Ülkedeki bu kaos ortamı devam ederken tahta yeni çıkan Vahdeddin, kız kardeşi Mediha Sultan'ın makam sahibi olma peşinde olan eşi Damat Ferid Paşa'ya ülkenin geleceği açısından mühim vazifeler vermişti. Devlet işlerinde tecrübe sahibi olmayan Damat Ferid'in bu tecrübesizliği, Sultan Vahdeddin tarafından da farkedilmişti. Sultan Vahdeddin yakın çevresi ile olan görüşmelerinde Damat Ferid hakkında olumsuz düşüncelerini sürekli dile getirmiştir.[326] Ancak devletin içinde bulunduğu bu karışık ortamda Ferid Paşa'dan başka kimse Sadrazam olmayı kabul etmemişti.[327]

Ferid Paşa tam beş kez sadaret makamına gelmiş ve Osmanlı Devletinin geleceği hakkında vahim sonuçlara neden olacak kararlar almıştı. 16 Mart 1920'de İstanbul, İngiliz ve Fransız orduları tarafından işgal edilmiş ve bu 10 Ağustos 1920 de Sevr Anlaşması'nın imzalanması ve Anadolu'daki milliyetçi hareket aleyhtarı bir hükümetin işbaşına gelmesiyle sonuçlanmıştı. Mondros Mütarekesi'ne dayanarak Yunanlılar İzmir'i, İtalyanlar güneybatı Anadolu'yu, Fransızlar da Anadolu'nun güneyini işgal etmişlerdi. Bu gelişmeler üzerine Türk milleti, bütün imkânlarını seferber ederek bölgesel olarak işgalcilere karşı çeşitli cemiyetler ve kuvvetler oluşturmuş ve Türk İstiklal Harbini başlatmıştı.[328] Mustafa Kemal'in eylemleri başkaları tarafından anlatılmıştır.[329] Osmanlı Hükümeti Mustafa Kemal'i Dokuzuncu Ordu Komutanlığı Başmüfettişliği'ne atayarak, Karadeniz'in kıyı şehrindeki Rum nüfusa yönelik eşkıya hareketlerini bastırmak göreviyle görevlendirmişti. Sadrazam Ferid Paşa ve Padişah Vahdeddin Mustafa Kemal'e bu görevi verirken kendileri için bir sonu başlatmışlardı.[330] Kuva-i Milliye birlikleri birleşerek müttefiklere karşı çeşitti başarılar elde etmişti. 1921 ve 1922 de Türkler'in Yunanlılara karşı askeri zaferi ve Milliyetçi Hükümet'in Ruslar (16 Mart 1921) ve Fransızlar (20 Ekim 1921) tarafından siyasi olarak tanınmasının ardından İngilizler de Türk direnişi karşısında yumuşamaya başlamıştı. Müttefikler, Türk- Yunan Savaşında tarafsızlıklarını ilan ettiler ve arkasından arabuluculuk yapmayı

---

[325] Hülagü, *a.g.e*. s. 27.
[326] Sultan Vahdeddin'in kızı Sabiha Sultan'ın anlattıklarına göre, Ferid Paşa'yı Sultan Vahdeddin de sevmemektedir. Ferit Paşa'nın Sadarete getirildiğini duyduğu ilk anda Sabiha Sultan babasına bunun sebebini sormuş, Vahdeddin; "*Oldu, Mecbur oldum bir gün bunları sana anlatırım*" ifadelerini kullanmıştır.(Bardakçı, *Şah Baba*, s.110).
[327] Bardakçı, *a.g.e*, s. 109.
[328] Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, Türkiye İş Bankası Yayınları,İstanbul 1976, s. 70-77.
[329] Aydemir, *Tek Adam*, s. 335- 414
[330] Criss, *a.g.e*, s.16.

önerdiler. Ateşkes 11 Ekim 1922'de Mudanya'da imzalandı. Ancak yabancı işgali 24 Temmuz 1923'de Lozan Barış Anlaşması imzalanıncaya değin sona ermedi. İstanbul müttefikler tarafından 2 Ekim 1923'de resmen boşaltılmaya başlandı. 6 Ekim'de Türk birlikleri şehre girdi ve İstanbul tekrar Türklerin oldu.[331] 29 Ekim 1923 de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Cumhuriyet'i ilan etmesi ile Osmanlı İmparatorluğu 620 yıllık şerefli bir yaşamdan sonra tarihe gömülmüştür.

Osmanlı İmparatorluğu'nun bu en kritik devrinde beş kez Sadaret makamına getirilen Damat Ferid Paşa, siyasi anlamda tecrübesizliği buna bağlı olarak almış olduğu yanlış kararlar neticesinde çeşitli eleştirilere maruz kalmıştı.[332] 27 Nisan 1921 tarihinde Lord Curzon'a gönderilen Türkiye hakkındaki yıllık raporda, Damat Ferit Paşa için; "vatandaşları arasında en çok nefret edilen kişi. Kusurlarına rağmen cesaretini kanıtladı" yorumu yapılmıştı.[333] İngiliz Yüksek Komseri Rambold'un 6 Aralık 1921'de Curzon'a yazdığı gizli mektupta da, Damat Ferid'in namuslu ve birinci sınıf tek adam olmakla birlikte yararlı olamayacak kadar gözden düştüğünü vurgulanmıştı.[334]

Damat Ferid Paşa'nın siyasi başarısızlığının faturası Türkiye'yi terk etmek olmuştu. Ferid Paşa'ya duyulan öfke, milli galeyanın son raddeye ulaştığı günlerde açıkça kendisini göstermişti. Mediha Sultan ve Ferid Paşa'nın birlikte yaşadığı Baltalimanı yalısının önünden adeta sürünerek geçen Şirket-i Hayriye vapurlarından sürekli, "Kahrolsun Damat Ferid" naraları duyuluyordu. Bu sıralarda beşinci sadaretinde bulunan Ferid Paşa 17 Ekim 1920'de istifasını verdi. Ferid Paşa bir süre İstanbul'da kaldıktan sonra Mediha Sultan'ın rahatsızlığını bahane ederek, Avrupa'ya gitti. 21 Temmuz 1922 de Karlsbarg'a giden Damat Ferid Paşa 10 Eylül 1922 de İstanbul'a döndü. Kendisini karşılamak üzere Mustafa Sabri, Rıza Tevfik ve Sadık beylerden başka birçok milliyetperver genç de Sirkeci garında toplanmıştı. Ancak Damat Ferid Paşa, Sirkeci istasyonundan gelmeyerek Çekmece'de trenden inerek bir İngiliz istimbotuyla Baltalimanı'ndaki yalısına gitmişti. Bu süreçte Damat Ferid Paşa ve eşi Mediha Sultan evine kapanmışlardı. Evlerini en yakın dostlarına dahi açmamışlardı. Damat Ferid Paşa ülkeyi terk etme hususunda en aceleci davranan kişi olmuştu. Hatta Baltalimanı yalısına gelip kendisini görmek isteyen yaverlerini, yalının daire müdürü Şerif Bey'in " Paşa Efendimiz Saray-ı Hümayuna gittiler eğer yaver beyler gelirlerse

[331] Criss, *a.g.e,* s.38.
[332] İnal, *a.g.e.* s. 2037.
[333] Erdem, *a.g.t,* s. 6.
[334] Bilal N. Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C.IV. Ankara 1984, s. 117.

yarın sabaha teşrif etmelerini rica edersiniz" ifadeleriyle gelenleri geri çevirdiğini anlatır. Yine Şerif Paşa'nın yaverlere anlattığına göre, Ferid Paşa, sabah saat dokuzda kıymetli evrak ve eşyasını koyduğu çantasını alarak yanında İstanbul'daki Müttefik Zabıta Reisi Maxvel olduğu halde yine bir İngiliz istimbotuyla tenha istasyonlardan birisine çıkarılmış ve orada Avrupa trenine bindirilmişti. Yanında Mediha Sultan'ın Necib Paşa'dan olan oğlu Prens Sami Bey ve Sami Bey'in oğlu Bahaddin bulunuyordu. Ferit Paşa, karısı Mediha Sultan'ı Kuvâ-yi İnzibatiye'nin erkân-ı harbiye reisliğinde bulunan Miralay Yanyalı Tahir Bey'e emanet etmişti. Mediha Sultan da daha sonra yine bir İngiliz vapuruyla Marsilya'ya gitmişti. [335] Ancak Mediha Sultan'ın torunu Fethi Sami Baltalimanlı ise Damat Ferid Paşa ve Mediha Sultan'ın birlikte yurttan ayrıldığını bildirmiştir. Fethi Sami Bey;

" Biz Sultan Vahdeddin'den evvel çıktık. Çünkü Ferit Paşa kaçtı İstanbul'dan. Mediha Sultanla beraber çıktılar. Ferit Paşa çıktığında Mediha Sultan "kocamı bırakmam ben de çıkacağım" dedi. Babam zaten Ferit Paşayla geçinemezdi. Hiç geçinemezdi, hiç. " ben de bırakmam annemi bu adamın elinde" diyerek beraber çıktık. Bizde arkasından devam ettik. Bütün aile Güney Fransa'da Menton'a yerleştik." İfadeleriyle yurt dışına nasıl çıktıkları hususunu aydınlatmıştır. [336] Bunun yanısıra dönemin gazetelerinde de Ferid Paşa ve Mediha Sultan'ın ailesi ile birlikte yurdu terkettikleri yazmaktadır.[337]

1.2.Mediha Sultan ve Ailesinin Yurt Dışındaki Yılları

Yurttan ayrılışlarının ardından, ilk olarak güney Fransa'nın Kaptay kasabasına yerleşen Mediha Sultan ve ailesi daha sonra Manton şehrine yerleşmişlerdir.[338] Milli Mücadele'nin başarıya ulaşmasıyla birlikte yurdu terk eden sadece Damat Ferid ve ailesi olmamıştı. TBMM.'nin 1 Kasım 1922'de aldığı kararla Saltanat lağv edilmişti. Bu karardan sonra Sultan Vahdeddin " Müslümanların Halifesi" imzasıyla İstanbul'daki işgal orduları başkomutanına gönderdiği mektupla İngiltere'nin koruması altına girmek isteğini bildirdi. [339] Daha sonra Malaya savaş gemisiyle yurdu terk etti. Sultan

[335] Tarık Mümtaz Göztepe, *Vahdeddin Mütareke Gayyasında*, Sebil Yayınları, İstanbul 1994, s. 434-437.
[336] Şenyücel, *a.g.e*, s. 203, bunun yanı sıra, İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi,* C.IV, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1972, s. 467'de Damat Ferid Karısı Mediha Sultan'la beraber 22 Eylül 1922/1341 günü Fransa'nın Nice Şehrine gittiğini yazmaktadır
[337] *Tercüman-ı Hakikat,* nr. nr.3491-463 (22 Eylül 1922).
[338] Şenyücel, *a.g.e*. s. 203
[339] Bahsi geçen iltica mektubunun metni şöyledir: *" Mâbeyn-i Hümayun-i Mülûkâne Serkurenâlık Dairesi Dersaadet İşgal Orduları Başkumandanı General Harington Cenablarına, İstanbul'da hayatımı tehlikede gördüğümden İngiltere devlet-i fehîmanesine iltica ve bir an evvel İstanbul'dan mahall-i ahara naklimi talep ederim efendim*. " (Hülagü, *a.g.e*, s. 106)

Vahdeddin ilk olarak Malta adasına götürülmüş, ardından Fransa'nın San Remo şehrine yerleştirilmişti.[340] Mediha Sultan kardeşi Sultan Vahdeddin'in San Remo'ya yerleştiğini duyunca ailesiyle birlikte kardeşinin yanına taşınmak istemişti. Mediha Sultan'ın bu isteği üzerine bütün aile Menton'dan, Sultan Vahdeddin'in yaşamaya başladığı San Remo'da Nobel villasının yanında bir villada yaşamaya başladılar.[341] San Remo'ya yerleştikten sonra ailesi ve kendisi için yeni bir düzen kurmaya çalışan Mediha Sultan, oğlunun eğitimine gösterdiği titizliği torunlarının eğitiminde de göstermişti. Sultan'ın torunlarının Galatasaray'da başlayan eğitimleri San Remo'da özel hocalarla devam etmişti.[342]

Mediha Sultan ve ailesi yurt dışına çıktıkları ilk yıllarda, İstanbul'daki kadar iyi olmasa da Fransada da rahat bir hayat sürmüşlerdi.[343] Ancak Mediha Sultan ve ailesinin bu refah içerisindeki zamanları çok uzun sürmemişti. Menton'a yerleştikten bir sene kadar sonra Damat Ferid Paşa 6 Ekim 1923 tarihinde[344] vefat etmiştir.[345] Damat Ferid Paşa'nın vefatının ardından Mediha Sultan ve ailesi için sıkıntılı yıllar başlamıştır. Sürgündeki yaşamlarının ilk zamanlarında diğer Hanedan üyelerine nispetle daha iyi durumda iken, ülkeden ayrılmalarından kısa bir süre sonra maddi ve mali bakımdan vahim bir duruma düşmüşlerdi.

Mediha Sultan ve ailesinin yurt dışına çıkışlarının akabinde, İstiklal Harbi ve Cumhuriyet'in ilanından sonra 1923 senesinin son haftalarında Türkiye Cumhuriyetinde, hilafetin akıbeti tartışmaları başladı. Dönemin basınında Ağa han ile Emir Ali'nin başvekil İsmet Paşa'ya gönderdikleri mektup yayınlanmıştı. Mektubun içeriğinde "Hilafet makamının bütün Müslümanlara itimat ve hürmet telkin edecek dinî ve ictimaî yüksek bir müessese vasfını tekrar kazanabilmesi için gereken salahiyet ve müzaheretlerle teçhizi tasfiye edilmiş, İslamiyet'in insanlığın hayrına yarayan manevi kudret ve tesirini hissettirebilmesi için Hilâfet makam ve şerefinin Papalık makam ve şerefinden asla geri bırakılmamasına lüzum gösterilmiş, bunu başarmasıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin şeref ve itibarının artacağı" belirtilmişti.[346] Söz konusu bu mektup

[340] Hülagü, *a.g.e*, s.111
[341] Şenyücel, *a.g.e*. s. 203; Aredba, *a.g.e*, s.23.
[342] Şenyücel, *a.g.e*, s. 206, Mediha Sultan'ın torunu, Fethi Sami Baltalimanlı babası gibi İngilizce, Fransızca ve İtalyanca dillerine hakimdiler..
[343] Tarık Mümtaz Göztepe, *Vahideddin Gurbet Cehenneminde*, Sebil Yayınları, İstanbul 1991, s.127. Ş.Can Erdem, *a.g.t*, s.7.
[344] *Tanin*, nr.2144, s.4, 10 Kanun-i evvel 1914 ; Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, C.II, Ankara 1989, s.42.
[345] Erdem, *a.g.t*, s.7.
[346] Murat Bardakçı, *Son Osmanlılar, Osmanlı Hanedanı'nın Sürgün ve Miras Öyküsü*, s.12.

yetkili makamlarca iç işlerine müdahale ve toplumu tahrik hamlesi şeklinde algılandı. Bu sebeple İstiklal Mahkemeleri kurulup mektubu yayınlayan gazeteciler yargılanmaya başlandı[347]. Bu durum TBMM'de hararetli bir hilâfet tartışmasını başlattı.[348] Yapılan uzun tartışmalardan sonra TBMM 3 Mart 1924 günü 431 sayılı kanunla hilafeti lağvetti.[349]

Hilâfet'in İlgası ve Hanedan-ı Osmanî'nin Türkiye Cumhuriyeti Memâliki Haricine Çıkartılmasına dair Kanun maddeleri arasında, Türk vatandaşlığından çıkartılan hanedan üyelerinin Türkiye'de kalan emlâklarının akıbeti konusunda beşinci maddede "*Bundan böyle ikinci maddede mezkûr kimseler Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde emval-i gayrimenkule ye tasarruf edemezler. İlişkilerinin kat'i için bir sene müddetle bil vekâle mehakim-i devlete müracaat edebilirler. Bu müddetin mürurundan sonra hiç bir mahkemeye hakk-ı müracaatları yoktur"* ibaresi yer almaktaydı. Türkiye Cumhuriyetinde bu gelişmeler yaşanırken Mediha Sultan ve oğlu Sami Beyefendi, Damat Ferid Paşa vefat ettikten sonra, kendilerine bir vekil tayin edip mallarını geri almaya çalışmışlardı. Onların bu mücadelesi Türkiye Cumhuriyetine, Mediha Sultan ve Sami Bey hakkında bir ihbarnamenin gönderilmesi ile başlamıştı. San Remo'dan gönderilen ihbarname suretinde; "Damat Ferid Paşa'nın vefatıyla ailesinin cenazeyi defnetmek için İstanbul Adliyesi Mal Müdürlüğüne müracaatta bulunduğu ancak, Ferit Paşa'nın Livana bankasında otuz beş bin İngiliz lirası (Türk lirasıyla 250000 lira) bulunduğunun meydana çıktığı ve Ferit Paşa'nın vasiyetnamesinde bütün malının haremi Mediha Sultan'a ait olduğu bildirilmiştir. Mediha Sultan'ın oğlu bu parayı almak istediği, bu amaçla müteveffa Damat Ferid Paşa'nın güya kendi eliyle yazdığı dört beş satırlık vasiyetname suretini gösterip bu paranın Mediha Sultan'a ait olduğunu iddia ettiğinden bahseder. Onların bahsi geçen bankadan bu meblağı alabilmeleri için Türk kanunlarına tâbi olarak muamele edilebileceği bildirilmişti. Bu muameleye tabi tutulma sebebi ise, Ferid Paşa'nın vefat ederken Türk uyruğunda olduğu gerekçe

---

[347] Satan, *a.g.e*, s. 209-222.

[348] Ağa Han ile Emir Ali'nin bu mektubunun yayınlanmasının ardından dönemin basınında da tartışmalar başlamıştı. Bu tartışmaların detayları için bkz. *İkdam*, nr. 95804.

[349] Hilafetin ilgasının ardından 79 hanedan azası ve 76 hanedan mensubu olmak üzere toplam 155 kişi Türk vatandaşlığından çıkarılarak sınır dışı edilmesine karar verildi. Bunların 37'sini şehzade, 42sini ise Sultanlar teşkil etmekteydi. Kanun ilk olarak Halife Abdülmecid Efendi'ye bildirildi ve Abdülmecid Efendi Fransa'nın Nice semtine yerleşti. Bunun akabinde diğer hanedan aza ve mensuplarına da karar tebliğ edilmiş ve hepsi alelade hazırlıklara başlamıştı. Erkekler 24 saat içerisinde, kadınlar ise hususi durumlarını ayarlayabilmeleri için bir hafta içerisinde memleketi terk etmeleri gerekmekteydi. Kanunun tebliğinden itibaren hazırlıklarını tamamlayan hanedan azaları birkaç gün sonra memleketi terk etti. Hanedandan Budapeşte'ye, Bulgaristan'a İtalya'ya Tunus'a İsviçre'ye, Romanya'ya Rodos'a ve Romanya'ya gidenler oldu. Fakat büyük çoğunluk Fransa'yı tercih etmişti.(Hanedan'ın yurt dışına çıkarılırken yapılan hazırlıklar, kimlerin hangi yolla nereye gittikleri, ayrıntılı olarak dönemin gazetelerinde yer almıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. *İkdam*, nr.9673, 6 Mart 1924, s. 1-2, nr. 9674,s, 1-2, 7 Mart 1924, nr. 9675, 8 Mart 1924; *Vatan*, nr, 326, (6 Mart 1924) .

gösterilmişti. Türk kanunlarının böyle bir durumda vasiyetnamenin imal edilmesini talep ettiğini, şayet Sami Bey'in böyle bir senet istihsal edip bu paraları son ay zarfında kısmen veya tamamen aldıysa hem Mediha Sultan hem de Sami Bey'in haklarında dava açılıp sahtekârlık ve dolandırıcılık suçlarıyla yargılanıp, her nerede olurlar ise olsunlar dolandırıcılığın tabii cezası olan hapis cezasını çekecekleri belirtilmiştir. Bu ihbarname suretinde dikkati çeken diğer bir husus ise, Damat Ferid'in İstanbul'dan çıkarken çeşitli altın ve gümüş eşyaları sandıklarla tanıdığı birine bıraktığı, bu eşyaların korunmaya alınması gerektiği belirtilmiş, Mediha Sultan ve oğlunun bu eşyaları kaçırtmak için senyör Perelli'ye teklifte bulundukları, Balta Limanı'ndaki eşyaları için de San Remo'dan bir kadının gönderildiği bildirilmiştir[350]." Bu ihbarnamenin ardından hariciye dairesi ve Cenova Şehbenderliğine gönderilen tahriratlarla Türkiye ve San Remo'da bu konu hakkında araştırma başlatılması ve neticesinin bildirilmesi istenmişti.[351]

Bunun üzerine muhbir Neşed Bey ismindeki kişi hakkında San Remo'da yürütülen araştırma neticesinde, Neşet ismindeki bu kişinin San Remo'da oturmadığı, bu kişinin Nice şehrinde ikameti mümkün olduğu bildirilmesi üzerine adresinin araştırılması için Marsilya Baş Şehbenderliğine yazıldığı belirtilmişti[352]. Nice'de yapılan araştırma sonucunda bahsi geçen Neşet Bey'in burada bulunduğu kesinleşmişti. Neşet Bey, bu ihbarnamenin kendisi kaleme almadığı ancak Mısırda bulunan babası Seyid Molla Bey tarafından gönderilmesinin muhtemel olduğu belirtilmiş, kendisinin mesul olmayacağını mektupla bildirmişti.[353]

Mediha Sultan adına bildirilen ihbarname akabinde başlayan dava sürecinde, Mediha Sultan kanun gereği, İstanbul'daki eşyalarını alabilme hakkı için bir vekil tayin etmişti. Bu vekil Sultan'ın Baltalimanı'nda bulunan, İstanbul kassamlığınca temhire alınan kıymetli malları ve eşyalarının kendisine ait olduğunu ispat edip eşyaların, San Remo'ya nakledilebilmesi için dava sürecini takip etmekteydi[354]. Bu dava neticesinde Damat Ferid Paşa kütüphanesindeki kitaplar arasında işe yarayacak olan ilmi, hukuki ve siyasi kitapların bulunması sebebiyle bu kitapların tasniflerinin yapılıp fiyatlarının belirlenmesi kararlaştırılmıştı. Fiyatları belirlenen kitapların satışı müzayede ile gerçekleştirilmişti. Bu müzayede kamuoyuna gazeteler vasıtasıyla bildirilmiştir.[355]

[350] BOA. HR.İM. 117/16, 18 Kanun-i evvel 1340/ 18 Aralık 1924.
[351] BOA. HR.İM. 117/16, lef 2-3.
[352] BOA. HR.İM. 121/79, lef 2, 18 Ekim 1924.
[353] BOA. HR.İM. 121/79, lef 3, 18 Ekim 1924.
[354] BOA. HR.İM. 238/94, 5 Şubat 1924.
[355] BOA. HR.İM. 123/91, lef 1/2/3, 28 Eylül 1924.

Damat Ferid Paşa'nın Baltalimanı'ndaki kıymetli eşyaları İstanbul kassamlığınca verilen kararla Mediha Sultan'a verilmemiştir.[356]

Mediha Sultan ve ailesi, vatanlarındaki mallarına tekrardan kavuşabilme isteklerinin de kabul edilmemesi neticesinde, sürgün yıllarında hayatlarını devam ettirebilmek amacıyla geride hiçbir şey bırakmayacak şekilde bütün mallarını satmak zorunda kalmışlardı.[357] Sürgün yıllarında hanedan üyeleri Halife Abdülmecid Efendi ve Sultan Vahdeddin etrafında toplanmak üzere iki gruba bölünmüşlerdi. Mediha Sultan ve ailesi, Vahdeddin'in tarafında yer almışlardı. Şüphesizdir ki bunun sebepleri, Vahdeddin'in Mediha Sultan'ın öz kardeşi olması ve İngilizlerin yanında bulunmasıdır. Sürgün yıllarında ekonomik olarak sıkıntı yaşayan hanedan üyeleri kendilerine gerekli desteği sağlamak amacıyla İngiltere, Hindistan gibi ülkelerden yardım isteğinde bulunmuşlardır. Mediha Sultan'ın oğlu da zor duruma düştükleri anda İngiliz siyasetine yakın olmalarını da göz önünde bulundurarak İngiltere'den yardım isteğinde bulunmuştu.[358] Bunun üzerine hem ailesini hem de annesi Mediha Sultan'a bakmakla sorumlu olan Abdurrahman Sami Bey ve oğlu Bahaeddin Sami Bey İngiliz hükümeti ile siyasi şahsiyetlere ve makamlara müracaat etmişlerdir. Abdurrahman Sami Bey bu müracaatlarında gayet ısrarcı bir tavır sergilemişti. Onun bu ısrarcı tavırlarının sebebi, sürgünde bulunan diğer hanedan üyelerinin de İngiltere'den yardım istemesi ve onların İngiliz taraftarı olmamasına rağmen isteklerine cevap bulabilmeleri olabilir. Ancak İngiliz makamları, Abdurrahman Sami Bey'in yardım isteklerini bir bahane bularak geri çevirmişlerdi. Abdurrahman Sami Beyefendi ilk olarak 30 Aralık 1927 senesinde Sir Andrew'e bir mektup yazarak içerisinde bulunduğu durumu anlatıp, yardım dilemiştir. Sami Bey mektubunda;

"…. Öyle anlaşılmaktadır ki Hindistan racaları hanedan üyelerinden bir kısmına düzenli olarak aylık tahsisatlarda bulunmaktadırlar ve diğer üyelerden de aynı haklardan faydalanabilmesi için düzenlemeler yapmaktadır. Saygıdeğer annem, ailem ve benim maddi açıdan diğer hanedan üyelerinden daha iyi olduğumuzu biliyorsunuz. Dışişleri yahut aracılık işlerini üstlenmiş olan Sömürge İşler'inde bulunan bir arkadaşınıza yazacağınız bir tavsiye mektubu ile beni destekleme nezaketinde bulunursanız bu bizim için kıymet biçilmez bir hizmet olacaktır. Uzun yıllardır değerli bir arkadaşımsınız ve mevcut durumumuzun, her şeyimizi satmış, geride hiçbir şey bırakmamış olmamız ve sadece bir mucize eseri olarak hayatta kalmamız dolayısıyla, tahmin edemeyeceğiniz bir vahamet içerisinde bulunması nedeniyle sizden bizi diğer hanedan üyelerinden farklı olarak değerlendirip benim için özel bir tavsiyede bulunma iyiliğinde

[356] BOA. HR.İM. 238/123,13 Şubat 1924. Mediha Sultan'ın vekaletnamesinin kabul edilmediğinin bildirildiği bu belgede Operatör Cemil Paşanın eşinin vekaletnamesinin kabul edildiği bildirilmiştir.
[357] Göztepe, *a.g.e*, s.132.
[358] Hülagü, *a.g.e*, s. 338.

bulunmanızı isteme cüretinde bulunuyorum. Aramızda görüş ve düşünce ayrılığından dolayı saygıdeğer annem ve benim hanedanın diğer kolundan ne kadar uzak durduğumuzu, haberleşmeyi bile nadiren gerçekleştirdiğimiz biliyorsunuz. Bu durum sizin gayet iyi bildiğiniz bir şeydir. Yakın bir zamanda bana bu iyiliği yapmak için zaman ayırabilirseniz size ebediyen müteşekkir olurum...”[359]

ifadelerini kullanmıştı. Mektupta da gördüğümüz üzere Sami Bey, sürgündeki diğer hanedan mensuplarından maddi olarak daha iyi durumda olduklarını belirtmiş ancak bütün mallarını sattıklarından maddi olarak sıkıntıya düştüklerini bildirmiştir. Sami Bey bu mektubu yazdıktan bir gün sonra, 31 Aralık 1927 de İngiliz Dışişleri Bakanı Sir Austen Chamberlaina'a da yine durumunu bildiren bir mektup yollamıştır. Sami Bey'in İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Austen Chamberlain'a 31 Aralık 1927 de yazmış olduğu mektubunda;

"Ekselansları, huzurunuza iletmemi mazur görecek derecede konunun ehemmiyeti olduğunu ümid ederim. Hanedan üyelerinden muayyen kimselerin Sömürge İşleri vasıtasıyla kendilerine düzenli bir şekilde aylık ödendiğini, uygulamanın maddi açıdan hiç bir geliri bulunmayan diğer hanedan üyelerinin de aynı yöntemden faydalanmasını sağlamak amacıyla hâlihazırda önlemler alınmakta olduğuna dair bilgiler edindim. Hal böyle olunca Osmanlı Padişahı Sultan I. Abdülmecid'in kızı ve San Remo'da vefat eden son Sultan VI. Mehmed 'in kız kardeşi, kendi ailem ile birlikte, güvenliklerini majestelerinin nazik makamlarına borçlu olan saygıdeğer annem Mediha Sultan'ın durumunu yetkili makamlarda bulunan kimselerin dikkatine sunmak görevim olmuştur. Annem bütünüyle tek oğlu olan bana bağımlı durumdadır ve ben yedi kişilik ailemle olası maddi kaynaklarımın tamamen sonuna gelmiş bulunmaktayım. Siz majestelerinden bu dilekçemi, gereken takdiri görebilmesi için münasip makamlara yönlendirme teveccühünde bulunmaları müsaadesini bana tanımalarını isteyebilir miyim? Kıymetli zamanlarınızı izinsiz olarak aldığım için özrümü kabul ile saygılar sunarım."[360]

Sami Bey'in kaleme aldığı bu mektubunda diğer mektubundan farklı olarak, annesi Mediha Sultan'ın babası Sultan Abdülmecid ve Son Osmanlı Padişahı Vahdeddin ile olan kan bağlarını özellikle belirtmiş olması dikkate şayandır. Sami Bey ve ailesinin, sürgündeki diğer hanedan mensuplarından farklı olduğunu İngiliz dışişleri bakanına belirtmek istemiştir. Ancak Sami Bey'in bu özel durumunu bildirip yardım talebine olumlu bir cevap gelmemiştir. Bu mektuplaşmalar esnasında Mediha Sultan 7 Ocak 1928 günü vefat etmişti.[361] İngiltere dışişleri bakanı Sir Austen Chamberlain'in talimatı ve Lancelot Oliphant'ın imzası ile İngiliz hükümetinden gelen cevapta;

" Efendim, içeriğinden büyük bit teessüfle 7 Ocakta vefat ettiğini öğrendiğimiz anneniz Mediha Sultan'ın durumuna ilişkin 31 Aralık tarihli mektubunuzun İngiltere Dış İşleri Bakanı Sir Austen

[359] Hülagü, *a.g.e,* s.345.
[360] Hülagü, *a.g.e*. S.345-346.
[361] 3 Aralık 1928.

Chamberlain tarafından incelenmekte olduğunu onun talimatı üzerine size bildirmek isterim. Mektubunuzda dile getirmiş olduğunuz husus bu durumda daha faza mütalaaya ihtiyaç duymamaktadır. Mektuplarınızdaki muayyen hanedan üyelerinin Sömürge İşleri'nden aylık aldıkları şeklinde dile getirmiş olduğunuz ifadenizi bu bölümde yapılan müracaatlar neticesinde hanedan üyelerinden hiçbirine söylendiği şekilde herhangi bir tahsisat yapılmadığını ortaya koyduğu için yanlış anlamaya dayalı gözükmektedir."

sözleriyle Sami Bey'in yardım isteklerini kibarca geri çevrilmiştir. Ancak Sami Bey ve ailesi İngiliz siyasileri ve makamlarından yardım talep etmekten geri durmamış uzun yıllar, isteklerini sürdürmüşlerdir. Sami Bey'in büyük oğlu Bahaeddin Sami Efendi 1932 yılında kendisini ve ailesini çok iyi tanıyan İngiliz Baştercümanı Sir Andrew Ryan'ın desteğini sağlamakta başarılı olmuştur. Ancak bu destek maddî değil, Bahaeddin Sami Efendi'nin Hindistan'a gidebilmesine İngiliz makamlarının müsaade etmelerini sağlaması şeklinde olmuştur. Bahaeddin Sami Bey İngiliz hükümetinin muvafakatini alarak maddi destek bulabilmek ümidiyle Hindistan'a gitmiş, bazı Hintli prenslerin kendisine düzenli bir şekilde ödeme yapmaları vaadini elde etmiştir.[362] Hintli prensler Sami Bey ailesine belli bir süre muayyen miktarda para göndermişlerdir.[363] Hindistan'dan gelen maddi yardımlar yaklaşık olarak bir yıl sürmüş ve 1933 yılında yardımlar kesilmiştir. Bunun üzerine Bahaeddin Sami Bey tekrar İngiliz makamlarına müracaat etmiş ve Hindistan'a gidebilmesi için müsaade istemiştir.

Mediha Sultan'ın torunu Fethi Sami Beyefendi Mediha Sultan öldükten sonra Fransa'nın Menton şehrine yerleştiklerini ve burada çok sıkıntılı zamanlar geçirdiğini belirtmiştir. Fethi Sami Manton zamanlarını;

" Malesef çok paramız yoktu. Hele Menton'da aç kaldık. Çok sıkıntılı zamanlar geçirdik, oradaki bakkalların iyiliğine kaldık. Onlar yaşattı bizi iki sene, on para vermeden bize kredi açtılar. Menton'un kasabı, ekmekçisi, balıkçısı, bakkalı... iki sene para almadan beklediler. Onlar bizi yaşattı. Yoksa açlıktan ölmüştük. On paramız yoktu. Sonra Allah'a çok şükür, Müslüman mihraceler yardım ettiler. Borçlarımızı verdiler. Onların içinde de iyisi vardı, kötüsü vardı."[364]

ifadeleriyle ilerleyen zamanlarda Müslüman mihracelerden yardım gördüklerini belirtmiştir. Fethi Sami ve ailesinin sürgün yıllarında en dikkat çeken hususlarından bir tanesi, bu yokluk günlerinde dahi saray geleneklerini büyük bir titizlikle sürdürmüş olmalarıdır. Mediha Sultan'ın diğer torunu Mahmut Sami Beyefendi, yokluk günlerinde

[362] Hülagü, *a.g.e,* s. 352.
[363] Hülagü, a.g.e, s, 352, Metin Hülagü Bey'in, İngiliz Arşivlerine yaptığı çalışmalardan derlediği kitabında, Hintli Prensler'in Sami Bey ailesine yaptığı yardımın ne kadar olduğu sayısal değer olarak bildirilmemiştir.
[364] Şenyücel, *a.g.e,* s. 206-207.

dahi her akşam bütün ailenin temiz giyisileriyle masanın başında bir merasim tavrı içinde toplandığını, aileyle İstanbul'dan beri birlikte olan Alman hizmetkâr Sussanna'nın, çoğu kere sadece bir dilim ekmek ve kuyruk yağından ibaret olan yemeğin servisini saygılı bir törenle yaptığını anlatmıştır.[365]

Mediha Sultan'ın ve torunlarının sürgünde yaşadıkları dönemi tasvir etmelerine baktığımızda, aile mensuplarının hemen hemen hepsinin sürgün yıllarında yaşadıkları sıkıntılardan kısaca bahsettiklerini görüyoruz. Zaman ilerleyip Fransız topraklarına adapte olup kendilerine ayrı ayrı yeni hayatlar kurmuşlardır. Çoğu, Fransız toplumu tarafından tanınıp kabul görmüş kişiler olmuşlardır. Sultan'ın oğlu Abdurrahman Sami Bey ve çocukları, öğrenmiş oldukları dillerin yanı sıra Türkçe'yi de muhafaza edip kullanmayı başarmışlar ancak sonraki kuşak Türkçe öğrenmemişlerdir. Ancak hiçbirisi sahip oldukları Osmanlı kimliğini unutmuş değillerdir. Türkiye Cumhuriyet'inin almış olduğu sürgün kararı konusunda her hangi bir olumsuz yorumda bulunmamışlar ve tarihte yaşanmış olan bu sürecin yeni kurulan Türkiye Cumhuriyet'inin bu yolda hareket etme zorunluluğu için yaşandığını belirtmişlerdir. [366]

1.3. Mediha Sultan'ın Vefatı

Mediha Sultan, kocasıyla beraber çıktığı vatanına bir gün geri dönme ümidiyle yaşıyordu. Bu esnada ikinci eşi Damat Ferid Paşa'yı da kaybetmiş, hayatında yalnızca oğlu ve torunları kalmıştı. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi ülkeden çıkışlarının ilk yıllarında maddi olarak çok fazla sıkıntı çekmeyen Mediha Sultan ve bakmakla yükümlü olduğu ailesinin durumu kötüleşmişti. İstanbul'da kalan mallarını alabilmek ümidiyle giriştikleri hukuk davasından da sonuç çıkmamış, oğlu Sami Bey İngiliz makamlarından yardım istemişti. Bu esnada Mediha Sultan'ın yanında götürdüğü mücevherleri satarak hayatlarını sürdürmeye çalışmışlardı.[367]

1856 senesinde doğan Mediha Sultan'ın ilerleyen yaşının getirmiş olduğu sağlık problemleri baş göstermeye başlamıştı. Mediha Sultan'ın akli dengesi bozulmuş, şuuru gidip gelmeye başlamıştı. İki sene kadar bu vaziyette yaşamını sürdürmeye çalışan Mediha Sultan 3 Aralık 1928 senesinde 72 yaşında vefat etmiştir. Sultan'ın vefat haberi dönemin gazetelerinde;

---

[365] Şenyücel, *a.g.e,* s. 207.
[366] Mediha Sultan'ın torunlarıyla yapılan röportajların ayrıntıları için bkz. Şenyücel, *a.g.e,* 197-251.
[367] Göztepe, *Vahdeddin Gurbet Cehenneminde,* s.133.

“ Vatan haini Damat Ferid’in eşi Mediha Hanım beş yıldan beri ikamet ettiği San Remo’da 3 Kanun-i evvel 1928 de 72 yaşında vefat etmiştir ve cenazesi kendi oğlu, torunları ve yakınlarının huzurunda kaldırılmıştır.” [368]

İfadeleriyle yer almıştır.

[368] *Vakit*, nr. 3659, 9 Mart 1929.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Osmanlı devletindeki Batılılaşma hareketleri devlet teşkilatıyla sınırlı kalmayıp toplumun da geleneksel yapısını etkiledi. III. Selim ve II. Mahmut döneminde devletin idari ve askeri mekanizmasında görülen Batılılaşma süreci Mediha Sultan'ın babası Sultan Abdülmecid döneminden itibaren hız kazandı. İktisadi, hukuki ve idari yapıdan eğitim, giyim ve müziğe kadar her alanda etkili oldu. Batılı adabın Saray protokolünde yer alması, Batı müziği ve enstrümanlara olan ilgi, tiyatro ve opera gibi Batı müziğinin eğlence hayatına girmesi, saray kadınlarının sarayın dışına çıkıp Paris modasını takip etmesi ve daha birçok değişim sosyal hayatın etkili bir şekilde değişiminin bir sonucuydu.

Sultan Abdülmecid'in on sekizinci kızı olarak dünyaya gelen Mediha Sultan bu değişim ortamında dünyaya gelmiştir. Abdülmecid'in diğer çocukları gibi iyi bir eğitim alan Mediha Sultan henüz altı yaşında iken babası Sultan Abdülmecid'i bundan bir sene kadar sonra da annesi Gülistû Kadın'ı kaybetmişti. Bunun üzerine Saray geleneklerine uygun olarak Mediha Sultan, Abdülmecid'in diğer kadınlarından Verdicenan Kadın'a evlatlık olarak verildi. Verdicenan Kadın tarafından iyi bir eğitim ve adaba nail olarak büyüyen Mediha Sultan, analığı Verdicenan Kadın'ı öz annesi gibi benimsemişti.

Abdülmecid döneminde saray kadınları ne o zamana kadar ne de daha sonra görülen bir israf ve serbestî içerisinde yetişmişlerdi. Bu dönemde etkili olan Avrupai tarzda yaşantı ortamında doğan ve yetişen Mediha Sultan'ın kişiliği de alafranga olarak gelişmişti. Alafranga kişiliğini kendisine eş olarak seçtiği adaylardan da anlamaktayız. Mediha Sultan, diğer Sultanlardan farklı olarak, açık dekolte kıyafetleri tercih ederdi. Eğlenmeyi seven Sultan'ın saray tiyatrosunda oyuncuları mevcuttu. Mediha Sultan Abdülaziz zamanından kalma Mahruhsar ve Tirimiyal Hanımlardan, köçek, tavşan, matrak ve kalyonça denilen oyunları öğrenmiştir. Saray çalışanlarının anlattıklarına göre, Mediha Sultan, yanındakilere hükmetmekten hoşlanır ve kendisini Abdülmecid'in kızı olarak etrafındakilerden üstün görürdü.

Sultanın kişiliğinde dikkat çeken diğer bir husus ise yardımsever kişiliğidir. Vaktiyle Hilal-i Ahmer Cemiyetine, Hamidiye Etfal Hastanesi'ne, Müdafaa-i Milliye cemiyetlerine, Mekteb-i Harbiye hastanelerine, çeşitli yardımlarda bulunmuştur. Bunun yanı sıra etrafında fakr u zaruret içerisinde bulunan insanlara yardımlarda bulunmuştur.

Mediha Sultan yirmi dört yaşında ilk eşi Necip Bey ile nişanlanmıştı. Sultanın evlilik yaşı, diğer Sultanlar gibi çocuk denecek bir yaşta değildi. Bunun en önemli sebebi, Mediha Sultan'ın, diğer sultanlar gibi siyasi bir evlilik yapmamış olmasıdır. Eşi Necip Paşayı görüp âşık olan Sultan, durumunu annesi gibi benimsediği Verdicenan kadına bir mektup ile bildirmiş, Verdicenan Kadın'ın dönemin Padişahı Sultan II. Abdülhamid'in annesi ile mektuplaşmalarının ardından Mediha Sultan ve Necib Bey'in nikâhları kıyılmıştı. Ancak çiftin mutlulukları uzun sürmemiş ve Necib Paşa kısa süren ani bir hastalık neticesinde hayatını kaybetmişti.

Mediha Sultan'ın hayatta tek çocuğu Abdurrahman Sami bu sırada henüz üç yaşında idi. İlk eşi Necip Paşa'nın vefatının ardından bir sene sonra Sultan Abdülhamid, kız kardeşi Mediha Sultan'ın yeniden bir izdivaç gerçekleştirmesini istemişti. Padişah'ın bu isteğini ilk seferde kabul etmeyen Mediha Sultan, Abdülhamid'in isteğini tekrarlaması üzerine yine diğer Sultanlardan farklı olarak kendisine uygun eşi bizzat seçmişti. Sultan'ın zevcliğe seçtiği ikinci eşi, ileride Damat Ferid olarak ünlenecek Seyid İzzed Efendinin oğlu Ferit Beydi. Ferit Bey, Mediha Sultanla evlenerek Damad-ı hazret-i şehriyâri olma ayrıcalığını kullanarak protokolde kendisine iyi bir yer edinmek arzusuna kapılmıştı. Ancak onun bu arzusu II. Abdülhamid döneminde cevap bulmamıştı. Osmanlı Devletinin en sıkıntılı zamanlarında tahta geçen Sultan Vahdeddin Mediha Sultan'ın öz kardeşiydi ve Mediha Sultana ayrı bir sevgi beslerdi. Sultan Vahdeddin devletin bu karışık ve en buhranlı döneminde kardeşi Mediha Sultan'ın kocası Ferid Paşayı tam beş kez Sadarete getirmişti. Görevde olduğu sürece vahim kararlar alıp, devleti kurtarabileceği düşüncesiyle İngilizlere körü körüne bağlanması, icraatının bilerek veya bilmeyerek ihanet dercesine varmasına neden olmuştu. Sonuna kadar halkın iradesine karşı yürüttüğü siyasetle kendi sonunu hazırlayan Damat Ferid, Milli Mücadelenin başarıyla sonuçlanacağının kesinleştiği esnada, yurdu terk etmek zorunda kalmıştı. Mediha Sultan'da istemeyerek başladığı bu evlik sürecinde ikinci eşi Ferid Paşa'ya da büyük bir aşkla bağlanan Mediha Sultan, eşini yalnız bırakmamış ve bütün aile yurt dışına çıkmışlardı. Yurt dışında Fransa'da yaşamaya başlayan aile gurbetteki ilk yıllarında maddi olarak rahat bir hayat sürmüşler ancak zaman geçtikçe sıkıntıya düşmüşlerdi. Ferid Paşa yurt dışında 1924 senesinde vefat etmişti. Bu esnada Türkiye'de, TBMM'nin almış olduğu kararla hanedan üyeleri sürgüne gönderilmişti. Türk vatandaşlığından çıkartılan hanedan üyelerinin Türkiye'de kalan emlâklarının akıbeti konusunda "...Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde emval-i gayrimenkuleye tasarruf

edemezler. İlişkilerinin kat'i için bir sene müddetle bil vekâle mehakim-i devlete müracaat edebilirler. Bu müddetin mürurundan sonra hiç bir mahkemeye hakk-ı müracaatları yoktur" ibaresi yer almaktaydı. Bu gelişmelerden haberdar olan Mediha Sultan ve ailesi Türkiye'de kalan mallarını alabilmek için bir hukuk mücadelesine girişmişler, ancak olumlu bir sonuç alamamışlardı.

Mediha Sultan ve ailesi için başlayan sıkıntılı süreç zaman geçtikçe devam etmişti. Sürgüne gönderilen diğer hanedan üyelerinden daha iyi durumda olan Mediha Sultan, büyük zenginlik ve rahat içerisinde başlayan hayatının son evrelerinde sıkıntılı zamanlar yaşamış ve akli dengesini yitirmiş bir vaziyette hayata veda etmişti.

EKLER

EK I

1.Mediha Sultan'ın Çeyizi İçin Alınacak Eşyayı Mübeyyin Defter I[369]

Aded	Cins-i Eşya	Mülahazat
1	Düğme mahalleri murassa' inci ve sırma işlemeli kürk kabı	
1	Düğme mahalleri murassa' inci ve sırma işlemeli entari	
1	Düğme mahalleri murassa' inci ve sırma işlemeli fotin çift	Müceddeden imal olunacaktır
1	İnci ve sırma işlemeli entari	
1	İnci ve sırma işlemeli fotin çift	
1	Sırt samuru kürk	
1	Vaşak kürk	Kürk kabları müceddeneden imal olunacaktır.
1	Kakum kürk	
1	Murassa' duvak	
1	Mor kadife üzerine ağır sarı sırma işlemeli seccade maa minder	
1	Elmas üzerine sırma işlemeli seccade maa minder	
2	Mantin üzerine suzanî işlemeli seccade maa minder	
4	Yazma seccade	
2	İnci ve sırma işlemeli abdest havlusu	
2	Sırma işlemeli ayak havlusu	
1	Klabdab ağır abdest futası	
1	Sîm abdest leğeni maa ibrik	
1	İskakî abdest bohçası	
9	İskakî bohça	
1	Beyaz sırma işlemeli atlas hamam takımı bohçası	
2	Beyaz sırma işlemeli hamam takımı	
1	Sarı sırma işlemeli leğen puşidesi	
1	Elmaslı yaşmak aynası	
1	Sîm mürûr yaşmak aynası	
2	Sîm hamam tası	
1	Sîm hamam badiyyesi	
1	Sırma işlemeli ihram	
2	Kadife üzerine sîm kaplı sandık	
1	Sîm culhan(?)	
2	Sîm buhurdan maa gülâbdan	
2	Altı kollu sîm kebir şamdan	
2	Maa tepsi sîm şamdan	
1	Sîm gece kandili	
2	Sırma işlemeli kahve puşîdesi	hakikice inci ilave olunacaktır
2	Elmaslı ağır tarak	Müceddeden imâl olunacaktır
12	Sîm kahve zarfı	

[369] BOA. HH.d.. nr. 27836

01	Sîm kahve askısı maa ibrik	
02	Sîm kabareli kahve tablası	
1	Yaldızşlı sîm tatlı hokkası maa kaşıklık	
12	Sîm tatlı kaşığı	
1	Sîm yaldızlı fakfon tepsi	
10	Sîm şerbet kupası	
12	Altın üzerine mine işlemeli kahve zarfı	
02	Yaldızlı sîm kapaklı ve tabaklı şerbet ibriği	
20	Porselen ve billur şerbet bardağı	Altı adede yakın mübya' olunacaktır
02	Kapak tepesi murassa' billur bardak	Eşya yı zatiyeden verilmiştir.
01	Sarı sırma işlemeli çaşnigîr puşîdesi	
10	Sarı sırma işlemeli şerbet yağlığı	
1	Sîm taam tepsisi	
1	Sîm kahvalltı tepsisi	
10	Sîm kahvaltı tabağı maa sırma işlemeli serpuş	
05	Beyaz sırma işlemeli serpuş	
1	Burunlu sîm tas	
1	Sîm suzanî	
12	Sîm çatal	Altı aded mübâya' olunacaktır
12	Sîm kaşık	Yedi aded mübâya'olunacaktır.
12	Sîm bıçak	
02	Elmaslı kaşık	
02	Elmaslı .... saplı tatlı kaşığı	
02	Elmaslı hoşaf kaşığı	
20	Uçları mercanlı tatlı kaşığı	
20	Uçları mercanlı hoşaf kaşığı	
3	Beyaz sarı yakut üzerine sırma işlemeli taam nihayesi	
36	Sarı ve beyaz sırma işlemeli taam ve abdest ve ayak havlusu	
3	Sarı sırma işlemeli atlas sofra	
1	Beyaz sırma işlemeli sofra	
4	Mantin üzerine suzanî işleme sofra	
1	Yaldızlı sîm tuzluk	
10	Ayaklı sîm meyve tabağı	
12	Sîm sahan ve çorba tası ve pilavlık	
1	Sîm kaplı taam iskemlesi	
1	Şişhaneli sîm leğen maa ibrik	
1	Meşin üzerine sim kabareli ekmek mahfazası	
1	Kadife üzerine sim kabareli taam iskemlesi	
1	Meşin üzerine sim kabareli tepsi kılıfı	
1	Marikon kaşık mahfazası	
2	Fakfon şerbet tepsisi	
6	Saksonya testi	Bir adedi hazine-i humayun eşyasından ikmal olunmuştur
2	Kenarı nakışlı saksonya su tabağı	
2	Saksonya zemzem sürahisi	
1	Sarı yaldızlı fakfon tepsi	

1	Sîm mangal	
8	Mütenevvi’ saksonya tas	Mücededen imal ettirilecektir
1	Saksonya sahan takımı	
50	Saksonya reçel tabağı	
20	Mütenevvi’ polat tepsi	
1	Sarı sırma ve inci işlemeli atlas yorgan	
1	Şal yorgan	
2	Atlas üzerine sırma işlemeli yorgan	
10	Suzanî ve tefarik yorgan	
20	Saksonya salata tabağı	
26	Yazma yorgan	On sekiz adedi hazine-i humayun eşyasından verilmiştir.
9	Basma yorgan	
1	Bürümcük üzerine kılabdan işlemeli yatak puşidesi	
3	Sırma ve inci işlemeli yastık	
15	Sırma işlemeli yastık	
51	Mütenevvi’ yastık	
1	İnci ve sırma işlemeli yastık örtüsü	
5	Sırma işlemeli yastık örtüsü	
32	Sim kılabdan ve tire işlemeli yastık örtüsü	
1	İnci ve sırma işlemeli yatak çarşafı	
3	Kenarı sırma işlemeli yatak çarşafı	
13	Penyezar çarşaf	
20	Mermerşahi çarşaf	
56	Atlas üzerine basma şilte	
27	Kılabdan ve sade ipek ve şatr inci yatak bağı	
30	Dökme adi yatak bağı	
05	Marikon sedir	
2	Sim fener	
3	Yaldızlı pirinç leğen maa ibrik	Eşyayı zatiyeden verilmiştir.
4	Pirinç leğen maa ibrik	
4	Üzeri yaldızlı pirinçden mamul tek mumlu şamdan	
4	Üzeri yaldızlı pirinçden el şamdanı	Bir adedi hazine-i humayun eşyasından verilmiştir.
15	Üzeri yaldızlı tömbek taraf maa fincan	Üç adeddi hazine-i humayun eşyasındanverilmiştir.
1	Üzeri yaldızlı tömbek kahve tepsisi	
2	Pirinçden mamul kahvaltı tepsisi	
4	Pirinçden mamul taam sini	
5	Pirinç mangal	
10	Pirinç abdeshane ibriği	
1	Saksonya çay takımı maa sandık	
50	Nuhas sahan maa kapak	
12	Nuhas çorbalık ve pilav tası	
12	Kenarı nuhas tabak	
12	Kenarı nuhas tabak	
5	Nuhas yedek maa kapak	
5	Nuhas yedek maa kapak	
10	Nuhas helvahane maa kapak	

10	Kapaklı nuhas doğrama	
40	Kapaklı nuhas kuşhane	
15	Nuhas perhiz kuşhanesi	
05	Nuhas kadayıf tepsisi	
05	Nuhas mücver tabağı	
05	Nuhas kuzu lengeri	
05	Nuhas pilav lengeri	
05	Nuhas karavana	
02	Nuhas süzgü	
05	Nuhas saplı tas	
02	Nuhas kazgan	
02	Nuhas yap tabağı	
05	Nuhas taam tepsi	
05	Nuhas çamaşır leğeni	
02	Nuhas bakraç	
03	Nuhas sitil	
10	Nuhas su sitili	
10	Nuhas kevgir ve kepçesi	
04	Nuhas güğüm	
3	Nuhas leğen maa ibrik	
5	Nuhas almasya kalıbı	
1	Nuhas hamur kalıbı	
5	Ceviz sandık	
	Damad Bey Efendi İçin	
1	Canfesden etrafı hafifçe işlemeli berber takımı	Eşya yı zatiyeden verilmiştir.
1	Menasib alafranga berber takımı	Müceddeden imal olunacaktır
1	Sim berber leğeni	“ “ “
1	Sim berber tası	“ “ “
12	Don gömlek	“ “ “
1	Alma yahud saduvi kürk	“ “ “
1	Kaziyye kaplı karakulak nafes kürk	“ “ “

EK II

2.Mediha Sultan'ın Çeyizi İçin Alınacak Eşyayı Mübeyyin Defter II[370]

Adedi	Birinci takım	Mülahazat
1	Samur nafasi kürk	
1	Vaşak kürk kürk kabları yeniden yapılacaktır	
1	Kakum kürk	
1	Mor atlas üzerine ağır sarı sırma işlemeli maa minder seccade	Bir adedi mevkufdan verilmiştir
1	Penbe atlas üzerine sarı sırma işlemeli tırtıl saçaklı maa minder seccade	
	Penbe ve nohudi atlas üzerine suzenî ipek işleme maa minder seccade	Bir adedi mevkufdan verilmiştir
4	Kalemkâr seccade	
2	İnci ve sırma işlemeli abdest havlusu	
2	Sırma işlemeli ayak havlusu	Fesh olunacak eşyadan iki adedi verilecektir
1	Kılabdan işlemeli ağır abdest futası	
1	Sîm maa ibrik abdest leğeni	
1	Uskaki(?) abdest bohçası	
9	Uskaki(?) bohça	
1	Eflatunî atlas üzerine beyaz sırma işlemeli hamam takımı bohçası	
2	Beyaz sırma işlemeli hamam takımı ve bir adedi kılabdanlıdır	İki takımı valide sultan eşyasından verilmiştir
1	Tirşi atlas üzerine sarı sırma işlemeli ve tırtıl saçaklı leğen puşîdesi	
1	Sırma işlemeli atlas ile müzeyyen duvak inci dahi ilave olunacaktır	Bir adedi müceddeden imal ettirilecektir
1	Elmaslı yaşmak aynası	Bir adedi müceddeden imaşl olunacaktır
2	Müdevver sim yaşmak aynası	
2	Sîm hamam tası	İki adedi eşya yı zatiyeden verilmiştir
1	Uçları sırma işlemeli ve sırma saçaklı nukaza kayık ihramı	
1	Sîm hamam badiyesi	
2	Kadife üzerine sîm kaplı ahşap sandık	İki adedi eşya yı zatiyesinden verilmiştir
1	Müdevver sîm nişan çekmecesi	Bir adedi valide sultan eşyasından verilmiştir
5	Ceviz esvab sandık	Bazılarının tamiri ve bazılarının tecdidi lazımdır
2	Sîm buhurdan maa gülabdan	
2	Altı kollu sim kebir şamdan	
2	Sîm şamdan maa tepsi	
1	Sîm gece kandili	

[370] BOA. TSMA.D 1002/001

2	Mor kadife ve darçini atlas üzerine sırma işlemeli sırma saçaklı kahve puşîdesi	Bir adedi müceddeden imal olunacaktır
	Ağırca elmaslı zarf	Müceddeden imal olunacaktır
12	Mineli altın maa fincan zarfı	
12	Altın yaldızlı tonbak kahve fincanı zarfi	
1	Yaldızlı kahve askısı maa ibrik	
2	Sîm kabare kahve tablası	
1	Sîm tatlı sofası maa kaşıklık	
12	Sîm tatlı kaşığı	
1	Kristof tâbir olunan madenden mamul beyaz şerbet tepsisi	
10	Sîm şerbet kupası	On adedi eşya yı zatiyeden verilmişdir.
2	Kapak tepeleri yeşil mine üzerine sagir pırlanta ile müzeyyen burmalı billur maa tabak su bardağı	İki adedi mücevherli olub mücevheri fesh olunacaktır ve iki adedi valide eşyasındandır.
20	Porselen ve billur şerbet bardağı on dört adedi cihazdan	Ve yirmi altı adedi valide sultan eşyasındandır
1	Sarı elmas üzerine beyaz sırma işlemeli çaşnigir puşîdesi	
10	Soğuk bezi üzerine sarı sırma işlemeli tırtıl saçaklı şerbet bağlığı	
1	Sîm taam tepsi	
1	Sîm kahvaltı tepsisi	
10	Sîm kahvaltı tabağı ile sırma işlemeli terpuş	Bir adedi mevkufdan verilmişdir.
5	Beyaz sırma işlemeli kebir terpuş	
1	Sîm porselen tas	
1	Sîm süzgeç	
6	Sîm çatal	
5	Sîm kaşık	
12	Sîm bıçak	
2	Sapları elmaslı taam kaşığı	
2	Sapları elmaslı arusek tatlı kaşığı	
2	Sapları elmaslı hoşaf kaşığı	
20	Uçları mercanlı abanoz taam kaşık	
20	Uçları mercanlı tatlı kaşığı	
20	Uçları mercanlı hoşaf kaşığı	
3	Beyaz marikon üzerine sırma işlemeli taam nihalisi	
36	Sarı ve beyaz sırma işlemeli abdest ve taam ve ayak havlusu	Sarı sırmalı 32, beyaz sırmalı 4
3	Sarı ve güğez ve leylaki atlas üzerine sarı sırma işlemeli sofra	
1	Sarı pul işlemeli sofra	
4	Elvan mantin üzerine suzenî ipek işlemeli sofra	
1	Yaldızlı sîm tuzluk	
10	Ayaklı sîm meyve tabağı	

12	Sîm sahan ve çorba tası ve pilav tenceresi	İkinci takım için imal olunacaktır
1	Som sîm kaplı taam iskemlesi	
1	Şişhaneli sîm leğen maa ibrik	
1	Güğez meşin üzerine sîm kabareli ekmek mahfazası	
1	Kadife üzerine sîm kabareli taam iskemlesi	
1	Meşin üzerine sîm kabareli tepsi kılıfı	
1	Marikon kaşık mahfazası	Haremdeki hazinede
2	Fakfon şerbet tepsisi	Bu dahi
6	Saksonya sur tepsi	‘’ ‘’
2	Saksonya zemzem sürahisi	‘’ ‘’
1	Sarı yaldızlı fakfon tepsi	
	Sîm mangal	
1	Saksonya sahan takımı	Haremdeki hazinede
20	Saksonya salata tabağı	
50	Porselen reçel tabağı	
20	Mütenevvi’ polat tepsi	
08	Mütenevvi’ saksonya kâse	
1	Sarı sırma ve inci işlemeli yorgan	
1	Şal yorgan	
2	Atlas üzerine sarı sırma işlemeli yorgan	
10	Tefarik ve suzenî ipek işleme yorgan	
26	Kalemkâr yorgan	Haremdeki hazinede
9	Basma yorgan	
1	Bürümcek üzerine kılabdan işlemeli yatak puşîdesi	
15	Sırma işlemeli yastık yüzü	
51	Tire ve kılabdan işleme ve kalemkar yastık yüzü	Haremdeki hazinede
5	Sırma işlemeli [371] örtüsü	
32	Tire ve kılabdan işlemeli yastık örtüsü	
5	İnci ve sırma işlemeli yatak çarşafı ve yastık örtüsü	
3	Etrafı sırma işlemeli soğuk bezi çarşaf	
13	Penbezâr yatak çarşafı	
20	Mermerşahi yatak çarşafı	
56	Atlas ve dibest basma şilte	
27	Kılabdanlı ve sade ipek ve satrançlı canfes yatak bağı	
30	Adi dokuma yatak bağı	
5	Marikon harar	
1	Sîm çarşablı cam fener	
2	Pirinç el leğeni maa ibrik	
4	Yaldızlı pirinç tek mumlu şamdan	
4	Yaldızlı pirinç üç kollu dört mumlu şamdan	
4	Yaldızlı pirinç kaske şamdanı	
2	Pirinç kahvaltı tepsisi	
4	Kebir pirinç tâam tepsisi	
5	Pirinç mangal	
10	Pirinç hela ibriği	
1	Laciverd saksonya çay takımı	

[371] Metinde bir kelime unutulmuş.

50	Nuhas sahan maa kapak
12	Nuhas çorba ve pilav tası
12	Kenarlı nuhas tabak
12	Kenarsız nuhas tabak
5	Nuhas yedek maa kapak
10	Nuhas helvahane maa kapak
10	Kapaklı nuhas doğrama
40	Kapaklı nuhas kuşhane
15	Nuhas perhiz kuşhanesi
5	Nuhas kadaif tepsisi
5	Nuhas müvcer tabesi
5	Nuhas kuzu lengeri
5	Nuhas pilav lengeri
5	Nuhas karavana
2	Nuhas suzenî
5	Nuhas saplı tas
2	Yağ tabası
5	Nuhas taam tepsisi
2	Nuhas kazgan
5	Nuhas çamaşır leğeni
2	Nuhas bakraç
3	Nuhas sitil
10	Nuhas su destisi
10	Nuhas kevgir ve kefçe
4	Nuhas güğüm
3	Nuhas el leğeni maa ibrik
5	Nuhas elmasiye kalıbı
	Kenarı kafesli saksonya su tabağı

Damad Bey Efendi İçin

	Etrafı canfesden hafifçe sırma işlemeli berber takımı
	Ağır alafranga berber takımı
1	Sîm berber leğeni
1	Sîm berber tası
	Don maa gömlek
	Alma veyahud selvi kürk
	Keziye kaplu karakulak nafesi kürk

EK III

3.Mediha Sultan'ın Çeyizi İçin Alınacak Eşyayı Mübeyyin Defter IV[372]

Kuruş		Aded
35000	Düğmeleri elmaslı kürk kalıbı maa kürk	1
35000	İncili entari maa potin	1
15000	Sırmalı entari	1
3000	Vaşak kürk	1
5000	Sırma ve incili seccade	1
3000	Atlas üzerine sırmalı seccade	1
5000	Sûzeni işlemeli seccade	4
5000	Kebir sîm ayna	1
3000	Sagirce sîm ayna	1
3000	Sırma ve incili duvak	1
3000	Uskaki bohça	1
1250	Nim sırmalı leğen puşidesi	10
3000	İnci ve sırma işlemeli kahve örtüsü	1
2000	İşlemeli kahve puşidesi	1
2000	Sırma işlemeli abdest havlusu	1
1500	Sırma işlemeli ayak havlusu	2
1000	Kılabdân abdest futası	2
7500	Maa ibrik abdest kilti sîm	1
2400	Kılabdânlı taam havlusu	1
2500	Sırma taam sofrası	24
1500	Suzanî taam sofrası	1
6000	Sîm leğen ibrik	2
1000	Sîm kaplı taam iskemlesi	2
15000	Sîm taam tepsisi	1
2500	Sîm kahvaltı tabağı	1
1000	Yaldızlı iki kişilik kumaş(?) çatal bıçak	10
200	Som tatlı kaşığı uçları mercanlı	2
200	Uçları mercanlı hoşaf kaşığı	2
2000	Sîm kaşık	20
171550	Nakd-i yekûn	
1000	Som tatlı kaşığı	20
1000	Baga hoşaf kaşığı	20
300	Sırmalı taam nihalisi	2
400	Sîm tuzluk	2
8000	Elmas kahve zarfı	2
11000	Sîm kahve zarfı	24
2000	Sîm kahve askısı maa ibrik	1
600	Sîm kabareli tepsi	2
6000	Tatlı takımı kupa (6aded) tepsi (1aded), kaşık (12 aded) tatlı hokkası (1 aded), kaşıklık (2 aded)	
6000	Maa tepsi sîm şerbet kupası kupa (12 aded), tepsi (1aded)	

[372] BOA.Y.PRK.HH. 11/40

1000	Sîm burun tası	1
300	Sîm suzanî	1
1500	Sîm hamam tası	2
3000	Sîm saplı tas	1
16000	Yedi kollu şamdan sîm	2
2000	Maa tepsi sîm tek mumlu şamdan şamdan (2 aded) tepsi (1aded)	
200	Sîm gece kandili	1
500	Şerbet kupası billur	24
800	Saksonya sahan takımı (2 aded)	
400	Mütenevvi' saksonya kase	10
200	Mütenevvi' saksonya tabak	20
300	Reçel tabağı	30
2000	Mütenevvi' pulad tepsi	12
500	Saksonya desti	2
6000	Sırma üzerine inci işlemeli yorgan	1
5000	Atlas üzerine sırmalı yorgan	1
12000	Mütenevvi' yorgan	24
3000	Sırma ve incili yastık	3
3000	Sırma ve incili çarşaf	1
255650	Nakd-i yekûn	
1000	İnci ve sırma işlemeli yastık örtüsü	1
4000	Mütenevvi' yastık	26
400	Yastık örtüsü	26
8000	Yatak şiltesi maa yüz	26
3000	Çarşaf, ipekli(12 aded),patiska (12 aded)	24
5000	Yedek cihaz çarşafı	2
4000	Yatak bağı canfes (12 aded), kılabdan (1aded), dokuma (20 aded)	33
1000	Kılabdanlı yatak örtüsü	1
3000	Cilalı sandık	8
4000	Beyaz sırma işlemeli hamam takımı	2
2000	Ağır pirinç mangal	2
1000	Pirinç leğen ibrik	4
500	Pirinç hela ibriği	6
1000	Pirinç tek mumlu fanuslu şamdan	6
200	Pirinç el şamdanı	4
200	Sarı şamdan tepsisi	2
10000	Nuhas mükemmel matbah takımı	
1000	Beyaz yaldızlı pirinç fener	2
5000	Karyola	1
10000	Perakende mübâyaat	
	Damad Bey Efendi İçin	
300	Düz canfes berber futası	1
500	Alafranga berber takımı	1
800	Sîm berber leğeni	1
1200	Alafranga gömlek	12
1200	Adi gömlek	12

600	Keten mendil	12
Toplam: 324550		
324550	Nakd-i yekûn	
1200	Keziye kaplı kakum kürk	1
2500	Maa kap vaşak kürk	1
Toplam 328250		
328250	Diğer sultan efendi hazretleri içün	
656500		
150000	Kabataş ve Tarlabaşı'nda ki konakların mefruşat ve tamiratı mesarifi	
150000	Atiyye-i seniyye olarak sultanlar hazretlerine mühasefeten ihsan	
50000	İkisinin cemiyet mesarifi	
_____		
1006500		
96500	Hazine-i hümayuna ita olunacak bazı eşya itmanıyla icra olunacak tefrişatdan hâsıl olacağı memul bulunan	
_____		
910000		

EK IV

4. Mediha Sultan'ın Çeyizi İçin Alınacak Eşyayı Mübeyyin Defter IV[373]

Devletlü atufetlü Mediha Sultan hazretlerine ita olunacak olan

Aded	**Esami-i Eşya**
1	Pırlanta ile murassa taç
1	Pırlanta ve taşlı yüzük
1	Dört aded kebir pırlanta ile müzeyyen küpe(bir çift)
1	Elmas ve İnci ve Sırma ile müzeyyen entari ve kürk ve Postîn ...
1	İnci ve sırma ile müzeyyen mai atlas entari ve potin maa sandık
1	Yeşil kadife üzerine sırma ile müzeyyen entari ve potîn maa sandık
1	Turuncu atlas üzerine sırma ile müzeyyen entari maa potîn ve sandık
1	Atlas üzerine sırma ile müzeyyen entari ve potîn maa sandık
1	Elmas ve inci ve sırma ile müzeyyen duvak
1	Elma kürk
1	Vaşak kürk
1	Samur nafesi kürk
1	Kakum kürk
5	Keten bezi tenteneli gömlek
1	Sırma ile işleme atlas bohça
1	Şal bohça
40	Uskaki(?) ve sair mütenevv'i bohça
3	Şal
2	Kadife ve sîm kaplı sandık
10	Ceviz sandık
1	Sîm güşenhane(?)
1	Pırlanta ile müzeyyen tütün mahfazası
1	Pırlanta ile müzeyyen sigaralık
1	Elmas ve inci ve sırma ile müzeyyen nişan çevresi
1	İnci ve sırma ile müzeyyen şeker çevresi
1	Beyaz muradcan şal

[373] BOA.*HH.d.*. nr. 20098

1	Elmas ve inci ve sırma ile müzeyyen güğez kadife bohça
1	Sîm dört köşe ve kulplu tepsi
1	Sîmden mamul tepsi kapağı

Berber Takımı

Aded	
1	İnci ve sırma ile müzeyyen berber futası maa peşkir
1	Sırma ile müzeyyen mai elmas berber çantası
1	İnci ve sırma işleme ustura silahlığı
3	Elmas ile müzeyyen altın saplı alafranga ustura
1	Elmaslı altın tarak
1	Sîm tepsi ve ayna ve miknas ve su tası ve berber leğeni 5aded
3	Sırma ile işleme selanik havlusu
1	Elmas ve inci ve sırma ile müzeyyen fes puşîdesi

Abdest ve hamam ve çamaşır takımı

Aded	
20	Don maa gömlek
2	Saadetlü damad bey efendiye mahsus keziye kaplı sırt samur vaşak kürk
2	İnci ve sırma ile işleme abdest havlusu
2	Sırma işleme ayak havlusu
2	Ağır kılabdanlı futa
2	Sırma işleme atlas leğen puşidesi
1	Sîm abdest leğeni maa ibrik
1	Sırma işleme abdest takımı bohçası
2	Beyaz sırma işleme hamam takımı
1	Beyaz sırma işleme hamam seccadesi
2	Sîm hamam tası
2	Sîm badiye
2	Beyaz sırma işleme hamam takımı bohçası
10	Sarı sırma işleme ağır abdest havlusu
10	Sarı sırma işleme ağır ayak havlusu
10	Beyaz sırma işleme ağır abdest havlusu
10	Vassaf-ı mezkûrde ayak havlusu
11	Vasat klabdanlı ve sade ipek futa
2	Sırma işleme kılabdan saçaklı ihram
1	Güvez kadife üzerine inci ve sırma ile işleme seccade maa minder
4	Sarı sırma işleme seccade maa minder
	Elvan mantin üzerine suzenî işleme seccade maa minder
10	Yazma seccade maa minder

Sîm Avani'

1	Elmas ile müzeyyen sîm ayna
	Yaldızsız sîm müdevver ayna
2	Sîm buhurdan maa gülabdan
4	Yedi mumlu sîm şamdan maa fanus
4	Tek sîm şamdan ve sim mum mikrası ve tepsisi maa fanus
1	Sîm camlı fener
1	Sîm bu süslük
1	Sîm semaver
2	Sîm su testisi
1	Sîm mangal maa maşa

Kahve ve şerbet ve tatlı takımı

1	Elmas ve inci ve sırma ile müzeyyen kahve puşidesi
2	Sarı sırma kahve puşidesi
1	Beyaz sırma işleme kahve puşidesi
10	Elmas ile müzeyyen kahve zarfı maa fincan
12	Minakâri altun zarf maa fincan
	Sîm kahve zarfı maa fincan 2 aded
4	Yaldızlı ve yaldızsız kahve askısı maa ibrik
4	Sîm yaldızlı ve yaldızsız kabareli kahve tepsisi
1	Elmas ile müzeyyen tatlı hokkası maa kapak
2	Elmas ile müzeyyen kaşıklık
12	Elmas ile müzeyyen kaşık
1	Yaldızlı sîm tatlı hokkası
24	Vasf-ı mezkûrede kaşık
	Yaldızsız sîm tatlı hokkası
3	Fakfon kumaş yaldızlı tepsi

Sofra takımı

5	Sarı sırma işleme atlas sofra
50	Vasf-ı mezkûrda taam havlusu
10	Vasf-ı mezkûrda el havlusu
1	Sarı pul işleme atlas sofra
12	Vasf-ı mezkûrde taam ve el havlusu
1	Beyaz sırma işleme atlas sofra
12	Vasf-ı mezkûrde taam ve el havlusu
8	Elvan mantin üzerine sûzenî işleme sofra
80	Sarı sırma işleme taam havlusu
16	Vasf-ı mezkûrde taam el havlusu
1	Etrafı sırma ile işleme atlas taam nihalisi
2	Altın üzerine elmas ile müzeyyen abanoz taam kaşığı
2	Vasf-ı mezkûrde arûsek tatlı kaşığı

2	Vasf-ı mezkûrde baga hoşaf kaşığı
20	Uçları mercanlı abanoz taam kaşığı
20	Vasf-ı mezkûrde güğerdan tatlı kaşığı
20	Vasf-ı mezkûrde bağa hoşaf kaşığı
30	Uçları mercanlı abanoz taam kaşığı
30	Vasf-ı mezkûrde bağa tatlı kaşığı
30	Vasf-ı mezkûrde bağa hoşaf kaşığı
10	Beyaz ve sarı sırma işleme marikon sahan nihalisi
3	Yıldızlı sîm tuzluk
3	Şişhaneli ve kalemkâri ve düz cilalı sîm leğen maa ibrik
2	Kebir ve vasat sîm taam sinisi
2	Sîm kaplı taam iskemlesi
12	Sîm sahan ve pilav tenceresi ve çorba tası maa kapak

Çaşnigir Takımı

1	Sîm kahvaltı tepsisi
20	Sîm kahvaltı tabağı ve sırma işlemeli sîm dökmeli sahtiyan serpuşu
20	Ayaklı sîm meyve tabağı
6	Sîm meyve bıçağı
3	Beyaz ve sarı sırma ve pul işleme çaşnigir puşidesi
1	Sîm çaşnigir takımı
10	Siyah meşin üzerine beyaz sırma işleme tabak kapakları
2	Kapakları elmaslı şerbet bardağı
20	Porselen ve billur bardak maa tabak
20	Sarı sırma işleme saçaklı şerbet bağlığı
2	Sîm burun tası
2	Sîm süzgeç
1	Sîm karlık
12	Sîm küpe
1	Sîm beyaz tepsi
36	Sîm kaşık ve sîm çatal ve sîm saplı bıçak
2	Kadife kaplı ve sîm kabareli iskemle
20	Porselen kaplı ve kapaksız tatlı tabağı
40	Porselen salata tabağı
100	Reçel tabağı
23	Sagir ve kebir kâse
40	Pulat tepsi
12	Porselen kabartma çiçekli ve tokmak kapaklı vazo ve su destisi
2	Vasf-ı mezkûrde sagir sürahi
7	Porselen ufak perhiz sahanı
4	Saksonya sahan takımı

Yatak Takımı

1	Gügez elmas üzerine inci ve sırma işlemeli yorgan

1	Fermayiş şal yorgan
3	Sırma ve inci işleme keten bezi yastık
1	Vasf-ı mezkûrde yasdık örtüsü
1	Vasf-ı mezkûrde soğuk bez çarşaf
5	Atlas üzerine sarı sırma işlemeli yorgan
15	Vasf-ı mezkûrde yasdık
5	Vasf-ı mezkûrde yasdık örtüsü
5	Vasf-ı mezkûrde soğuk bez çarşaf
6	Suzenî işleme yorgan
18	Vasf-ı mezûkrde yastık
6	Sırma işlemeli yastık örtüsü
16	Tefarik yorgan
48	Sırma işlemeli keten bezi yastık
16	Vasf-ı mezkûrde yastık örtüsü
8	Suzeni ve tel ve pul işlemeli mahlut yorgan
20	Vasf-ı mezkûrde yastık
8	Keten bezi üzerine sırma işlemeli yasdık örtüsü
25	Yazma yorgan
75	Yazma yastık
25	Tire ve klabdan işlemeli yastık örtüsü
55	Penbezar çarşaf
40	Basma yorgan
120	Tire ve klabdan işleme ve yalnız tire işleme yasdık
40	Tire ve kılabdan işleme yastık örtüsü
40	Mermer şahi çarşaf
203	Atlas ve dibest basma yatak şiltesi
30	Klabdanlı ve sade ipek dokuma yatak bağı
100	Dokuma adi yatak bağı
10	Siyah marikon garar
2	Meşin üzerine sîm kabareli tepsi kılıfı satrançlı incili canfes yatak bağı
40	
2	Meşin üzerine sîm kabareli ekmek mahfazası
4	Marikon kaplı kaşık mahfazası
1	Sırma işlemeli tenevvir takımı
Pirinç Takımı	
2	Yaldızlı abdest leğeni maa ibrik
3	Pirinç yaldızlı el leğeni maa ibrik
6	Pirinç yaldızsız el leğeni maa ibrik
16	Dört mumlu tombak şamdan maa fanus

20	Yaldızlı tombak fiske şamdanı
30	Tombak zarf maa porselen fincan
3	Vasf-ı mezkûrde tepsi
10	Pirinç mangal maa teferruat
1	Pariskâri porselen çay takımı

Matbah Takımı

100	Nuhas sahan ve tabak
100	Defa’ nuhas sahan maa tabak
50	Nuhas çorbalık ve pilavlık
40	Kapaksız nuhas çukur tabak
40	Nuhas düz kenarlı tabak
10	Nuhas bedya maa tabak
20	Nuhas helvahane
25	Nuhas doğrama maa kapak
80	Nuhas adi (kuşhane)
30	Nuhas perhiz (kuşhanesi)
20	Nuhas baklava tepsisi
15	Nuhas kadayıf tepsisi
10	Nuhas mecma’ tabası
10	Nuhas kuzu lengeri
15	Nuhas kanavana
3	Nuhas sûzenî
10	Nuhas saplı tas
3	Nuhas bağ tepsi
13	Nuhas taam sinisi
4	Nuhas kazan
10	Nuhas çamaşır leğeni
5	Nuhas bakraç
6	Nuhas sitil
20	Nuhas su destisi
10	Nuhas güğüm
10	Nuhas pilav lengeri
10	Nuhas el leğeni maa ibrik
20	Nuhas kevgir ve kepçe
	Lokmacı kefkiri ve kepçesi
11	Elmasiye kalıbı
10	Kebir pirinç sini
5	Sagir pirinç kahvaltı sinisi
25	Pirinç hela ibriği

EK V

5.Mediha Sultan'ın Çeyizi İçin Alınacak Eşyayı Mübeyyin Defter V[374]

Aded	Cins-i Eşya	Mülahazat
1	Düğme mahalleri sırma inci ve sırma işlemeli kürk kabı	
1	Düğme mahalleri sırma inci ve sırma işlemeli	Müceddeden imal
1	entari	olunacaktır
	Düğme mahalleri sırma inci ve sırma işlemeli fotin çift	
1	İnci ve sırma işlemeli entari	
1	İnci ve sırma işlemeli fotin çift	
1	Sırt samuru kürk	
1	Vaşak kürk a	Kürk kabları müceddeden imal olunacaktır
1	Kakum kürk	
1	Murassa' duvak	
1	Mor kadife üzerine ağır sarı sırma işlemeli seccade maa minder	
1	Atlas üzerine sırma işlemeli seccade maa minder	
2	Mantin üzerine suzenî işlemeli seccade maa minder	
4	Yazma seccade	
2	İnci ve sırma işlemeli abdest havlusu	
2	Sırma işlemeli ayak havlusu	
1	Klabdanlı ağır abdest futası	
	Sîm abdest leğeni maa ibrik	
1	Uskaki(?) abdest bohçası	
9	Ukaki(?) bohça	
1	Beyaz sırma işlemeli atlas hamam takımı bohçası	
2	Beyaz sırma işlemeli hamam takımı	
1	Sarı sırma işlemeli leğen puşîdesi	
1	Elmaslı yaşmak aynası	
1	Sîm müdevver yaşmak aynası	
2	Sîm hamam tası	
1	Sîm hamam badiyesi	
1	Sırma işlemeli ihram	
2	Kadife üzerine sîm kaplı sandık	
1	Sîm çulhan	
2	Sîm buhurdan maa kılabdan	
2	Altı kollu sîm kibir şamdan	
2	Maa tepsi sîm şamdan	
1	Sîm gece kandili	
2	Sırma işlemeli kahve puşîdesi	Hakikice inci ilave olunacaktır
2	Elmaslı ağır zarf	Müceddeden imal

[374] BOA. *TSMA.d.*. 01005.001.00

		olunacaktır
12	Sîm kahve zarfı	
1	Sîm kahve askısı maa ibrik	
2	Sîm kabaralı kahve tablası	
1	Yaldızlı sîm tatlı hokkası maa kaşıklık	
12	Sîm tatlı kaşığı	
1	Sîm yaldızlı fakfon tepsi	
10	Sîm şerbet kupası	
12	Altın üzerine mine işlemeli kahve zarfı	
2	Yaldızlı sîm kapaklı ve tabaklı şerbet bardağı	
20	Porselen ve billur şerbet bardağı	Altı adedi yeniden mubayaa olunacaktır
2	Kapak tepesi .. billur bardak	Eşya yı zatiyeden verilmiştir.
1	Sarı sırma işlemeli çaşnigir puşîdesi	
10	Sarı sırma işlemeli şerbet bağlığı	
1	Sîm taam tepsi	
10	Sîm kahvaltı tabağı maa sırma işlemeli serpûş	
5	Beyaz sırma işlemeli serpûş	
1	Burunlu sîm tas	
1	Sîm süzgeç	
12	Sîm çatal	Altı adedi mubayaa olunacaktır
12	Sîm kaşık	Yedi adedi mubayaa olunacaktır
12	Sîm bıçak	
2	Elmaslı kaşık	
2	Elmaslı arusek saplı tatlı kaşığı	
2	Elmaslı hoşaf kaşığı	
20	Uçları mercanlı abanoz taam kaşığı	
20	Uçları mercanlı tatlı kaşığı	
20	Uçları mercanlı hoşaf kaşığı	
2	Beyaz marikon üzerine sırma işlemeli taam tepsi	
36	Sarı ve beyaz sırma işlemeli taam ve abdest ve ayak havlusu	
3	Sarı sırma işlemeli atlas sofra	
1	Beyaz sırma işlemeli sofra	
4	Mantin üzerine suzenî işleme sofra	
1	Yaldızlı sîm tuzluk	
10	Ayaklı sîm meyve tabağı	
12	Sîm sahan ve çorba tası ve pilavlık	
1	Sîm kaplı taam iskemlesi	
1	Şişhaneli sîm leğen maa ibrik	
1	Meşin üzerine sîm kabaralı ekmek mahfazası	
1	Kadife üzerine sîm kabaralı taam iskemlesi	
1	Meşin üzerine sîm kabaralı tepsi kılıfı	
1	Marikondan kaşık mahfazası	
2	Fakfon şerbet tepsisi	Bir adedi hazine-i humayun eşyasından ikmal olunmuştur

6	Sakson testi	
2	Kenarı nakışlı saksonya su tabağı	
2	Saksonya zemzem sürahisi	
1	Sarı yaldızlı fakfon tepsi	
1	Sîm mangal	Müceddeden imal ettirilecektir
8	Mütevenni' saksonya kase	
1	Saksonya sahan takımı	
20	Saksonya salata tabağı	
50	Saksonya reçel tabağı	
20	Mütevenni' pulat tepsi	
1	Sarı sırma ve inci işlemeli atlas yorgan	
1	Şal yorgan	
1	Atlas üzerine sırma işlemeli yorgan	
10	Suzenî ve tefârik yorgan	
26	Yazma yorgan	Evvela sekiz adedi hazine-i humayun eşyasından verilmiştir
9	Basma yorgan	
1	Bürümcek üzerine kılabdan işlemeli yatak puşîdesi	
3	Sırma ve inci işlemeli yastık	
15	Sırma işlemeli yastık	
51	Mütenevvi' yastık	
1	İnci ve sırma işlemeli yastık örtüsü	
5	Sırma işlemeli yastık örtüsü	
32	Sîm kılabdan ve tire işlemeli yastık örtüsü	
1	İnci ve sırma işlemeli yatak çarşafı	
3	Kenarları sırma işlemeli yatak çarşafı	
13	Penbezar çarşaf	
20	Mermerşahi çarşaf	
56	Atlas dibet ve basma şilte	
27	Kılabdan ve sade ipek ve satrançlı yatak bağı	
30	Dokuma adi yatak bağı	
5	Marikon harar	
1	Sîm fener	Eşya yı zatiyenden verilmiştir
2	Yaldızlı pirinç leğen maa ibrik	
3	Pirinç leğen maa ibrik	
4	Üzeri yaldızlı pirinçden mamul tek mumlu şamdan	
4	Üzeri yaldızlı pirinçden mamul üç kollu dört mumlu şamdan	Bir adedi hazine-i humayun eşyasından verilmiştir
4	Üzeri yaldızlı pirinç el şamdanı	Üç adedi hazine-i humayun eşyasından verilmiştir
15	Üzeri yaldızlı tombek zarf maa fincan	
1	Üzeri yaldızlı tombek kahve tepsisi	
2	Pirinçden mamul kahvaltı tepsisi	
4	Pirinçden mamul taam sinisi	
5	Pirinç mangal	

10	Pirinç abdesthane ibriği	
1	Saksonya çay takımı maa sandık	
50	Nuhas sahan maa kapak	
12	Nuhas çorbalık ve pilavlık	
12	Kenarlı nuhas tabak	
12	Kenarsız nuhas tabak	
5	Nuhas yedek maa kapak	
10	Nuhas helvahane maa kapak	
10	Kapaklı nuhas doğrama	
40	Kapaklı nuhas kuşhane	
15	Nuhas perhiz kuşhanesi	
5	Nuhas kadayıf tepsisi	
5	Nuhas mücver tabası	
5	Nuhas kuzu lengeri	
5	Nuhas karavana	
5	Nuhas suzenî	
2	Nuhas saplı tas	
2	Nuhas kazgan	
5	Nuhas bağ tabası	
5	Nuhas taam tepsisi	
5	Nuhas çamaşır leğeni	
2	Nuhas bakraç	
3	Nuhas sini	
10	Nuhas su sinisi	
10	Nuhas kevgir ve kepçe	
4	Nuhas güğüm	
3	Nuhas el leğeni maa ibrik	
5	Nuhas elmas kalıbı	
1	Nuhas samur kalıbı	
5	Ceviz sandık	
	Damat Beyefendi için	
1	Canfesden etrafı hakikice sırma işlemeli berber takımı	Müceddeden imal olunacaktır
1	Münasib alafranga berber takımı	Müceddeden imal olunacaktır
1	Sîm berber leğeni	
1	Sîm berber tası	Eşya yı zatiyeden verilmiştir
12	Don gömlek	Müceddeden imal olunacaktır
1	Elma yakut ve Servi kürk	Müceddeden imal olunacaktır
1	Kaziyye kaplı kürk	Müceddeden imal olunacaktır

EK VI

Hilâfetin İlgasına ve Hanedan-ı Osmanî'nin Türkiye Cumhuriyeti Memâliki Haricine Çıkartılmasına Dair Kanun

Kanun no: 431
Kabul tarihi: 26 Receb 1342- 3 Mart 1340(1924)

MADDE 1. Halife hal' edilmiştir. Hilâfet, hükümet ve cumhuriyet mana ve mefhumunda esasen mündemiç olduğundan Hilâfet makamı mülgadır.

MADDE 2. Mahlû Halife ve Osmanlı saltanat-ı münderisesi hanedanın erkek, kadın bilcümle azası ve damadlar Türkiye Cumhuriyeti memâliki dahilinde ikamet etmek haklarından ebediyen memnudurlar. Bu hanedana mensup kadınlardan mütevellid kimseler de bu madde hükmüne tâbidirler.

MADDE 3. İkinci maddede mezkûr kimseler iş bu kanunun ilânı tarihinden itibaren azami on gün zarfında Türkiye Cumhuriyeti arazisini terke mecburdurlar.

MADDE 4. İkinci maddede mezkûr kimselerin Türk vatandaşlık sıfatı ve hukuku merfudur.

MADDE 5. Bundan böyle ikinci maddede mezkûr kimseler Türkiye cumhuriyeti dahilinde emval-i gayrimenkuleye tasarruf edemezler. İlişkilerinin kat'ı için bir sene müddetle bilvekâle mehakim-i devlete müracaat edebilirler. Bu müddetin mürurundan sonra hiç bir mahkemeye hakk-ı müracaatları yoktur.

MADDE 6. Bundan böyle ikinci maddede mezkûr kimselere mesarif-i seferiyelerine mukabil bir defaya mahsus ve derece-i servetlerine göre mütefavit olmak üzere hükümetçe tensib edilecek meblağ ita olunacaktır.

MADDE 7. İkinci maddede mezkûr kimseler Türkiye Cumhuriyeti arazisi dâhilindeki bilcümle emval-i gayrimenkulelerini bir sene zarfında hükümetin malumat ve muvafakatiyle tasfiyeye mecburdurlar. Mezkûr emlak-ı gayrimenkuleyi tasfiye etmedikleri halde bunlar hükümet marifetiyle tasfiye olunarak bedelleri kendilerine verilecektir.

MADDE 8. Osmanlı İmparatorluğunda padişahlık etmiş kimselerin Türkiye Cumhuriyeti arazisi dâhilindeki tapuya merbut emval-i gayrimenkuleleri millete intikal etmiştir.

MADDE 9. Mülga Padişahlık sarayları, kasırları ve emlakin-i sairesi dahilindeki mefruşat, takımlar, tablolar, asar-ı nefise ve sair bilumum emval-i menkule millete intikal etmiştir.

MADDE 10. Emlak-ı Hakaniye namı altında olup evvelce millete devredilen emlak ile beraber mülga padişahlığa ait bilcümle emlâk ve sabık Hazine-i Hümâyun, muhteviyatlarıyla birlikte saray ve kasırlar ve mebani ve arazi millete intikal etmiştir.

MADDE 11. Millete intikal edeb emval-i menkule ve gayrimenkulenin tespit ve muhafazası için bir nizamname tanzim edilecektir.

MADDE 12. İşbu kanun, tarih-i neşrinden itibaren mer'iyül-icradır.

MADDE 13. İşbu kanunun icra-yı ahkâmına İcra Vekilleri Heyeti memurdur

EK VII

Hilâfetin İlgasına ve Hanedan-ı Osmanî'nin Türkiye Cumhuriyeti Memâlik-i Haricine Çıkarılmasına Dair Olan 431 Sayılı Kanunun 2.maddesinin Değiştirilmesi ve Aynı Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun

Kanun no : 5958
Kabul tarihi : 16 Haziran 1952
Resmi Gazete ile yayım ve ilânı : 23 Haziran 1952 – Sayı: 8142

MADDE 1. 3 Mart 1340 tarihli ve 431 sayılı kanunun ikinci maddesi değiştirilmiş ve aynı kanuna aşağıda yazılı maddeler eklenmiştir.

MADDE 2. Mülga hilâfet ve münderiç Osmanlı saltanatı hanedanının padişahlar sulbundan olan erkek azası ve bunların erkek füruu Türkiye'ye gelmek ve Türkiye'den transit olarak geçmekten memnudurlar. Bunların dışında kalanlar Türkiye'ye gelebilirler.

EK MADDE 1. İkinci madde gereğince Türkiye'ye gelebileceklerin müracaatları halinde, Türkiye'ye gelmek ve Türkiye'de ikamet etmek şartları aranmaksızın vatandaşlığa alınmalarına Bakanlar Kurulu karar verebilir.

EK MADDE 2. İkinci madde hükmünden istifade edenler bu kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren umumi hükümler dairesinde mal edinebilirler. Bu suretle Türkiye'de mal edinenlerden ölenlerin ikinci maddeden istifade edemeyen varislerine ait hisseler sulh mahkemesince bir sene içinde tasfiye olunarak tutarı kendilerine ödenir.

EK MADDE 3. Bu kanuna müsteniden yurda girmek hakkını haiz olanlar, 27 Ağustos 1324 ve 20 Nisan 1325 tarihli iradeler ve 431 sayılı kanun ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 245 sayılı tefsir kararı gereğince millete intikal etmiş bilumum menkul ve gayrimenkul mallar üzerinde miras sebebiyle veya diğer herhangi bir sebeple hak iddia edemezler.

EK MADDE 4. Türkiye'ye gelenler veya Türk vatandaşlığını iktisap edenler (sultan, hanım sultan, kadın efendi, prens ve prenses) gibi hanedana nispet ifade eden elkab ve unvanları kullanmaktan memnudurlar. İkinci madde hükmünden istifade edenlerden memnuiyet hilafına harekette bulunanlar altı aydan iki yıla ve bu unvanları bu kimseler hakkında iltizamen kullananlar üç aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılırlar.

MADDE 3. 431 sayılı kanunun ve diğer kanunların bu kanuna aykırı hükümleri ile 5371 sayılı kanun kaldırılmıştır.

MADDE 4. Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 5. Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

Mediha Sultan- Cemil Adra Albümü

Mediha Sultan'ın babası Sultan Abdülmecid Han

Mediha Sultan'ın Annesi Gülistû Kadın

Gülistû Kadın'ın Fatih Camî Avlusundaki Türbesi

Mediha Sultan'ın ilk eşi Damat Necip Paşa (Prof. Dr. Ali Akyıldız Arşiv'inden)

Mediha Sultan’ın İlk Eşi Necip Paşa’nın Fatih Camî Avlusundaki Mezarı

مجلس اعیان اعضاسندن داماد فرید پاشا حضرتلری
S. E. Férid Pacha, Sénateur.

Mediha Sultan'ın İkinci Eşi Damat Ferit Paşa (Resimli Kitap nr. 21 Haziran 1326, s. 717)

حاصل اولمشدی .

داماد پاشا

دون عائله‌سیله برابر استانبولدن صیویشدی

داماد پاشامز

صدر اسبق داماد فرید پاشا دون زوجه‌سی سلطان، ودیگر افرادی عائله‌سیله برابر ساعت بریجقده سرکه‌جیدن حرکت ایدن (اکسپرس) تره‌نیله اوروپایه متوجهاً استانبولدن مفارقت ایتمشدر.

Damat Ferit Paşa ve Mediha Sultan'ın Yurdu Terkettiklerini Bildiren Haber (Tercüman-ı Hakikat, nr.3491-463 (22 Eylül 1922)

Mediha Sultan’ın Oğlu Abdurrahman Sami Bey Sürgünde Ailesiyle (Tarih Medeniyet.org)

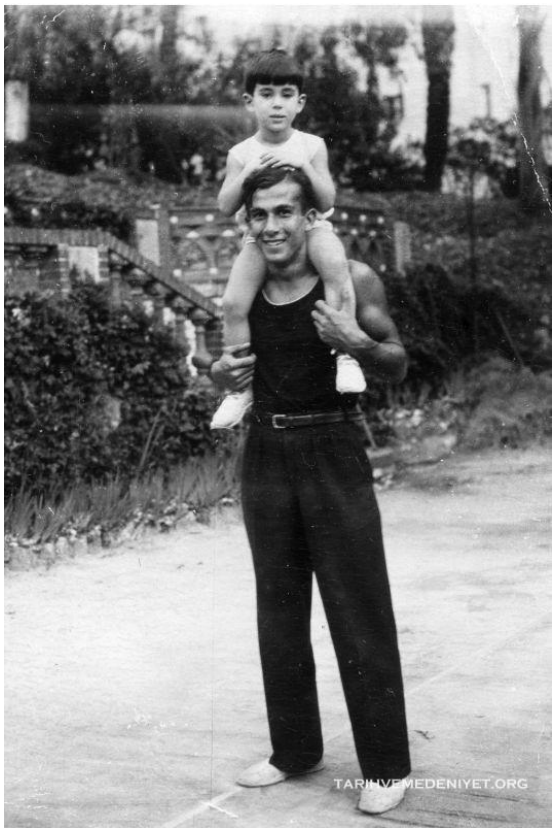

Mediha Sultan’ın Torunu Fethi Sami ve kardeşi Mahmut Sami

Fethi Sami ve Kızı Leyla Mediha Beggin

Mediha Sultan’ın torunu Mahmut Sami ve oğlu Mustafa Sami(Tarih Medeniyet.org)

Mediha Sultan'ın Yaşadığı Baltalimanı Sahilsarayı

Baltalimanı Sahilsarayı'nın Arkeoloji Müzesi Arşivinden edinilen fotoğraf.

Baltalimanı Sahilsaryı'nın 1940'lara ait Fotoğrafı (Arkeoloji Müzesi Arşivi)

Mediha Sultan'ın yaşadığı saraylardan Baltalimanı Sahil Saray'nın denizden görünümü

Baltalimanı Sahilsarayı nın bahçe tarafından görünümü

Mediha Sultan’ın ikinci evliliğini gerçekleştirmesi için aranılan şahsın özelliklerinin bildirildiği Kamil Paşa’nın kaleme aldığı tezkire

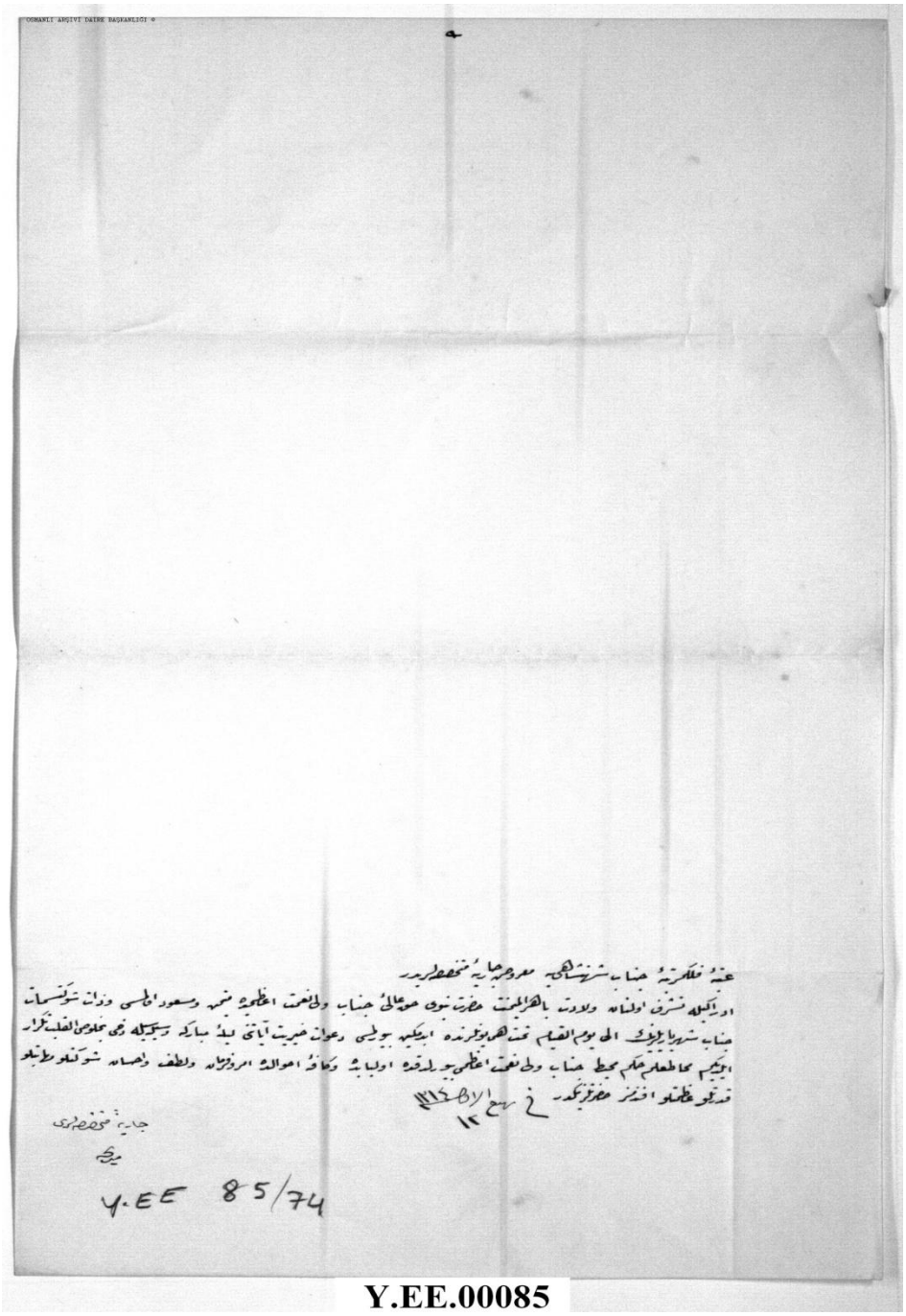

Mediha Sultan'ın Veladet Tebriği

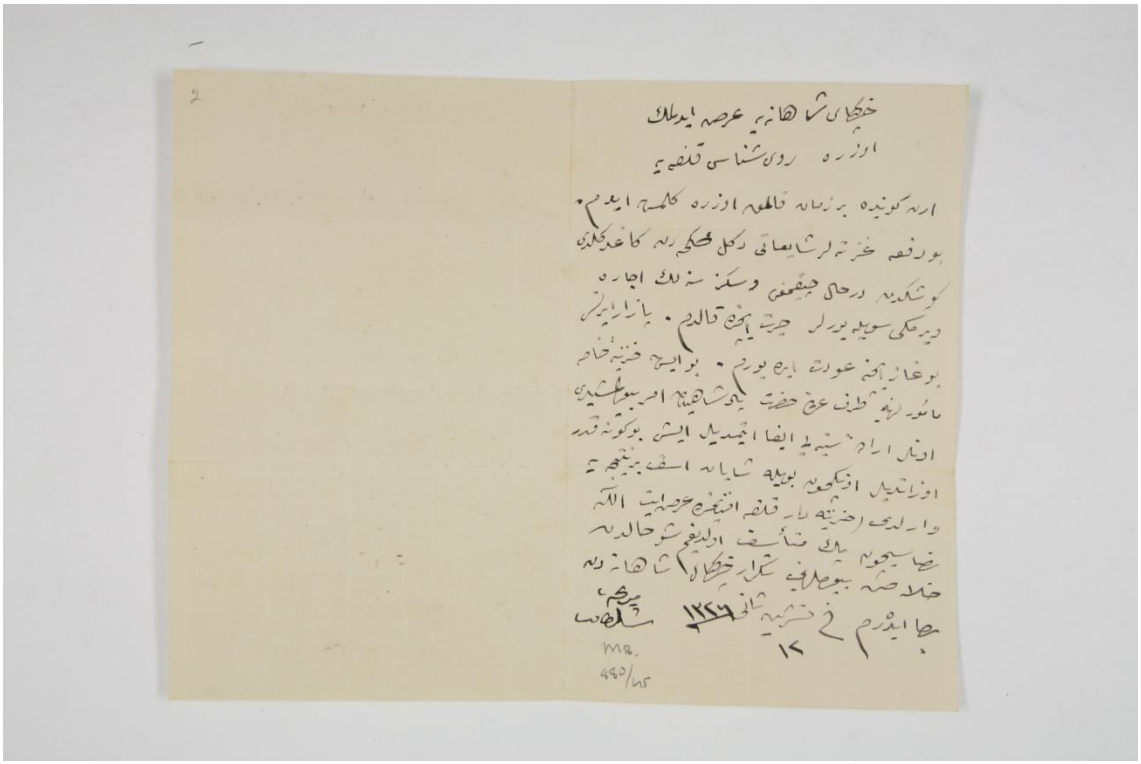

Mediha Sultan’ın Kaleme aldığı Mektup

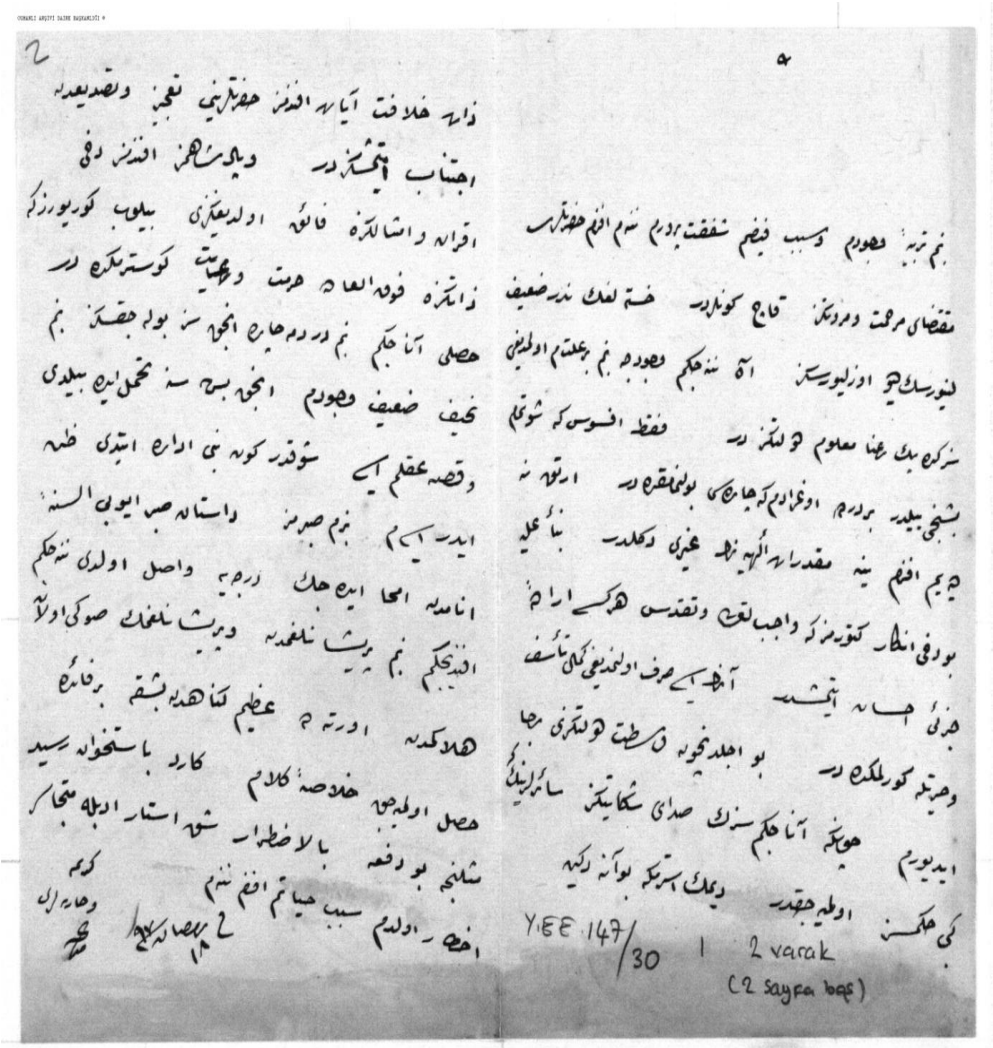

Y.EE. 00147

Mediha Sultan'ın Annesine Yazdığı Mektup

KAYNAKÇA

1.ARŞİV KAYNAKLARI

1.1.Vesikalar

a. Ali Fuat Türkgeldi Evrakı (HSD.AFT)

b. Bab-ı Ali Evrak Odası Sadaret Evrakı

Sadaret Teşrifat Kalemi (A. TŞF)

Bab-ı Ali Evrak Odası Belgeleri (BEO)

c. Cavit Baysun Evrakı (HSD.CB)

d. Dahiliye Nezareti Evrakı

İdare-i Umumiye Belgeleri (DH.İUM)

İdare-i Umumiye Ekleri (DH.İUM.EK)

Kalem-i Mahsus Müdüriyeti Belgeleri (DH.KMS)

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti, Seyrüsefer Kalemi (DH.EUM. SSM)

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti, Ecnebi Kalemi(DH.EUM. ECB)

Hukuk Müşavirliği (DH. HMŞ)

Mektubi Kalemi (DH.MKT)

e. Hariciye Nezareti Evrakı

İstanbul Murahhaslığı (HR.İM)

f. Hazine-i Hassa Evrakı

Hazine-i Hassa Evrak Odası (HH.VRK)

Hazine-i Hassa Erzak Ambarı (HH. ERA)

g. İrade Tasnifi

Dahiliye (İ.DH)

Mabeyn (MB.İ)

Dosya Usulü İradeler Tasnifi (DUİT)

Hazine-i Hassa (HH.İ)

Hususi (İ.HUS)

Mabeyn-i Hümayun (İ.MBH)

Meclis-i Mahsus (İ.MMS)

Maliye (İ.ML)

Taltifat (İ.TAL)

h. Maarif Evrakı

Maarif Nezareti, Mektubî Kalemi (MF.MKT)

i. Meclis-i Vükela Mazbataları (MV)

j. Yıldız Evrakı

Yıldız Perakende, Hazine-i Hassa Nezareti Maruzatı (Y.PRK. HH)

Yıldız Esas Evrakı (Y.EE.)

Yıldız Sadaret Hususi Maruzat (Y.A. HUS)

Yıldız Mütenevvi Marûzat (Y.MTV)

Yıldız Perakende, Hazine-i Hassa (Y.PRK.HH)

Yıldız Perakende Zabtiye (Y.PRK.ZB)

Yıldız Perakende, Arzuhal Jurnal (Y.PRK.AZJ)

Yıldız Perakende Askeri Maruzat (Y.PRK.ASK)

Yıldız Perakende Maliye Nezareti Maruzatı (Y.PRK.ML)

Yıldız Perakende , Mabeyn Baş kitabeti (Y.PRK.BŞK)

Yıldız Perakende, Umum Vilayetler Tahriratı (Y.PRK.UM)

Yıldız Perakende, Teşrifat-ı Umumiye Dairesi (Y.PRK.TŞF)

Yıldız Perakende, Hariciye Nezareti Maruzatı (Y.PRK.HR)

Yıldız Perakende, Mabeyn Müşiriyeti (Y. PRK.MM)

1.2.Defterler

a. Hanedan-ı Saltanat Defteri

b. Hazine-i Hassa Nezareti Defterleri (HH.d.)

c. Bâb-ı Ali Evrak Odası Nezaret Gelen- giden Defterleri(BEO. NGG.d.)

2.GAZETE VE MECMUA

Akşam

Basiret

Ceride-i Havadîs

Malumat

Mizan

Rûzname-i Ceride-i Havadîs

Sabah

Takvim-i Vekâyi

Tanin

Tarik

Tasvir-i Efkâr

Tevhîd-i Efkâr

Tercüman-ı Ahval

Tercüman-ı Hakikat

Vakit

Vatan

Zaman

KAYNAK ESERLER VE İNCELEMELER

Abdülaziz Bey, *Osmanlı Adet, Merasim ve Tabirleri,* Kazım Arısan ve Dugu Arısan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2002.

Açba, Leyla, *Bir Çerkes Prensesin Harem Hatıraları*, haz. Edadil Açba, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.

Ahmet Lütfi Efendi, *Vak'a-nüvis Ahmet Lütfî Efendi Tarihi*, yay. Haz. Münir Aktepe, Türk Tarih Kurumu Yayınları , İstanbul 1984.

Akyıldız, Ali, *Anka'nın Sonbaharı: Osmanlı'da İktisadî Modernleşme ve Uluslararası Sermaye,* İletişim Yayınları, İstanbul 2005.

_____*Mü'min ve Müsrif Bir Padişah Kızı Refia Sultan*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998.

_____ *Para Pul Oldu, Osmanlı'da Kâğıt Para, Maliye ve Toplum*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003

Alaeddin, İbrahim, *Meşhur Adamlar*, Yayımlayan Sedat Simavi, ..

Alderson, Anthony Dolphin, *Bütün Yönleriyle Osmanlı Hanedanı*, haz. Mustafa Armağan, çev. Şefaettin Severcan,Yeni Erkam Matbaacılık İstanbul, Tarihsiz.

Altınay, Ahmet Refik, "Sultan Abdülmecit Hân'ın Sarayı'nda(Doktor Spitzer'in Hâtırâtı)", *Müteferrika,* cilt. 23, (Yaz 2003),s.151 167.

Armstrong, Harron, " Mütareke Yıllarında İstanbul'da Hayat", *Tarih ve Edebiyat Mecmuası,* Cilt.II, s. 24 – 29.

Aynur, Hatice, " Saliha Sultan'ın Düğün Töreni ve Şenlikler", *Tarih ve Toplum*, S.61, (Ocak 1989), s.30-39.

Atis, İ., "Osmanlı Sarayında Lahusa Şenlikleri ve Beşik Alayları", *Tarih Hazinesi*, C.III, s.149 -152.

Bardakçı, Murat, *Son Osmanlılar, Osmanlı Hanedanı'nın Sürgün ve Miras Öyküsü*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2008.

Danışmend, İsmail Hami. *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Türkiye Yayınları, İstanbul 1925.

Davis, Fanny. *Osmanlı Hanımı,* çev.: Bahar Tırnakçı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006.

Balıkhane Nazırı, Ali Rıza Bey, "Osmanlı Saray Hayatında Kadınlar", *Tarih ve Edebiyat Mecmuası,* C.III, S.7, (Mart 1981), s.32- 37.

_____, "Osmanlı Saray Hayatında Kadınlar", *Tarih ve Edebiyat Mecmuası,* Cilt.IV, sayı.17, s.74-79.

_____, "Osmanlı Saray Hayatında Kadınlar", *Tarih ve Edebiyat Mecmuası,* Cilt.VI, sayı.17, s.73 – 75.

Baykan, İsmail, " Son Osmanlı Veliahdı ve Halifesi Abdülmecid'in Sarayında Neler Gördüm?" *Tarih Dünyası*, Cilt.II, sayı.17, s.707 – 710.

Cevdet Paşa, *Tezâkir 13-20,* yay. Cavid Baysun, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1986.

Criss, Bilge, *İşgal Altında İstanbul*, İletişim Yayınları, İstanbul 2000.

Duran, Türkan, *I. Abdülhamid'in Kızı Esma Sultan'ın Hayatı (1778 – 1848),* Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.

Engin, Vahdettin, *Sultan Abdülhamid ve İstanbul'u*, Simurg Yayınları, İstanbul 2001.

Erdenen, Orhan, *Boğaziçi Sahilhaneleri*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı Yayınları,İstanbul 1994.

Erüreten, Metin. *Osmanlı Madalyaları ve Nişanları Belgelerle Tarihi,* çev.: Erhan Uzsay, DMC İstanbul, 2001.

Erdem, Can Ş., *Sadrâzam Damat Ferit Paşa*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2002.

Giz, Adnan, "Altı Vezirle Evlenen Bir Sultan: Ayşe Sultan", *Tarih Dünyası*, cilt.I, sayı.7, s.283-285.

_____, "Üç Yaşında Evlenen Sultanlar", *Tarih Dünyası*, cilt.I, sayı.3, s.105-107

Göncü, Cengiz, " II. Abdülhamid'den Saray-ı Hümayun'a Tenbihler", *Milli Saraylar Kültür ve Sanat Tarih Dergisi,* sayı 6 (2010), s.177-185.

Göztepe, Tarık Mümtaz, *Osmanoğulları'nın Son Padişahı Vahdeddin Mütareke Gayyasında,* Sebil Yayınevi, İstanbul 1994.

_____*Osmanoğulları'nın Son Padişahı Vaddeddin Gurbet Cehenneminde*, Sebil Yayınevi , İstanbul 1991.

Hülagü, Metin,*Yurtsuz İmparator Vahdeddin, İngiliz Gizli Belgelerinde Vahdeddin ve Osmanlı Hanedanı,* Timaş Yayınları,İstanbul 2010

İrtem, Süleyman Kâni. *Osmanlı Sarayı ve Haremin İçyüzü*, hzl.: Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, İstanbul 1999.

Karal, Enver Ziya. *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.

Kurnaz, Şefika. *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1996.

_____. *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını,* İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1992.

İnal, İbnül Emin Mahmut Kemal, *Osmanlı Devrinde Son Sadrâzamlar,* Dergah Yayınları, İstanbul 1982

İrtem, Süleyman Kâni, *Meşrutiyetten Mütarekeye 1909 – 1918*, haz. Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, İstanbul 1999.

_____*, Osmanlı Sarayı ve Harem'in İçyüzü: Muzîka-i Hümayûn ve Saray Tiyatrosu*, haz. Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, İstanbul 1999.

Karay, Refik Halit, *Minelbab İlelmihrab*, Çeviren; Ender Karay, İnkılap Yayınevi, İstanbul 2009.

Koçu, Reşat Ekrem, "Abdülmecid", *Tarih Dünyası*, Özel Sayılar/ Aşık ve Şair Padişahlar, (1950), s.36 – 40.

Kurnaz, Şefika, *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını,* Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1996.

Maliye Nazırı Cavid Bey, *Felaket Günleri; Mütareke Devrinin Feci Tarihi*, haz. Osman Selim Kocahaoğlu, Temel Yayınları, İstanbul 2000.

Mazak, Ferdâ. *Sultan II. Mahmud'un Kızı Adile Sultan,* Çamlıca Kültür veYardım Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.

Melek Hanım. *Haremden Mahrem Hatıralar*, çev.: İsmail Yerguz, Oğlak Yayınları, İstanbul 1996.

Mourad, Kenize. *Saraydan Sürgüne,* çev.: Nuriye Yiğitler ve Gökçe Tuncer, Everest Yayınları, İstanbul 2006.

Mısırlıoğlu, Kadir, *Osmanoğulları'nın Dramı: Elli Gurbet Yılı (1924 – 1974),* Sebil Yayınevi, İstanbul 1990.

Murat, Kenize, *Saraydan Sürgüne*, çev. Esin Çelikkan, İsis Yayımcılık, İstanbul 1990.

Nigar, Salih Keramet, *Halife II. Abdülmecid*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1964.

Osmanoğlu, Ayşe, *Babam Abdülhamid*, Güven Yayınevi, İstanbul 1960.

Osmanoğlu, Osman Selahaddin, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun 700. Yılında Osmanlı Hanedanı,* İslam Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı (İSAR), İstanbul 1999.

Osmanoğlu, Şadiye, *Babam Abdülhamid, Saray ve Sürgün Yılları,* Leyla ile Mecnun Yayıncılık, İstanbul 2007.

Örik, Nahid Sırrı, " Gidenler ve Gelecek Olanlar", *Resimli Tarih Mecmuası,* Cilt.III, Sayı.34, (1952), s.1782 – 1784.

_____*Bilinmeyen Yaşamlarıyla Saraylılar*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2002.

_____. *Abdülhamid'in Haremi,* Arba Yayınları, İstanbul 1989.

_____ " Son Damatlar: Yakın Tarihten Meraklı Bir Mevzu", Resimli Tarih Mecmuası, III/25 (Nisan 1952), 1212-1216.

_____" Abdülmecid'in Âşık Kızı, Bugüne Kadar Neşredilmemiş Mektuplar I", *Tarih Dünyası,* Cilt.I, Sayı.5, (1953), s.223-224.

_____" Abdülmecid'in Âşık Kızı, Bugüne Kadar Neşredilmemiş Mektuplar II", *Tarih Dünyası,* I/6, (1953), 235 – 237- 257.

Özdemir, Hikmet, *Adile Sultan'ın Divânı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

Öztuna, Yılmaz, *Devletler ve Hanedanlar Türkiye 1074 – 1990 II*, Kültür ve Turizim Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2005.

Sami, Şemseddin, *Kamus-i Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1987.

Satan, Ali, *Halifeliğin Kaldırılması*, Gökkubbe Yayınları İstanbul 2008

Sakaoğlu, Necdet, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, Oğlak Yayınları, İstanbul 2008.

Şenyücel, Kerime, *Hanedan'ın Sürgün Öyküsü, Başucumda Bir Avuç Vatan Toprağı,* Timaş Yayınları, İstanbul 2009.

Türkgeldi, Ali Fuat, *Görüp İşittiklerim*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984.

Sirer, Münir, "Velâdeti Hümayun ve Beşik Alayları", *Resimli Tarih Mecmuası*, Cilt.IV, Sayı.43 (Temmuz 1953), s.2453 – 2436

Şehzade Ali Vâsıb Efendi, *Bir Şehzade'nin Hatıratı: Vatan ve Menfada Gördüklerim ve İşittiklerim,* haz. Osman Selahaddin Osmanoğlu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004.

Tepekaya, Muzaffer – Kaplan, Leyla, " Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri(1877 – 1923)", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt.XIX, Sayı.37, s. 147 – 202.

Peirce, Leslie, *Harem-i Hümayun, Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadınlar,* Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

Saz, Leyla, *Harem'in İçyüzü*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1974.

Sakaoğlu. Necdet*, Bu Mülkün Kadın Sultanları*, Oğlak Yayınları, İstanbul 2008.

Şehzuvaroğlu, Halûk Y., "Osmanlı Sarayının Bir Muhteşem Düğünü", *Resimli Tarih Mecmuası,* Cilt.II, Sayı.32, s.673 – 675.

Uluçay, Çağatay, *Harem,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1971.

_____, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1980.

_____, *Haremden Mektuplar* I, İstanbul 1956.

_____, "Beş Yaşında iken Nikâhlanan ve Beşikte Nişanlanan Sultanlar", *Yeni Tarih*, Cilt.I, (Nisan 1957), s.103-107.

_____, *Osmanlı Sarayında Harem Hayat'ının İçyüzü,* İnkılap Kitabevi, İstanbul 1959

Uru, Cevriye, *Sultan II. Abdülhamid'in Kızı Zekiye Sultan'ın Hayatı,* Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010.

Uşaklıgil, Halid Ziya, *Saray ve Ötesi: Son Hatıralar I-II,* Hilmi Kitabevi, İstanbul 1940, 1941.

Ünüvar, Safiye, *Saray Hatıralarım*, Cağaloğlu Yayınevi, İstanbul 1964.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

http://www.osmanlicaturkce.com/

http://www.thetimes.co.uk/tto/news/